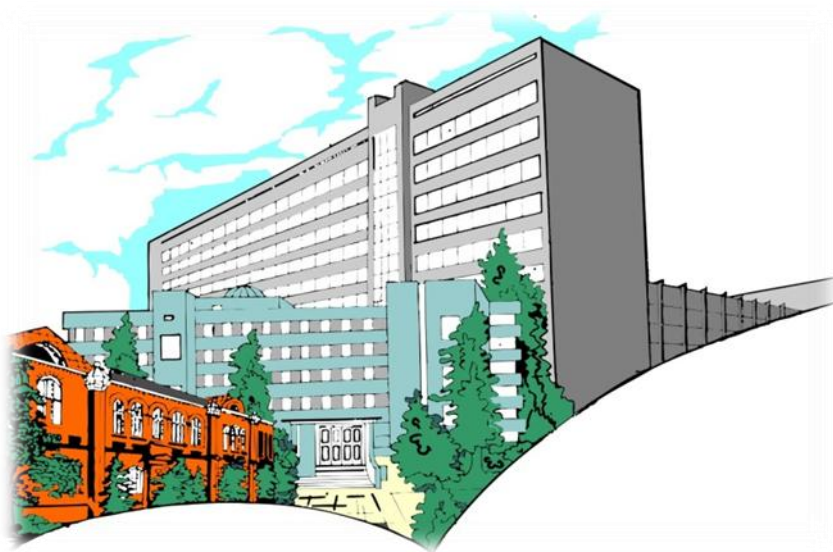

**Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет**

**Гайдученко Г.М., Карабута О.П., Климович С.М., Мартос С.А.,
Тихоша В.І., Власенко Л.В.**

**ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН
КАФЕДРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Навчальний посібник

Херсон, 2018

УДК 811.161.2 (073)
ББК 81.2 УКР – 923
П 78

Програми навчальних дисциплін кафедри української мови :
навчальний посібник / Гайдученко Г.М., Карабута О.П., Климович С.М.,
Мартос С.А., Тихоша В.І., Власенко Л.В.; за заг. ред. С.М. Климович. –
Херсон, 2018. – 166 с.

Рецензенти:

Білоусенко П.І. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Запорізького національного університету;

Коч Н.В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та прикладної лінгвістики Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

*Рекомендовано вченою радою Херсонського державного університету
(протокол №9 від «26» лютого 2018 р.)
в якості навчального посібника для викладачів і студентів факультету
філології та журналістики*

ISBN 978-966-1596-75-6

У посібнику подано програми навчальних дисциплін циклу професійної підготовки здобувачів рівня вищої освіти «бакалавр» спеціальності 014.01 Середня освіта (українська мова та література), 035.01 Філологія (українська мова та література) за спеціалізаціями «Документознавство», «Редагування освітніх видань», «Медіалінгвістика» та рівня вищої освіти «магістр» спеціальності 035.01 Філологія (українська мова та література), викладання яких здійснюється кафедрою української мови. У структурі програм навчальних дисциплін висвітлено предмет вивчення, міждисциплінарні зв'язки, мету та завдання курсів, визначено загальні та предметні компетентності й очікувані результати навчання, описано інформаційний обсяг навчальних дисциплін, зазначено рекомендовану літературу до курсів, запропоновано форми підсумкового контролю та засоби діагностики успішності навчання.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів.

ISBN 978-966-1596-75-6
УДК 811.161.2 (073)
ББК 81.2 УКР – 923

© Гайдученко Г.М., Карабута О.П.,
Климович С.М., Мартос С.А.,
Тихоша В.І., Власенко Л.В.

Зміст

ПЕРЕДМОВА.....	4
СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА.....	6
ПРАКТИКУМ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	22
ІСТОРІЯ МОВИ (СТАРΟΣЛОВ'ЯНСЬКА МОВА).....	35
ЕТИМОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	44
ПСИХОЛІНГВІСТИКА.....	51
НАУКОВА ОБРОБКА ДОКУМЕНТІВ І ВИДАНЬ.....	59
УПРАВЛІНСЬКЕ І КАДРОВЕ ДІЛОВОДСТВО.....	67
ДРУКОВАНІ ВИДАННЯ.....	75
ЕРИСТИКА.....	81
СОЦІОЛІНГВІСТИКА.....	87
ЗАГАЛЬНЕ І СПЕЦІАЛЬНЕ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО.....	94
ТИПОЛОГІЯ ПОМИЛОК.....	104
ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ.....	117
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ГРАМАТИКИ.....	129
МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	138
УКРАЇНСЬКА МОВА ЗІ СПЕЦІАЛЬНОЮ МЕТОДИКОЮ НАВЧАННЯ.....	148
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ.....	159

Передмова

Програми навчальних дисциплін кафедри української мови розроблено на основі Закону України «Про вищу освіту» і Державного стандарту вищої школи.

У програмах курсів враховано державний статус української мови, її суспільні функції, взято до уваги специфіку навчальних предметів, що мають виразні інтегративні функції, здатність справляти різнобічний навчальний, розвивальний і виховний вплив на студентів, сприяти формуванню особистості, готової до активної, творчої діяльності в усіх сферах життя демократичного суспільства, сучасні організаційні форми, методи й технології навчання на філологічних факультетах вишів.

Основна мета навчання, що випливає з усіх курсів, полягає у формуванні національно свідомої, духовно багатого мовної особистості, яка володіє вміннями і навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами рідної мови – її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), тобто забезпечує належний рівень комунікативної компетенції, який повинен мати майбутній учитель рідної мови.

Досягнення основної мети – підготувати висококваліфікованого вчителя української мови – конкретизується у відповідних курсах навчання студентів і передбачає: а) розвиток мовленнєвої компетенції студентів; б) суттєве поглиблення їхньої мовної і мовленнєвої компетенцій; в) різнобічне поглиблене вивчення мови і розвиток мовлення з метою підготовки студентів до професійної діяльності.

Навчальний матеріал у програмах розподілено за змістовими модулями і подано за лінійним принципом, що доповнено реалізацією системи внутрішньопредметних зв'язків, які зумовлюють систематичне і різнобічне збагачення знань студентів лексико-фразеологічними, граматичними і стилістичними засобами, удосконалення мовних і мовленнєвих умінь.

Кожна програма, із зазначених вище курсів, визначає безпосередній предмет вивчення, його структуру, супроводжується вимогами до навчальних досягнень студентів, засобами досягнення основної освітньої мети, подає теми лекційних і практичних занять.

Комунікативно-функціональний підхід, який покладено в основу навчальних програм, передбачає пріоритетний розвиток умінь і навичок, а робота над мовною теорією, формування знань та умінь з мови підпорядковується інтересам студентів глибоко пізнати й осмислити найважливіші лінгвістичні поняття у сукупності низки лінгвістичних дисциплін.

Особливу увагу приділено курсам, що перебувають тепер у центрі зацікавлень теоретиків-мовознавців й отримують неоднозначні розв'язання («Проблемні питання граматики», «Історія української літературної мови»,

«Психолінгвістика»), адже до неодмінних завдань вищої філологічної освіти входить залучення студентів до сучасного стану лінгвістичної думки. У програмах курсів поєднано все цінне, апробоване, яке пов'язане з вітчизняною лінгвістичною традицією, а також безперечні здобутки, що їх внесли до мовознавчої науки лінгвісти інших країн.

У всіх програмах подано рекомендовану літературу, яка охоплює найважливіші монографічні праці з теорії української мови, а також концептуальні студії зарубіжних учених.

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА

Укладачі – Гайдученко Галина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент;
Карабута Олена Павлівна,
кандидат філологічних наук, доцент;
Климович Світлана Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент;
Мартос Світлана Андріївна,
кандидат філологічних наук, доцент;
Тихоша Валентина Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

Предмет вивчення – сучасна українська літературна мова.

Міждисциплінарні зв'язки

Засвоєння норм сучасної української літературної мови неможливе без знання таких лінгвістичних дисциплін, як «Історична граматика», «Історія української літературної мови», «Українська діалектологія», «Лінгвістичний аналіз тексту», «Стилістика», «Старослов'янська мова», «Етимологія», «Історія української літератури», «Історія України».

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – поглибити знання студентів із сучасної української літературної мови, сформувані в них погляд на мову як на системно-структурне явище, допомогти їм ґрунтовно оволодіти мовними категоріями. Спрямувати студентів на розвиток лінгвістичного мислення; поглиблене засвоєння мовних законів і явищ, мовознавчої термінології; на вивчення основних розділів сучасної української мови (фонетики, фонології, орфоєпії, орфографії; лексикології, лексикографії, фразеології; морфеміки; словотвору; морфології і синтаксису, пунктуації).

Теоретичні завдання курсу – формувати у майбутніх філологів творчий підхід до вивчення мовних явищ, мовно-ціннісні орієнтації; ознайомити з науковими засадами й основними положеннями сучасної української літературної мови; вивчити фонетичні, лексикологічні, граматичні, правописні, мовностилістичні явища і тенденції; оволодіти різними аспектами і нюансами української мови; розвивати гуманітарно-філологічного мислення;

Практичні завдання курсу – сприяти виробленню у студентів навичок системного аналізу мовних явищ, оволодінню лексичними, орфоєпічними,

орфографічними, граматичними, пунктуаційними та стилістичними нормами української літературної мови.

Компетентності

Загальні компетентності:

- знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності;
- здатність працювати в команді;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
- здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

Предметні компетентності:

- здатність використовувати досягнення сучасної науки в галузі теорії та історії української мови в практиці навчання української мови;
- здатність вільно володіти сучасною українською літературною мовою, адекватно використовувати мовні ресурси, демонструвати сформовану мовну й мовленнєву компетенції в процесі фахової і міжособистісної комунікації, володіти різними засобами мовної поведінки в різних комунікативних контекстах;
- здатність використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, спрямовані на сприйняття й породження зв'язних монологічних і діалогічних текстів в усній і письмовій формах;
- здатність інтерпретувати й зіставляти мовні явища, використовувати різні методи й методики аналізу тексту;
- здатність власною державницькою позицією, особистою мовною культурою, ерудицією, повагою й любов'ю до української мови виховувати національно свідомих громадян України.

Очікувані результати навчання

- знати основний теоретичний матеріал з курсу «Сучасна українська літературна мова»;
- сформувати у майбутніх філологів творчий підхід до вивчення мовних явищ, мовно-ціннісні орієнтації;
- знати фонетичні, лексикологічні, граматичні, правописні та мовностилістичні явища і тенденції сучасної української літературної мови;
- виробити у студентів навички системного аналізу мовних явищ;
- оволодіти лексичними, орфоепічними, орфографічними, граматичними, пунктуаційними та стилістичними нормами української літературної мови;

- знати особливості української мови як державної, її комунікативно-соціальні функції;
- оперувати навичками володіння усним і писемним літературним мовленням;
- користуватися спеціальною довідковою літературою та словниками;
- використовувати лінгвістичну інтуїцію та дослідницькі здібності.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Вступ. Поняття «Сучасна українська літературна мова». Завдання курсу. Статус української мови як державної. Українська мова – мова міжнародного спілкування народів України, одна із форм його національної культури. Походження і розвиток мови української народності і нації, її зв'язки з іншими слов'янськими мовами. Соціальні функції сучасної української літературної мови. Територіальні діалекти української мови. Поняття про норми сучасної української літературної мови. Основні стилі сучасної української літературної мови. Лінгвістичні дисципліни, що вивчають різні рівні системи сучасної української літературної мови.

Фонетика. Поняття про звуковий склад сучасної української літературної мови. Фонетичний і фонологічний аспекти вивчення звукового складу сучасної української літературної мови. Предмет і завдання фонетики як мовознавчої дисципліни.

Фонологія. Предмет і завдання фонології як мовознавчої дисципліни, що вивчає звуки української мови з погляду їх смислорозрізняювальних функцій. Поняття фонем. Інваріант (головний вияв) і варіанти фонем, її функції. Система фонем сучасної української літературної мови.

Голосні фонем, їх класифікація. Артикуляційна та акустична характеристики голосних фонем у їх головних виявах. Варіанти голосних фонем у ненаголошеній і наголошеній позиціях.

Приголосні фонем, їх класифікація. Артикуляційна та акустична характеристики приголосних фонем у їх головних виявах. Протиставлення приголосних фонем за твердістю-м'якістю.

Асиміляція і дисиміляція приголосних у потоці мовлення. Спрощення у групах приголосних. Подовжений приголосний звук як поєднання двох фонем. Специфічні випадки подовження приголосних в українській мові.

Фонематична та фонетична транскрипції.

Основні фонетичні одиниці мовлення: звук, склад, фонетичне слово, мовленнєвий такт, фраза.

Закономірності сполучуваності звукових одиниць в українській мові. Позиційні зміни приголосних та голосних звуків.

Морфонологія. Морфонологія як учення про регулярні фонетичні чергування у складі морфем, пов'язані зі словотвором і словозміною. Взаємозв'язок фонем та морфем. Морфи як варіанти однієї морфем.

Чергування голосних фонем у сучасній українській літературній мові (зумовлені найдавнішими фонетичними процесами, зумовленими пізнішими фонетичними процесами).

Чергування приголосних фонем у сучасній українській літературній мові. Зміна /z/, /k/, /x/ на передньоязикові /ж/, /ч/, /ш/ і /з'/, /ц'/, /с'/.

Чергування /д/ – /дж/, /ж/ – /ч/, /з/ – /ж/, /с/ – /ш/, /к/ – /ч/, /г/ – /ж/, /х/ – /ш/, /б/ – /бл/, /п/ – /пл'/, /в/ – /вл'/, /м/ – /мл'/, /ф/ – /фл'/ та ін.

Поняття складу. Основні закономірності складоподілу в українській мові. Типи складів. Морфемне членування слова та складоподіл.

Наголос у сучасній українській літературній мові. Роль наголосу в розрізненні слів та їх форм. Головний та побічний наголоси. Слова з рухомим і нерухомих наголосом. Проклітики та енклітики. Логічний та емпатичний наголоси.

Орфоенія. Орфоенія як розділ мовознавчої науки. Вимова голосних і приголосних у сучасній українській літературній мові. Вимова звукосполучень приголосних. Уподібнення, палаталізація передньоязикових приголосних у звукосполученнях. Особливості вимови слів іншомовного походження. Орфоенія та культура усного мовлення. Орфоенічні норми сучасної української літературної мови.

Графіка сучасної української літературної мови. Поняття графеми. Український алфавіт. Позначення на письмі голосних і приголосних звуків. Співвідношення між буквами українського алфавіту та фонемами сучасної української літературної мови. Знак м'якшення й апостроф. Правопис слів іншомовного походження. Правила переносу слів з рядка в рядок.

З історії письма. Неалфавітні види письма. Алфавітне письмо. Неалфавітні графічні знаки.

Орфографія. Українська орфографія як розділ мовознавчої науки. Співвідношення орфографії з графікою та орфоенією. Принципи орфографії сучасної української літературної мови.

Лексикологія. Предмет і завдання лексикології сучасної української літературної мови. Поняття про лексичну і фразеологічну систему. Принципи виділення лексико-семантичних груп. Основні праці з питань лексикології та фразеології української мови.

Слово як основна одиниця лексичної системи. Слово та поняття. Номінативна функція слова. Поняття лексеми. Типи лексичних значень слів у сучасній українській літературній мові. Однозначні слова. Слова-терміни. Багатозначні слова. Пряме та переносне значення слів. Основні типи переносних значень слів.

Омоніми. Міжмовні омоніми. Пароніми. Парономазія. Розмежування омонімії та полісемії. Повні та часткові омоніми. Омофони, омоформи, омографи.

Антоніми. Антонімічні пари в сучасній українській літературній мові.

Синонімія граматичних форм. Синоніми, їх основні типи: ідеографічні, семантико-стилістичні, контекстуальні, абсолютні. Евфемізми як різновиди синонімів. Поняття про синонімічний ряд. Джерела синонімії.

Склад лексики української літературної мови з погляду її походження. Співвідношення спільнослов'янської, спільно-східнослов'янської та власне української лексики. Старослов'янізми у складі української лексики. Лексичні запозичення зі слов'янських і неслов'янських мов. Джерела та способи їх засвоєння. Характер адаптації іншомовних слів у лексичній системі української мови. Лексичні кальки.

Лексика сучасної української мови з погляду вживання. Активна та пасивна лексика. Діалектизми, неологізми, архаїзми та історизми.

Лексика сучасної української літературної мови з експресивно-стилістичного погляду. Лексика книжна, термінологічна, експресивно-емоційна; жаргонізми, арготизми.

Лексикографія. Предмет і завдання лексикографії. Поняття про словник. Основні словники української мови. Тлумачні і перекладні словники, їх характеристика. Основні аспектні та енциклопедичні словники. Розвиток української лексикографії.

Фразеологія. Поняття про фразеологію як розділ мовознавства. Фразеологізми і слово: фразеологічні зрощення та єдності, фразеологічні сполучення, фразеологізовані сполучення слів. Співвідношення між лексичним значенням слова та значенням фразеологізму. Класифікація фразеологічних одиниць.

Лексико-граматичні зміни фразеологічних одиниць: скорочення лексичного складу, заміна одного компонента іншим, розширення та звуження обсягу значень, зміна ступеня семантичної єдності компонента. Багатозначність фразеологізмів. Явища синонімії та антонімії у фразеології. Стилістичні властивості фразеологізмів.

Джерела формування фразеологізмів у сучасній українській літературній мові. Використання їх у різних стилях.

Морфеміка. Слово як об'єкт морфемного та словотвірного аналізу. Поняття про морфеміку сучасної української літературної мови. Морфема як мінімальна значуща одиниця у структурі слова.

Кореневі й афіксальні морфемі, функціональні відмінності між ними. Вільні та пов'язані кореневі морфемі, функціональні відмінності між ними. Типи афіксальних морфем: префікс, суфікс і закінчення. Матеріально виражені та нульові морфемі. Поняття про інтерфікс. Поділ афіксів на словотворчі (деривативні) та формотворчі. Морф як конкретний вияв морфемі та аломорф як морф певної морфемі, що зазнав фонетичної модифікації. Продуктивні та непродуктивні афікси.

Поняття про основу слова. Непохідна та похідна основа. Вільна та зв'язана основа.

Основні зміни в морфемній будові слова: спрощення, перерозклад, ускладнення, субстантивація, адвербіалізація, декореляція. Морфемний аналіз слова.

Словотвір. Словотвір як учення про творення слів і загальні принципи їх мотивації. Твірна основа та словотворчий формант. Словотвірний тип і словотвірне значення.

Способи словотвору в сучасній українській літературній мові.

Різновиди морфологічного словотвору: префіксальний, суфіксальний, суфіксально префіксальний (конфіксальний), суфіксально-постфіксальний, суфіксально-префіксально-постфіксальний, безафіксний, аббревіація та основоскладання, словоскладання (юктапозиція).

Різновиди морфолого-синтаксичного способу: субстантивація, ад'єктивація, вербалізація, прономіналізація, адвербіалізація, нумералізація, препозитивація, кон'юнкціоналізація, артикуляція, інтер'єктивація.

Лексико-синтаксичний і лексико-семантичний способи творення слів. Словотвір як джерело збагачення лексичного складу української мови. Словотвірний аналіз слова.

Граматика. Граматика сучасної української літературної мови як учення про її морфологічну та синтаксичну будову. Морфологія та синтаксис як розділи граматики. Основні граматичні поняття: граматичне значення, граматична форма, граматична категорія, граматичне значення слова у його відношенні до лексичного. Способи вираження граматичного значення слова граматичною формою слова. Синтетичні й аналітичні форми слів. Граматичні категорії. Системи граматичних категорій у сучасній українській літературній мові. Морфологічні, синтаксичні та лексико-граматичні категорії. Поняття грамеми.

Морфологія. Морфологія як граматичне вчення про систему форм слова та засоби їх вираження. Поняття про словоформу. Взаємозв'язок між словом і словоформою. Частини мови та принципи їх виділення в українській мові. Повнозначні та службові частини мови. Проблема займенникових слів, нечастиномовні слова-морфеми і слова-речення, ступені і різновиди взаємопереходу частин мови.

Іменник. Іменник як частина мови. Семантико-граматичні ознаки його виділення. Лексико-граматичні розряди іменників: іменники власні та загальні назви, назви істот і неістот, конкретні, абстрактні та збірні іменники, іменники з речовинним значенням. Перехід іменників одного розряду до іншого.

Граматичні категорії іменника. Категорія роду, її значення, морфологічне, синтаксичне та лексичне вираження. Формально-граматичні та значеннєві принципи розподілу іменників за родами. Іменники спільного та подвійного роду. Хитання в роді іменників.

Категорія числа, її значення та граматичні засоби вираження. Іменники, що мають форму тільки однини або форму тільки множини. Категорія

збірності й одиничності. Залишки форм двоїни. Роль наголосу у вираженні категорії числа.

Категорія відмінка. Відмінкова система сучасної української літературної мови. Кличний відмінок у парадигмі іменника. Основні значення відмінків.

Словозміна іменників. Поняття про парадигму іменників. Повна та неповна парадигма. Принципи поділу іменників на відміни та групи. Характеристика парадигм іменників I, II, III та IV відмін. Розмежування варіантів відмінкових форм. Невідмінювані іменники. Відмінювання іменників *pluralia tantum*. Іменники з ознаками прикметникової парадигми. Словотвір іменників.

Прикметник. Поняття про прикметник як частину мови. Специфіка граматичних категорій прикметника. Лексико-граматичні розряди прикметників: якісні, відносні, присвійні. Питання про порядкові прикметники. Перехід відносних у якісні, присвійних – у відносні та якісні.

Короткі та повні форми прикметників. Стягнені та нестягнені форми повних прикметників. Ступені порівняння якісних прикметників.

Особливості відмінювання та правопису прикметників. Творення та значення вищого й найвищого ступенів порівняння. Аналітичні форми ступенів порівняння.

Відмінювання прикметників твердої та м'якої групи. Проблема кількості відмінюваних градем прикметника. Особливості відмінювання та правопису прикметників на -лиций. Словотвір якісних, відносних, присвійних прикметників. Творення прикметників від географічних назв. Прикметники, утворені складанням основ, їх правопис. Перехід прикметників у іменники.

Числівник. Проблема частиномовної природи числівника. Розмежування числівників та інших слів із кількісним значенням. Числівник як частиномовна морфологічна периферія. Специфіка вияву граматичних категорій числівника.

Функціональні розряди числівників: означено-кількісні та неозначено-кількісні (власне-кількісні, збірні, дробові, неозначені). Особливості їх уживання. Питання про порядкові числівники. Морфологічні групи числівників: прості, складні та складені.

Відмінювання різних розрядів числівників. Аналіз специфіки парадигм кількісних числівників у сучасній українській літературній мові. Синтаксичні функції числівників.

Займенник. Займенникові слова в системі частин мови. Співвідношення займенникових слів за значенням, морфологічними ознаками та синтаксичною роллю в реченні з іншими частинами мови – іменниками, прикметниками, числівниками.

Лексико-граматичні розряди займенникових слів. Граматичні категорії займенникових слів, їх відмінювання. Специфічні випадки функціонування

займенникових слів. Явище прономіналізації. Особливості наголошування займенникових слів. Словотвірні характеристики займенникових слів.

Дієслово. Поняття про дієслово як частину мови. Система дієслівних утворень у сучасній українській літературній мові. Неозначена форма дієслова. Типи дієслівних основ. Поділ дієслів на класи за співвідношенням з основами інфінітива, теперішнього часу. Поділ дієслів на дієвідміни.

Категорія виду дієслова. Протиставлення форм доконаного та недоконаного виду у видовій парі. Способи творення форм доконаного та недоконаного виду.

Загальнодієслівна категорія перехідності-неперехідності дієслова. Перехідні дієслова та засоби їх вираження. Неperехідні дієслова та засоби їх вираження.

Категорія стану дієслова та її зв'язок з перехідністю-неперехідністю. Дієслова активного стану, засоби їх вираження. Дієслова пасивного та зворотно-середнього стану.

Категорія особи. Безособові дієслова. Дієслова з неповною особовою парадигмою.

Категорія часу дієслова. Система дієслівних часів у сучасній українській літературній мові, їх творення та значення. Пряме та переносне вживання часових форм дієслова.

Категорія способу дієслова. Дійсний, умовний та наказовий способи, їх творення та значення. Словотвір дієслів.

Дієприкметник. Проміжний розряд між дієсловом і прикметником. Граматичні категорії дієприкметника.

Творення дієприкметників. Активні дієприкметники теперішнього часу, їх значення та вживання. Пасивні дієприкметники минулого часу обох видів. Перехід дієприкметників у іменники та прикметники. Дієслівні форми на -но, -то.

Дієприслівник. Дієприслівник як проміжний розряд між дієсловом і прислівником. Дієслівні та прислівникові характеристики дієприслівника. Значення дієприслівників доконаного та недоконаного видів. Творення та синтаксична роль дієприслівників. Перехід дієприслівників у прислівники та прийменники.

Прислівник. Значення прислівників як слів, що виражають статичну ознаку іншої ознаки. Морфологічні ознаки, синтаксична роль прислівників. Групи прислівників за значенням. Ступені порівняння означальних прислівників.

Творення прислівників (від прикметників, іменників, числівників, займенників, дієслів). Перехід у прислівники інших частин мови. Перехід прислівників у прийменники, сполучники, частки.

Слова категорії стану та їх місце в системі частин мови. Модальні слова і їх групи за значенням і вживанням. Синтаксична роль модальних слів.

Службові слова. Нечастиномовний статус службових слів.

Прийменник. Прийменники як слова, що виражають відношення (просторові, часові та інші) між повнозначними словами. Основні підходи до визначення статусу прийменника. Морфологічний склад прийменників. Перехід самостійних слів і словосполучень у прийменники. Уживання прийменників з певними відмінками іменників і субстантивованих слів. Полісемія прийменників. Синонімія прийменників.

Сполучник. Сполучники як слова, що виражають зв'язок між словами в реченні, між частинами речень. Основні підходи до визначення статусу сполучника. Синтаксичні функції сполучників. Морфологічний склад сполучників.

Сполучники сурядності і підрядності, їх групи. Сполучні слова, їх відмінність від сполучників. Перехід повнозначних слів у сполучники.

Частка. Частки як слова, що вносять певні відтінки у значення слів. Проблема лінгвістичного статусу часток. Групи часток за значенням. Функції часток. Частки словотворчі і формотворчі. Правопис часток у сучасній українській літературній мові.

Вигук. Загальне поняття. Проблема статусу вигуку у теоретичному мовознавстві. Вигуки як слова, що виражають емоції та волевиявлення, їх роль у реченні. Групи вигуків за значенням, їх уживання. Перехід у вигуки повнозначних слів.

Синтаксис. Предмет синтаксису. Типи синтаксичних одиниць, елементарні і неелементарні синтаксичні одиниці-конструкції. Синтаксичні зв'язки у словосполученні і реченні. Типи і форми синтаксичних зв'язків. Семантико-синтаксичні відношення. Зв'язок синтаксису з лексикою і морфологією.

Словосполучення. Словосполучення як некомунікативна синтаксична одиниця. Особливості структури словосполучень. Типи словосполучень. Граматичні зв'язки між компонентами словосполучень. Способи підрядного зв'язку, синтаксичні відношення.

Речення. Речення та судження. Аспекти вивчення речення. Парадигма речення. Формально-синтаксична типологія простого речення.

Двоскладне речення. Головні члени двоскладного речення.

Підмет, засоби його вираження.

Присудок. Структурно-семантичні характеристики присудка, засоби його вираження. Характер зв'язку між підметом і присудком у реченні.

Односкладне речення. Проблема односкладного речення у сучасному мовознавстві. Поняття про односкладне речення. Особливості семантичної структури односкладних речень. Поширені та непоширені односкладні речення, повні, неповні (контекстуальні, ситуативні). Еліптичні речення. Комунікативні умови їх функціонування. Еквіваленти речення. Нечленовані конструкції (слова-речення).

Структурно-семантичні різновиди односкладних речень: означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові, інфінітивні, номінативні, вокативні, генітивні.

Непоширені та поширені речення.

Другорядні члени речення. Група підмета. Група присудка. Сучасні підходи до класифікації другорядних членів.

Додаток прями́й і непрями́й, засоби вираження.

Означення узгоджене та неузгоджене. Прикладка як різновид означення.

Обставини. Семантико-синтаксичні різновиди обставин та їх роль в організації двоскладного речення.

Перцельовані другорядні члени речення.

Детермінанти та дуплексиви.

Речення з однорідними членами. Прості ускладнені речення, їх особливості. Поняття про ускладнене речення. Речення із сурядними рядами. Засоби вираження однорідності. Речення з однорідними другорядними членами (додатки, обставини). Речення з однорідними і неоднорідними означеннями та прикладками. Проблемні питання про однорідні присудки.

Відокремлені другорядні члени речення. Речення з відокремленими членами. Умови відокремлення другорядних членів речення. Звертання. Вставні і вставлені слова (словосполучення, речення). Речення зі вставними і вставленими компонентами. Речення зі звертаннями.

Порядок слів у простому реченні. Семантико-синтаксична структура простого речення. Поняття синтаксеми та її типи.

Складне речення. Складне речення як синтаксична одиниця. Проблеми дослідження складного речення. Визначальні граматичні та семантичні ознаки складного речення. Засоби зв'язку частин складного речення. Поділ складних речень за основними засобами зв'язку на сполучникові та безсполучникові.

Складносурядні речення. Складносурядні елементарні речення. Засоби вираження синтаксичних зв'язків і змістових відношень між частинами складносурядного речення.

Структурно-семантичні типи складносурядних речень, виділювані на основі єдності характеру синтаксичних зв'язків і семантичних відношень між компонентами. Засоби поєднання предикативних частин складносурядних речень. Складносурядні речення відкритої та закритої структур.

Складнопірядні речення. Складнопірядні елементарні речення. Синтаксичне значення понять «головна частина» та «пірядна частина». Функції сполучних слів і сполучників у складнопірядному реченні. Вказівні слова як факультативні та обов'язкові компоненти в головній частині. Принципи класифікації складнопірядних речень.

Структурно-семантичні типи складнопірядних речень (розчленовані і нерозчленовані). Характеристика складнопірядних речень у зв'язку з функцією пірядної частини.

Складнопірядні речення нерозчленованої структури. Складнопірядні речення з пірядними присубстантивно-атрибутивними. Роль займенниково-співвідносного зв'язку у формуванні структури складнопірядного речення.

Складнопідрядне речення з підрядним з'ясувальним. Формальні та семантичні принципи його внутрішньої диференціації.

Складнопідрядні речення розчленованої структури.

Різновиди складнопідрядних речень із підрядними обставинними. Підрядні речення місця, часу. Складнопідрядні речення з підрядними способу дії, міри або ступеня, порівняльними. Складнопідрядні речення з підрядними причини, наслідку, з підрядною частиною умовною, допустовою.

Складнопідрядне речення з підрядним супровідним. Складнопідрядні речення із зіставними і пояснювальними відношеннями між предикативними частинами. Функціональне співвідношення другорядних членів речення та підрядних частин складнопідрядних речень.

Складні сполучникові речення з різними типами синтаксичного зв'язку.

Безсполучникові складні речення. Проблема статусу складних безсполучникових речень. Складні безсполучникові речення з однотипними частинами. Складні безсполучникові речення з різнотипними частинами.

Елементарні і неелементарні безсполучникові речення. Засоби синтаксичного зв'язку в безсполучниковому складному реченні. Роль інтонації в організації безсполучникових речень. Розділові знаки у безсполучниковому складному реченні.

Складні синтаксичні конструкції.

Безсполучникові багатокомпонентні речення. Складносурядні багатокомпонентні речення. Питання про семантико-синтаксичне співвідношення між безсполучниковими і складносурядними та складнопідрядними реченнями. Структурно-семантичні типи безсполучникових речень.

Багатокомпонентні складнопідрядні речення. Речення з кількома підрядними частинами, різновиди зв'язку підрядних частин у їх межах. Складнопідрядні речення з неоднорідною та однорідною супідрядністю. Складнопідрядні речення з послідовною підрядністю.

Складні багатокомпонентні речення з різними типами зв'язку.

Період. Період у сучасній українській літературній мові, його структурні типи, особливості інтонації та пунктуації.

Конструкції з чужим мовленням. Засоби передачі чужого мовлення, співвідношення форм прямої та непрямої мови. Різні типи зв'язку прямої мови з непрямою (авторською).

Заміна прямої мови непрямою та навпаки. Невласне-пряма мова, її структурні особливості та застосування. Пунктуація в реченнях із прямою, непрямою та невластне-прямою мовою.

Цитата. Синтаксична будова.

Текст. Текст як об'єкт синтаксично-комунікативного аналізу. Функціонально-комунікативні різновиди текстів. Монологічне мовлення як комунікативна та семантико-синтаксична форма усного і писемного тексту. Діалогічне мовлення.

Складне синтаксичне ціле. Складне синтаксичне ціле як синтаксична одиниця і компонент тексту. Засоби зв'язку між компонентами складного синтаксичного цілого. Структурні типи складних синтаксичних цілих. Абзац як композиційно-комунікативна одиниця, його роль у членуванні тексту.

Основи української пунктуації. Принципи української пунктуації. Система розділових знаків. Структура речення та пунктуація. Інтонація речення та пунктуація. Огляд уживання розділових знаків у простому та складному реченнях. Використання засобів пунктуації для вираження емоційно-змістових відношень речення.

Номер та назва змістових модулів

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Фонетика. Фонологія.
2. Морфонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія.
3. Лексикологія. Лексикографія. Фразеологія.
4. Морфеміка. Структура слова. Словотвір.
5. Граматика. Морфологія. Іменник. Прикметник.
6. Іменні частини мови: числівник, займенник.
7. Дієслово.
8. Прислівник. Прийменник. Сполучник. Частка. Вигук.
9. Словосполучення. Головні члени речення.
10. Односкладні речення. Другорядні члени речення.
11. Однорідні члени речення.
12. Відокремлені другорядні члени речення. Звертання. Вставні і вставлені слова (словосполучення, речення).
13. Складне речення. Складносурядне речення.
14. Складнопідрядне речення розчленованої та нерозчленованої структури.
15. Складнопідрядне багатоконпонентне речення.
16. Безсполучникові складні речення.

Рекомендована література

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова: Фразеологія / Л. Г. Авксентьев. – Харків: Вища школа, 1988. – 134 с.
2. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології / М. Ф. Алефіренко. – Харків: Вища школа, 1987. – 167 с.
3. Арполенко Г. П. Числівник української мови. Морфологія / Г. П. Арполенко, К. Г. Городенська, Г. Х. Щербатюк. – К.: Наукова думка, 1980. – 242 с.

4. Арполенко Г. П. Структурно-семантична будова речення в сучасній українській мові / Г. П. Арполенко, В. П. Забеліна. – К.: Наукова думка, 1982. – 132 с.
5. Безпояско О. К. Граматика української мови: Мофологія / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К.: Либідь, 1993. – 336 с.
6. Безпояско О. К. Іменні граматичні категорії / О. К. Безпояско. – К.: Наукова думка, 1991. – 172 с.
7. Блик О. П. Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія / О. П. Блик. – К.: Радянська школа, 1988. – 352 с.
8. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська. – К.: Пульсари, 2004. – 400 с.
9. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови / І. Р. Вихованець. – К.: Наукова думка, 1980. – 288 с.
10. Вихованець І. Р. Система відмінків української мови / І. Р. Вихованець. – К.: Наукова думка, 1987. – 232 с.
11. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К.: Наукова думка, 1983. – 219 с.
12. Волох О. Т. Сучасна українська літературна мова / О. Т. Волох, М. Т. Чемерисов, Є. І. Чернов. – К.: Вища школа, 1989. – 334 с.
13. Гайдученко Г. М. Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія: Методичні рекомендації / Г. М. Гайдученко, І. В. Шапошникова. – Херсон: Айлант, 2001. – 40 с.
14. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
15. Головащук С. І. Словник-довідник з правопису та слововживання / С. І. Головащук. – К.: Наукова думка, 1989. – 883 с.
16. Горбачук В. Т. Основні поняття і терміни морфеміки / В. Т. Горбачук. – Слов'янський педагогічний інститут УРСР. – Слов'янськ: Б.в., 1982. – 39 с.
17. Городенська К. Г. Сполучники української літературної мови: Монографія / К. Г. Городенська. – К., Інститут української мови: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 208 с.
18. Горпинич В. О. Теоретичні питання відтопонімного словотвору східнослов'янських мов / В. О. Горпинич – К.: Вища школа, 1973. – 168 с.
19. Голоскевич Г. Д. Правописний словник / Г. Д. Голоскевич – К.: Пульсари, 2006. – 464 с.
20. Горпинич В. О. Морфологія української мови: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. О. Горпинич. – К.: ВЦ «Академія», 2004. – 336 с.
21. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Навчальний посібник / В. О. Горпинич – К.: Вища школа, 1999. – 207 с.

22. Грищенко А. П. Сучасна українська літературна мова: Підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; За ред. А. П. Грищенка – 3-тє вид., допов. – К.: Вища шк., 2002. – 439 с.
23. Грищенко А. П. Прикметник в українській мові / А. П. Грищенко. – К.: Наукова думка, 1978. – С. 56-123.
24. Деркач П. М. Короткий словник синонімів української мови / П. М. Деркач. – Львів – Краків – Париж: Просвіта, 1993. – 208 с.
25. Доленко М. Т. Сучасна українська мова / М. Т. Доленко, І. І. Дацюк, А. Г. Кващук. – К.: Радянська школа, 1974. – 367 с.
26. Дорошенко С. І. Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові / С. І. Дорошенко – Харків: Вища школа, 1980. – 151 с.
27. Дудик П. С. Синтаксис словосполучення і простого речення / П. С. Дудик – К.: Наукова думка, 1975. – 222 с.
28. Жовтобрюх М. А. Українська літературна мова / М. А. Жовтобрюх. – К.: Наукова думка, 1984. – 256 с.
29. Жовтобрюх М. А. Курс сучасної української літературної мови / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – Ч.1. – К.: Радянська школа, 1972. – 424 с.
30. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: Морфологія / А. П. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 435 с.
31. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис / А. П. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
32. Іваницька Н. Л. Двоскладне речення в українській мові / Н. Л. Іваницька. – К.: Вища школа, 1986. – 168 с.
33. Німчук В. В. Історія українського правопису XVI-XX ст.: Хрестоматія / В. В. Німчук, Н. В. Пуряєва. – К.: Наукова думка, 2004. – 582 с.
34. Винник В. О. Історія української мови: Лексика і фразеологія / В. О. Винник, В. Й. Горобець, В. Л. Карпова [та ін.]; відп. ред.: В. М. Русанівський; АН Української РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К.: Наукова думка, 1983. – 743 с.
35. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови: Навчальний посібник / М. У. Каранська – К.: Либідь, 1995. – 312 с.
36. Караванський С. Й. Практичний словник синонімів української мови / С. Й. Караванський. – К.: Українська книга, 2000. – 480 с.
37. Карпенко Ю. О. Фонетика і фонологія сучасної української літературної мови / Ю. О. Карпенко. – Одеса: Чорномор'я, 1996. – 143 с.
38. Клименко Н. Ф. Словник афіксальних морфем української мови / Н. Ф. Клименко. – К.: Б. в., 1998. – 435 с.
39. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів в сучасній українській літературній мові / Н. Ф. Клименко – К.: Наукова думка, 1984. – 251 с.

40. Короткий тлумачний словник української мови. / За ред. Д. Г. Гринчишина. – К.: Просвіта, 2010. – 600 с.
41. Лукінова Т. Б. Числівники в слов'янських мовах (порівняльно-історичний нарис) / Т. Б. Лукінова. – К.: Наукова думка, 2000. – 370 с.
42. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій / М. В. Мірченко. – Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2004. – 393 с.
43. Нечволод Л. І. Сучасний український правопис / Л. І. Нечволод. – Донецьк: СПД ФО, 2007. – 224 с.
44. Ожоган В. М. Займенникові слова у граматичній структурі сучасної української мови / В. М. Ожоган. – К.: НАН України. Ін-т укр. мови, 1997. – 230 с.
45. Олексенко В. П. Словотвірні категорії суфіксальних іменників: Монографія / В. П. Олексенко. – Херсон: Айлант, 2001. – 240 с.
46. Плющ М. Я. Категорія суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення / М. Я. Плющ. – К.: Вища школа, 1986. – 175 с.
47. Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова / М. Я. Плющ. – К.: Вища школа, 2003. – 287 с.
48. Савченко І. С. Способи реалізації функціонально-стилістичного принципу української пунктуації / І. С. Савченко // Українська мова і література в школі. – 2013. – №6. – С. 30–32.
49. Сучасна українська літературна мова в 5 кн. / За ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1969-1973.
50. Сучасна українська літературна мова / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; За ред. О.Д. Пономарева. – 2-ге вид., перероб. – К.: Либідь, 2001. – 400 с.
51. Тоцька Н. І. Сучасна українська літературна мова: фонетика, орфоєпія, графіка, орфографія / Н. І. Тоцька. – К.: Вища школа, 1981. – 182 с.
52. Тоцька Н. І. Українська пунктуація: Практикум: Навч. пос. / Н. І. Тоцька. – К.: Вища школа, 1990. – 157 с.
53. Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. Зяблюк М. П. та ін.. – 3-є вид., зі змінами і доп. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. – 856с.: іл..
54. Українська мова / За ред. С. П. Дудика. – Ч II. – К.: Вища школа, 1993. – 415 с.
55. Українська пунктуація: метод. пос. / За ред. С. В. Шевчук. – К.: УДПУ, 1994. – 112с.
56. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Ін-т української мови. – Стереотип. вид. – К.: Наукова думка, 2003. – 240 с.
57. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О.Потебні, Ін-т української мови. – 4-те вид., випр. і доп. – К.: Наукова думка, 2004. – 240 с.
58. Яценко І. Т. Морфемний аналіз. Словник-довідник: В 2 ч. / І. Т. Яценко. – К.: Вища школа, 1980-1981. – 356 с.

Форми підсумкового контролю котролю успішності навчання – залік, екзамен.

Засоби діагностики успішності навчання – усне опитування, контрольні роботи, тестові завдання, проблемно-пошукові завдання, курсові та випускні роботи.

ПРАКТИКУМ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Укладач – Власенко Любов Валентинівна,
викладач

«Практикум з української мови» – одна з перших мовознавчих дисциплін, що вивчаються на філологічних факультетах. Це пропедевтичний курс, метою якого є підготовка студентів до засвоєння інших предметів лінгвістичного циклу.

Предмет вивчення

Предметом вивчення є українська мова.

Міждисциплінарні зв'язки

Курс «Практикум з української мови» тісно пов'язаний із курсами «Сучасна українська літературна мова», «Історична граматики», «Історія української літератури», «Культура мови», «Стилістика».

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу: підготовка студентів до засвоєння інших предметів лінгвістичного циклу. Практикум з мови передбачає систематизацію знань з української мови, одержаних у школі, у багатьох випадках розширення та поглиблення їх, відновлення й закріплення орфографічних і пунктуаційних навичок, допомогу в оволодінні необхідними орфоепічними, словотворчими, граматичними та стилістичними нормами, роботу над удосконаленням культури зв'язного усного і письмового тексту.

Завдання курсу:

Теоретичні – оволодіти усіма лінгвістичними поняттями і термінами, які вживаються у «Практикумі з української мови» і які будуть потрібні для свідомого сприйняття наступних лінгвістичних дисциплін.

Практичні – уміти користуватися лексикографічними джерелами та іншою допоміжною довідковою літературою. Знати правила реферування наукової літератури, написання тез, планів, побудови усних публічних виступів.

Компетентності

Загальні компетентності:

- знання та розуміння предметної області та усвідомлення сфери професійної діяльності;

- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність працювати в команді;
- здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Предметні компетентності:

- знати основні напрями та перспективи розвитку освіти і педагогічної науки, методи проведення наукових досліджень і методичної роботи зі спеціальності;
- знати основи фундаментальних та професійно-орієнтованих дисциплін: особливості історичного розвитку української мови;
- знати фонетичні, орфоепічні, лексичні, граматичні, стилістичні, синтаксичні категорії літературної мови;
- знати норми культури мовлення; механізми творення та методик філологічного аналізу тексту.
- володіти розвиненою культурою мислення, чітко і логічно висловлювати думки в усній і письмовій формі;
- володіти сучасними методами наукових досліджень на рівні, необхідному для розв'язання практичних завдань, що постають під час виконання професійних обов'язків;
- вести навчально-виховну роботу, визначати ступінь і глибину засвоєння учнями програмного матеріалу, прищеплювати їм навички самостійного поповнення знань, користуватися різноманітними методами і формами навчання;
- аналізувати ефективність педагогічної діяльності, самостійну розробку або модифікації методик і використовувати їх у практичній діяльності.

Очікувані результати навчання

У підсумку вивчення дисципліни студенти повинні засвоїти та практично оволодіти орфографічними, пунктуаційними та граматико-орфоепічними нормами української літературної мови; знаходити орфограми і пунктограми у тексті та чітко формулювати правила, що пояснюють їх написання, бути здатними до самоперевірки; оволодіти всіма лінгвістичними поняттями і термінами; вміти користуватися Українським правописом, словниками різних типів, довідниками.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Вступ. Основні завдання «Практикуму з української мови». Зміст курсу і методика опрацювання матеріалу. Значення «Практикуму» в професійній підготовці вчителя-словесника. Навчальна та довідкова література з курсу. Загальні відомості про мову. Українська мова серед інших слов'янських мов. Українська мова – національна мова українського народу, один з

вирішальних чинників самобутності його і державна мова України. Національні риси української мови на всіх мовних рівнях. Писемна й усна форми сучасної української літературної мови. Загальна характеристика орфоепічних, орфографічних, пунктуаційних та стильових норм української літературної мови (на конкретних прикладах). Значення мовної культури для роботи вчителя. Загальносуспільне значення норм літературної мови.

Фонетика. Графіка і Орфографія. Орфоепія. Тверді і м'які приголосні звуки. Відображення звуків мови на письмі. Український наголос. Поняття про фонетичну транскрипцію української мови.

Склад слова. Типи складів. Основні правила складоподілу в українській мові.

Чергування звуків і відображення його на письмі. Позиційні чергування голосних звуків. Ненаголошені [e], [u], [o] у різних морфемах. Чергування [y] з [ÿ] (орфографічно в) та [i] з [ÿ]. Особливості їх вимови. Історичні чергування голосних звуків. Найдавніші чергування [e] – [o]; [i] – [a]; [e] – [i]; [o] – [a]. Чергування [o], [e] з [i]. Чергування [e] з [o] після шиплячих та [j]. Звук [a] з етимологічного [o]. Особливості їх вимови.

Чергування приголосних [g], [k], [x] з [ж], [ч], [ш] і [з'], [ц'], [с']. Зміни приголосних при словотворенні: [g], [ж], [з] + -ськ[ий], -ств[o] = -зьк[ий], -ств[o]; [k], [ч], [ц] + ськ[ий], -ств[o] = -цьк[ий], -цтв[o]; [x], [ш], [с] + -ськ[ий], -ств[o] = -ськ[ий], -ств[o]. Особливості написання та вимови.

Відображення національної специфіки української мови у чергуваннях голосних і приголосних звуків.

Позначення м'якості приголосних на письмі вживанням м'якого знака та букв *ї, я, ю, є*. Написання м'якого знака в кінці і в середині слів. Випадки, коли м'який знак не пишеться.

Подвоєння і подовження приголосних. Спрощення у групах приголосних, їх вимова. Вживання апострофа. Випадки, коли апостроф не пишеться. Сполучення літер *йо,ьо*.

Уподібнення приголосних за дзвінкістю/глухістю, за твердістю/м'якістю, за місцем і способом творення. Зіставлення написання та вимови звуків і звукосполук при уподібненні.

Орфоепія. Норми сучасної української вимови. Причини відхилення від орфоепічних норм. Основні риси правильної української літературної вимови. Вимова голосних у наголошеній і ненаголошеній позиціях. Вимова окремих приголосних і звукосполук. Вимова іншомовного походження.

Графіка і Орфографія. Вживання великої букви. Правопис прізвищ, імен, по-батькові. Правопис географічних назв, написання адреси особи, установи тощо.

Правопис слів іншомовного походження. Правопис прізвищ та географічних назв іншомовного походження.

Перенос частин слів з рядка в рядок. Нетотожність понять «поділ слова на склади» і «перенесення частин слова з рядка в рядок». Загальні правила переносу. Технічні правила переносу.

Графіка української мови. Український алфавіт. Нелітерні графічні засоби писемної мови: апостроф, знак наголосу, розділові знаки, знаки параграфів, дефіс, пропуски між словами, параграфами тощо.

Звуко-буквені співвідношення. Букви на позначення голосних звуків. Букви на позначення приголосних звуків. Букви, що не передають один звук і що передають два звуки.

Будова слова і словотвір. Способи словотвору. Значущі частини слова (морфеми), їх роль у слові. Основа слова. Правопис префіксів *з-, роз-, без-, воз-, пре-, при-, при-*.

Морфологія і орфографія.

Іменник. Рід і число іменників. Поділ іменників на відміни і групи за системою відмінкових закінчень.

Особливості відмінювання і правопис відмінкових закінчень іменників I відміни: родовий відмінок однини (тверда група – закінчення *-и*, м'яка група і мішана – *-і*); давальний і місцевий відмінки однини (закінчення *-і* та чергування приголосних перед ним); вимова звукосполучень [*жу'*], [*шц'*] дощці), [*чц'*], [*т'ц'*], [*з'д'ц'*], [*с'т'ц'*]; орудний відмінок однини (закінчення *-ею* в іменниках мішаної групи); клична форма (різні закінчення для іменників твердої та м'якої та мішаної груп, для іменників чоловічого та жіночого роду); родовий відмінок множини (нульове закінчення, м'який знак у кінці слів, паралельні форми; передача на письмі ненаголошених голосних */e/*, */u/*; поява голосних */o/*, */e/*; збереження подвоєння в словах іншомовного походження; закінчення *-ах* (а не *-ам*) у місцевому відмінку множини.

Особливості відмінювання і правопис відмінкових закінчень іменників II відміни: *-а(-я)*, *-у(-ю)* у родовому відмінку однини, паралельні закінчення; закінчення *-ові(-еві)*, *-у(-ю)* у давальному і місцевому відмінках однини, паралельні форми; зміна приголосних */z/*, */k/*, */x/* на */z/*, */ц/*, */с/* перед *і*; залежність відмінкових закінчень іменників чоловічого роду у знахідному відмінку однини від лексико-семантичного поділу їх на істоти і неістоти; паралельні закінчення; закінчення *-ом*, *-ем*, *-єм* в орудному відмінку однини; закінчення іменників у кличній формі (*-у(-ю)*, *-е*); закінчення *-и*, *-а(-я)*, *-і(-ї)* у називному відмінку множини; наявність паралельних форм; закінчення *-ів* і нульове закінчення у родовому відмінку множини; наявність паралельних форм; закінчення у назвах істот і неістоту знахідному відмінку множини, наявність паралельних форм; паралельні форми в орудному відмінку множини; закінчення *-ах* (а не *-ам*) у місцевому відмінку множини.

Особливості відмінювання і правопис відмінкових закінчень іменників III відміни: наявність і відсутність подвоєння літер перед закінченням *-ю* в орудному відмінку однини; апостроф перед закінченням *-ю*; особливості відмінювання іменника мати; закінчення *-ах*, *-ях* (а не *-ам*, *-ям*) у місцевому відмінку множини.

Особливості відмінювання і правопис відмінкових закінчень іменників IV відміни: суфіксальні форми непрямих відмінків типу теляти, поросяти;

безсуфіксні та суфіксальні форми в родовому і орудному відмінках іменників типу *ім'я, плем'я*.

Відмінювання іменників, які перебувають поза відмінами.

Граматичний зв'язок незмінюваних іменників та ініціальних аббревіатур з іншими словами в реченні.

Написання складних іменників разом і через дефіс.

Прикметник. Поділ прикметників на групи за значенням: вищий і найвищий ступені порівняння якісних прикметників. Особливості вживання синтетичних і аналітичних форм вищого і найвищого ступенів якісних прикметників. Поділ прикметників на групи за типами змінювання. Особливості відмінювання і правопис відмінкових закінчень прикметників твердої та м'якої групи; паралельні форми закінчень у місцевому відмінку однини. Особливості відмінювання прикметників на -лиций.

Особливості вживання повних і коротких форм прикметників.

Написання складних прикметників разом і через дефіс.

Числівник. Розряди числівників за значенням і будовою. Зв'язок числівників з іменниками.

Відмінювання простих (власне кількісних) числівників *один, два, три, чотири, п'ять – десять* тощо; *сорок, сто*; паралельні форми (*п'яти, п'ятьох*); правопис відмінкових закінчень (*м'який знак*).

Відмінювання і правопис складних числівників на позичення десятків і сотень.

Відмінювання і правопис складених числівників.

Відмінювання і правопис неозначено-кількісних, збірних, дробових і порядкових числівників.

Правильне наголошування числівників (*одинáдцять, чотирна́дцять, сімна́дцять, вісімна́дцять* тощо).

Займенник. Розряди займенників. Відмінювання і правопис особових та зворотного займенника. Паралельні відмінкові форми. Прийменники при особових займенниках у непрямих відмінках.

Відмінювання займенників за прикметниковим і числівниковим зразками.

Специфіка творення і правопис заперечених та неозначених займенників. Вияв у них національної специфіки української мови.

Дієслово. Поділ дієслів на дієвідміни. Дієвідмінювання дієслів. Правопис особових закінчень дієслів: *е, є* у закінченнях дієслів першої дієвідміни та, *и, ї* у закінченнях дієслів другої дієвідміни, *м'який знак* у закінченнях дієслів. Паралельні закінчення в особових формах дієслів (*-емо, -ем, -імо, -ім* та ін.), особливості їх функціонування в українській мові.

Творення і правопис дієприкметників в українській мові (суфікси *-уч- (-юч-), -ач-(-яч-), -л-, -н-, -ен-, -ан-(-ян-)*).

Творення правопис дієприслівників (суфікси *-учи (-ючи), -ачи (-ячи), -ши, -вши*). Написання и у суфіксах дієприслівників недоконаного виду і

закінчення і – у називному відмінку множини активних дієприкметників теперішнього часу.

Написання н і нн у суфіксах дієприкметників і прикметників.

Вираження національної специфіки української мови у творенні і правописі дієприкметників та дієприслівників.

Прислівник. Особливості творення прислівників. Написання прислівників разом і через дефіс. Правопис прислівникових сполучень. Написання не, ні у прислівниках. Написання н, нн у прислівниках.

Службові слова. Службова функція прийменників, сполучників і часток. Правопис складних прийменників разом і через дефіс. Правопис складних прийменників типу з приводу, в силу, на випадок, по лінії тощо. Написання і вимова кінцевих дзвінких приголосних прийменників *з, без, через, повз, від, під, повід, між, понад* тощо перед початковим глухим приголосним наступного слова.

Правопис складних і складених сполучників. Роль наголосу у розмежуванні сполучників і однозвучних з ними слів, що належать до інших частин мови.

Написання часток разом, через дефіс і окремо.

Написання часток не і ні з різними частинами мови.

Правопис вигуків, звуконаслідувальних слів і цілих мовних виразів етикету.

Синтаксис і пунктуація. Речення та його інтонаційне оформлення. Типи речень за комунікативним призначенням. Порядок слів у простому реченні.

Просте двоскладне речення. Головні члени речення, їх типи і способи вираження. Тире між підметом і присудком. Другорядні члени речення; їх роль у формуванні семантико-граматичної структури речення. Додаток і означення, їх типи і способи вираження. Прикладка як різновид означення. Дефіс і лапки при прикладці. Обставини, їх типи і способи вираження.

Односкладні речення. Типи односкладних речень: означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові, інфінітивні та номінативні.

Неповні речення. Тире на місці пропущеного члена речення.

Однорідні члени речення. Кома і крапка з комою між однорідними членами. Однорідні і неоднорідні означення. Узагальнюючі слова при однорідних членах речення. Двокрапка і тире при узагальнюючих словах у реченнях з однорідними членами.

Відокремлені другорядні члени речення. Розділові знаки при відокремлених означеннях і прикладках. Розділові знаки при відокремлених обставинах. Уточнюючі слова і звороти та розділові знаки при них. Розділові знаки при порівняльних зворотах.

Звертання, його значення, способи вираження. Розділові знаки при звертанні.

Вставні слова, словосполучення та речення. Розділові знаки при вставних словах і словосполученнях. Вставлені речення. Розділові знаки при вставних і вставлених реченнях.

Розділові знаки при вигуках. Розділові знаки при словах-реченнях.

Словосполучення, смислові відношення, типи підрядного зв'язку.

Складне речення. Складносурядні речення. Кома, крапка з комою і тире у складносурядних реченнях.

Складнопідрядні речення. Кома у складнопідрядних реченнях з простими, складними і складеними сполучниками. Крапка з комою, інші розділові знаки між частинами складнопідрядних речень.

Складнопідрядні речення з кількома підрядними: супідрядність і послідовна підрядність. Розділові знаки у складнопідрядних реченнях з кількома підрядними.

Безсполучникові складні речення. Кома, крапка з комою, тире, двокрапка у безсполучникових складних реченнях.

Складні речення з сполучниковим і безсполучниковим зв'язками: з сурядністю та підрядністю, з сурядністю та безсполучниковістю, з підрядністю та безсполучниковістю, з сурядністю, підрядністю та безсполучниковістю та ін. Розділові знаки у реченнях змішаного типу.

Пряма і непряма мова. Розділові знаки при прямій мові. Зміна прямої мови на непряму. Зміни у постановці розділових знаків при такій заміні.

Діалог. Розділові знаки при діалозі.

Цитата. Розділові знаки при цитатах. Лапки при цитатах.

Номер та назва змістових модулів

Змістовий модуль №1

Тема: Фонетика. Графіка і орфографія. Орфоепія. Будова слова і словотвір

Семінарські модулі

1. Диктант на перевірку грамотності. Робота з текстом.
2. Вступ. Загальні відомості про мову. Українська мова серед інших слов'янських мов. Національні риси української мови на всіх мовних рівнях. Загальна характеристика норм української літературної мови. Писемна й усна форми сучасної української літературної мови.
3. Відображення звуків мови на письмі. Поняття про фонетичну транскрипцію. Український наголос. Основні правила складоподілу в українській мові. Ненаголошені /e/, /u/, /o/ у різних морфемах. Чергування /y/ з /y/ (*орфографічно в*) та /i/ з /ï/.
4. Історичні чергування голосних звуків. Найдавніші чергування /o/, /e/ з /i/, /e/ з /o/ після шиплячих та /ï/. Звук /a/ з етимологічного /o/.
5. Чергування приголосних. Зміни приголосних при словотворенні.

6. Правила вживання м'якого знака та апострофа. Сполучення літер *йо,ьо*.
7. Подвоєння і подовження приголосних. Спрощення в групах приголосних, їх вимова. Уподібнення приголосних за дзвінкістю (глухістю, твердістю), м'якістю, способом і місцем творення.
8. Правила вживання великої літери. Правопис прізвищ, імен, по-батькові. Правопис географічних назв. Написання адреси особи, установи тощо.
9. Правопис слів іншомовного походження. Подвоєння, апостроф та м'який знак у запозичених словах. Правопис *и, і, ї, є, е*.
10. Диктант. Граматичне завдання.

Модулі самостійної роботи

1. Стилї української літературної мови.
2. Класифікація голосних і приголосних фонем.
3. Орфоепія. Норми сучасної української вимови. Вимова голосних і приголосних.
4. Орфографія. Правила переносу слів (орфографічні та технічні правила переносу).
5. Будова слова і словотвір. Значущі частини слова, їх роль у слові. Основа слова. Правопис префіксів *з-, роз-, без-, пре-, при-, прі-*.
6. Способи словотвору. Морфологічні та неморфологічні способи словотвору. Норми сучасної української вимови.

Змістовий модуль № 2

Тема: Морфологія і орфографія

Семінарські модулі

1. Іменник. Поділ іменників на відміни і групи за системою відмінкових закінчень. Особливості відмінювання і правопис відмінкових закінчень іменників I відміни.
2. Особливості відмінювання і правопис закінчень іменників II відміни.
3. Особливості відмінювання і правопис відмінкових закінчень іменників III, IV відмін.
4. Відмінювання іменників, які перебувають поза відмінами. Граматичний зв'язок незмінюваних іменників та ініціальних аббревіатур з іншими словами в реченні.
5. Прикметник. Поділ прикметників на групи за значенням. Вищий і найвищий ступені порівняння. Поділ прикметників за типами відмінювання. Особливості відмінювання прикметників на *-лиций*. Особливості вживання повних і коротких прикметників.
6. Числівник. Розряди числівників за значенням і будовою. Зв'язок числівників з іменниками.

7. Відмінювання і правопис простих, складних і складених числівників.
8. Займенник. Розряди займенників. Відмінювання і правопис займенників. Творення і правопис заперечних та неозначених займенників.
9. Дієслово. Поділ дієслів на дієвідміни. Дієвідмінювання дієслів. Правопис особових закінчень дієслів I, II дієвідмін.
10. Дієприкметник, творення і правопис дієприкметників. Написання *н* і *nn* у суфіксах дієприкметників і прикметників.
11. Дієприслівник. Творення і правопис дієприслівників.
12. Прислівник. Особливості творення прислівників. Написання прислівників разом і через дефіс. Написання *не*, *ні* у прислівниках.
13. Службові слова. Службова функція прийменників. Правопис складних прийменників разом і через дефіс. Написання складних прийменників окремо.
14. Службова функція сполучників. Правопис складних і складених сполучників. Написання часток разом, через дефіс і окремо. Написання часток *не*, *ні* з різними частинами мовами.
15. Диктант. Граматичне завдання.

Модулі самостійної роботи

1. Рід і число іменників.
2. Правопис складних слів. Написання складних іменників та прикметників разом і через дефіс.
3. Складні випадки наголошення і відмінювання числівників та займенників.

Змістовий модуль № 3

Тема: Синтаксис і пунктуація. Просте речення

Семінарські модулі

1. Речення та його інтонаційне оформлення. Типи речень за комунікативним призначенням.
2. Просте двоскладне речення. Головні члени речення, їх типи і способи вираження. Тире між підметом і присудком.
3. Другорядні члени речення, їх роль у формуванні семантико-граматичної структури речення. Додаток і означення, їх типи і способи вираження. Обставини, їх типи і способи вираження.
4. Односкладні речення. Типи односкладних речень. Неповні речення. Тире на місці пропущеного члена речення.
5. Однорідні члени речення. Кома і крапка з комою між однорідними членами. Однорідні і неоднорідні означення.
6. Узагальнюючі слова при однорідних членах речення. Двокрапка і тире при узагальнюючих словах у реченнях з однорідними членами.

7. Відокремлені другорядні члени речення. Розділові знаки при відокремлених означеннях і прикладках. Розділові знаки при відокремлених обставинах.
8. Розділові знаки при порівняльних зворотах.
9. Звертання, його значення, способи вираження. Розділові знаки при звертанні.
10. Вставні слова, словосполучення та речення. Розділові знаки при вставних словах і словосполученнях.
11. Вставлені речення. Розділові знаки при вставних і вставлених реченнях. Розділові знаки при вигуках. Розділові знаки при словах-реченнях: *так, ні* тощо.
12. Контрольна робота.

Модулі самостійної роботи

1. Порядок слів у простому реченні.
2. Уточнюючі слова і звороти та розділові знаки при них.

Змістовий модуль № 4

Тема: Синтаксис і пунктуація. Складне речення

Семінарські модулі

1. Складне речення. Складносурядні речення. Кома, крапка з комою і тире у складносурядних реченнях.
2. Складнопідрядні речення. Кома у складнопідрядних реченнях з простими, складними і складеними сполучниками. Крапка з комою, інші розділові знаки між частинами складнопідрядних речень
3. Складнопідрядні речення з кількома підрядними. Розділові знаки у складнопідрядних реченнях з кількома підрядними.
4. Безсполучникові складні речення. Кома, крапка з комою, тире, двокрапка у безсполучникових складних реченнях.
5. Складні речення зі сполучниковим і безсполучниковим зв'язками. Розділові знаки у реченнях змішаного типу.
6. Пряма і непряма мова. Розділові знаки.
7. Цитата. Розділові знаки при цитатах. Лапки при цитатах.
8. Контрольна робота.

Модулі самостійної роботи

1. Заміна прямої мови на непряму.
2. Діалог. Розділові знаки.

Рекомендована література

Основна література

1. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич. – К., 1985. – 360 с.
2. Глазова О. П. Українська пунктуація: Навчальний посібник: Правила, тренувальні вправи, контрольні завдання, диктанти / О. П. Глазова. – Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2004. – 252 с.
3. Головащук С. І. Словник наголосів / С. І. Головащук. – К.: Наукова думка, 2003. – 319 с.
4. Головащук С. І. Словник-довідник з правопису та слововживання / С. І. Головащук. – К., 1989. – 883 с.
5. Козачук Г. Українська мова для абітурієнтів: Навч. посібник для вступників до вузів / Г. Козачук. – К.: Вища школа, 2005. – 274 с.
6. Козачук Г. О. Українська мова. Практикум / Г. О. Козачук. – К.: Вища школа, 2008. – 414 с.
7. Козачук Г. О., Шкурятяна Н. Г. Практичний курс української мови: Навч. посібник / Г. О. Козачук, Н. Г. Шкурятяна. – К., 1993. – 367 с.
8. Лобода В. В., Скуратівський А. В. Українська мова в таблицях. – К.: Вища школа, 1993. – 239 с.
9. Нечволод Л. І. Сучасний український правопис / Л. І. Нечволод. – 2 вид., виправ. – Харків: Торсінг, 2005. – 224 с.
10. Омельчук С. А. Практикум з правопису української мови: система дослідницьких вправ: Навч. посібник / С. А. Омельчук. – К.: Грамота, 2009. – 224 с.
11. Пазяк О. М., Сербенська О. А., Фурдуй М. І., Шевченко Л. Ю. Українська мова: Практикум / О. М. Пазяк, О. А. Сербенська, М. І. Фурдуй, Л. Ю. Шевченко. – К.: Либідь, 2001. – 384 с.
12. Пентилюк М. І., Іваненко О. В. Українська мова: Підручник-комплект / М. І. Пентилюк, О. В. Іваненко. – К.: Ленвіт, 2001. – 352 с.
13. Плющ М. Я., Грипас Н. Я. Українська мова / М. Я. Плющ, Н. Я. Грипас. – К.: Освіта, 2002. – 255 с.
14. Словник труднощів української мови / За ред. С. Я. Єрмоленко. – К.: Радянська школа, 1989. – 336 с.
15. Українська мова: Енциклопедія / Ред. кол. Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
16. Українська мова: Підручник / Т. К. Бурлака, В. О. Горпинич, П. С. Дудик та ін.: За ред. П. С. Дудика. – К.: Вища школа, 1993. – 415 с.
17. Українська пунктуація: Метод. пос. / За ред. С. В. Шевчук. – К.: КДПІ, 1991. – 60 с.

18. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Ін-т української мови. – Стереотип. вид. – К.: Наукова думка, 2003. – 240 с.
19. Фурдуй М. І. Українська мова. Практикум з правопису: Навч. посібник / За ред. В. В. Різуна. – Київ: Либідь, 2004. – 272 с.
20. Шевчук С. В., Лобода Т. М. Практикум з української мови: Модульний курс: Навч. посібник / С. В. Шевчук, Т. М. Лобода. – К.: Вища школа, 2006. – 326 с.
21. Ющук І. П. Практикум з правопису української мови / І. П. Ющук. – К.: Освіта, 1997. – 254 с.
22. Ющук І. П. Практикум з правопису української мови / І. П. Ющук. – К.: Освіта, 2000. – 254 с.
23. Ющук І. П. Практикум з правопису української мови / І. П. Ющук. – К.: Освіта, 2006. – 254 с.
24. Ющук І. П. Практикум з правопису і граматики української мови / І. П. Ющук. – К.: Освіта, 2012. – 270 с.
25. Ющук І. П. Українська мова / І. П. Ющук. – К.: Либідь, 2004. – 640 с.

Додаткова література

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо / Б. Д. Антоненко-Давидович. – К.: Либідь, 1991. – 253 с.
2. Бурячок А. А. Орфографічний словник: близько 35 000 слів / А. А. Бурячок. – К.: Наукова думка, 1995. – 400 с.
3. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
4. Головащук С. І. Словник-довідник з правопису та слововживання / С. І. Головащук. – К.: Наукова думка, 1989. – 883 с.
5. Дорошенко Т. С. Словник українського правопису / Т. С. Дорошенко. – Харків, 2009. – 640 с.
6. Новий тлумачний словник української мови / Уклад.: Яременко В., Сліпушко О.: У 3 т. – К., 2007.
7. Орфографічний словник української мови: Близько 120000 слів / АН України. – К.: Довіра, 1994. – 864 с.
8. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. – К.: Головна редакція УРЕ, 1985. – 968 с.
9. Словник труднощів української мови: Близько 15000 слів / За ред. С. Ярошенко. – К.: Радянська школа, 1989. – 336 с.
10. Словник української мови: В 11 т. – К., 1970-1980.
11. Сучасний орфографічний словник / Уклад. Петровський О.Ю. – Х., 2007. – 1248 с.
12. Сучасний російсько-український словник: 160 000 слів / Уклад. Зубков М. Г. – Х., 2008. – 688 с.

13. Фразеологічний словник української мови: У 2 т. – К.: Наукова думка, 1993. – 980 с.

WEB-ресурси

1. <http://1tv.com.ua/uk/video/program/zapamjatay/2011/02/15/2115> (Перший національний, канал «Запам'ятай»)
2. <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>
3. <http://pravila-uk-mova.at.ua/>
4. <http://r2u.org.ua/>
5. <http://slovopedia.org.ua/>
6. http://uk.wikipedia.org/wiki/Головна_сторінка

Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

Засоби діагностики успішності навчання – диктант, контрольна робота, тестові завдання.

ІСТОРІЯ МОВИ (СТАРОСЛОВ'ЯНСЬКА МОВА)

**Укладачі – Гайдученко Галина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент;
Климович Світлана Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент**

Предмет вивчення

Теоретично-практичний курс «Старослов'янська мова» відкриває цикл історико-лінгвістичних дисциплін на філологічному факультеті. З вивчення старослов'янських пам'яток починається вивчення будь-якої із сучасних слов'янських мов, що зберегли кирило-мефодіївську писемну традицію. Курс передбачає ознайомлення зі старослов'янською мовою, інформує про її виникнення та походження, допомагає усвідомити шляхи формування тих чи тих граматичних форм. Без знання старослов'янської мови неможливе наукове, порівняльно-історичне вивчення будь-якої зі слов'янських мов.

Курс «Старослов'янська мова» знайомить студентів із найдавнішою слов'янсько-писемною літературною мовою, щоб за допомогою неї проникнути в історію слов'янських мов, усвідомити загальні та часткові закони, що діяли у праслов'янській і давніх слов'янських мовах.

Міждисциплінарні зв'язки

Курс «Старослов'янської мови» тісно пов'язаний з дисциплінами «Історія української літературної мови», «Історична граматика», «Сучасна українська літературна мова», «Історія України».

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу:

- досягнення глибокого лінгвістичного осмислення результатів розвитку давнього нашарування у структурі будь-якої сучасної слов'янської мови;
- розуміння загальнослов'янського значення старослов'янської мови;
- ознайомлення із звуковою системою старослов'янської мови в порівняльно-історичному висвітленні;
- з'ясування основних принципів становлення лексико-граматичних розрядів слів;
- осмислення значення старослов'янської мови в історії розвитку української мови.

Завдання курсу – познайомити студентів з основними етапами розвитку старослов'янської мови, особливостями її фонетичної, граматичної та синтаксичної будови, показати багатство лексичного складу та словотвору, підготувати студентів до свідомого засвоєння дисциплін історико-лінгвістичного циклу.

Компетентності

Загальні компетентності:

- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Предметні компетентності:

- здатність класифікувати звуки старослов'янської мови, визначати закономірності їх поєднання, усвідомлювати фонетичну структуру складу;
- здатність з'ясувати природу звукових процесів старослов'янської мови;
- здатність пояснювати граматичні значення, категорії, граматичні форми самостійних частин мови;
- здатність визначати структуру синтаксичних одиниць старослов'янської мови;
- здатність користуватися здобутими знаннями для інших лінгвістичних дисциплін.

Очікувані результати навчання

- читати та перекладати старослов'янські тексти;
- чітко розмежовувати поняття «індоєвропейської мови», «спільнослов'янської мови»;
- висвітлювати питання походження звуків у слов'ян;
- порівнювати факти старослов'янської та української мов;
- розуміти специфіку лексичного складу старослов'янської мови як книжно-літературної, створеної для адекватної передачі змісту грецьких християнських текстів;
- знати звукову систему старослов'янської мови кирило-мефодієвської доби;
- характеризувати лексико-граматичних розряди слів (частини мови) у старослов'янській мові;
- коментувати фонетичні зміни, зафіксовані у відмінкових формах різних частин мови;
- аналізувати синтаксичні особливості старослов'янської мови.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Вступ. Старослов'янська мова як навчальна дисципліна. Її предмет і завдання. Значення старослов'янської мови для розвитку писемності, літератури, літературних мов, культури, поширення релігії, просвітницької діяльності.

Поняття про старослов'янську мову

Старослов'янська мова як літературно-писемна мова перших слов'янських перекладів Святого Письма, зроблених Костянтином (Кирилом) і Мефодієм та їх учнями з грецької, починаючи з другої половини IX ст.

Найдавніші пам'ятки, що дійшли до нас, писані на території Моравії, Паннонії та Болгарії наприкінці X-XI ст. Старослов'янська мова цих пам'яток – перша цілеспрямована, культурологічно осмислена і послідовна фіксація слов'янської мови на письмі. Її значення для порівняльно-історичного вивчення інших слов'янських мов.

Поняття про порівняльно-історичний метод у мовознавстві.

Праїндоевропейська мова, праслов'янська, слов'янські мовні групи.

Живомовна основа старослов'янської мови – південнослов'янський солунський діалект.

Старослов'янська мова в її відношенні до інших слов'янських мов (специфічні особливості).

Терміни «старослов'янська мова», «давньоболгарська», «давньоцерковнослов'янська» та їх наукове походження.

Старослов'янська та давні реакції церковнослов'янської мови (болгарська, македонська, чеська, давньоруська, сербська, хорватська глаголична, румунська). Діалектні особливості авторів та переписувачів церковнослов'янських текстів. Українська редакція церковнослов'янської мови.

Подальша доля старослов'янізмів у сучасній українській мові. Загальнослов'янське значення старослов'янської мови.

Виникнення та розвиток старослов'янської писемності. Слов'янські переписувачі Костянтин (Кирило) і Мефодій. Свідчення історичних документів про життя й просвітницьку діяльність Кирила та Мефодія (Життя Костянтина і Мефодія, трактат «О писменехъ чръноризца Храбра»).

Проблема походження слов'янських абеток. Кирилиця і глаголиця. Питання про їх порівняльну давність, походження, джерела графіки, територіальне поширення. Характеристика кирилиці, яка лягла в основу сучасних абеток східних слов'ян. Фонетичне та числове значення букв кирилиці. Діакритичні знаки. Знаки пунктуації.

Фонетика. Звукова система старослов'янської мови кирило-мефодієвської доби. Специфіка вивчення фонетики старослов'янської мови як мови книжно-писемної.

Система голосних звуків. Класифікація голосних за місцем артикуляції, за ступенем підняття, за тривалістю. Голосні переднього ряду. Голосні непереднього ряду. Характеристика носових голосних. Звуки повного

творення. Редуковані *ъ, ь*. Слабка та сильна позиції редукованих. Редуковані *ы, и* у позиції перед *[j], [i]*.

Система приголосних звуків. Склад приголосних. Місце та спосіб їх творення. Приголосні дзвінки та глухі; тверді, м'які й напівм'які. Плавні сонорні */p/, /л/,* їх функціонування як складотворчих та нескладотворчих звуків. Принцип складового сингармонізму.

Фонетична структура складу. Закон відкритого складу. Розташування звуків у складі за принципом висхідної звучності. Голосні на початку слова і складу. Вживання протетичного *[j]* на початку слова й перед іншими голосними. Прийменники-префікси.

Подальші звукові процеси, що відобразилися в старослов'янських пам'ятках кінця X-XI ст.

Занепад редукованих *ъ, ь* у слабкій позиції та вокалізація їх у сильній (*ъ*→*/o/, ь*→*/e/*). Наслідки занепаду редукованих голосних. Зміна структури складу. Поява закритих складів. Доля редукованих голосних у сильній та слабкій позиціях. Зміна напружених редукованих. Звукові процеси, не пов'язані з занепадом редукованих голосних.

Звукова система старослов'янської мови в порівняльно-історичному висвітленні. Основні риси фонетичної системи праїндоевропейської та праслов'янської мов.

Система голосних. Походження голосних звуків. Зміни в системі та складі голосних фонем. Роль закону відкритого складу у процесі формування системи вокалізму. Фонетична структура складу. Втрата кінцевих приголосних. Монофтонгізація дифтонгів. Виникнення носових голосних. Перетворення праслов'янських дифтонгічних сполук із плавними */r/, /l/* між приголосними (**tort, *tolt, *tert, *telt*), а також початкових сполук **ort, *olt*.

Система приголосних. Походження приголосних звуків. Зміна складоподілу та спрощення сполучень приголосних у середині слова. Закон складового сингармонізму та наслідки його функціонування. I, II, III палаталізації задньоязикових. Пом'якшення сполук */sk/* та */zd/* перед голосними переднього ряду. Сполучення */kt/, /gt/* перед голосними переднього ряду. Пом'якшення приголосних та сполучень приголосних звуків під впливом */j/*. Сполучення */tj/* і */dj/* та їх подальші рефлекси у слов'янських мовних групах.

Лексика. Специфіка лексичного складу старослов'янської мови як книжно-літературної, створеної для адекватної передачі змісту грецьких християнських текстів. Складності реконструкції лексичного складу перших перекладів за даними текстів, що збереглися.

Загальнослов'янська, діалектна лексика, слов'янські неологізми (книжно-літературні новотвори зі слов'янськими коренями й афіксами, що створювалися для перекладу грецьких слів, до яких не було еквівалентів в слов'янських діалектах; калькування, складання основ), грецизми.

Морфологія. Загальна характеристика лексико-граматичних розрядів слів (частин мови) у старослов'янській мові.

Іменник. Основні граматичні категорії: рід, число, відмінок. Категорія істот. Основотворчі суфікси іменників праіндоєвропейської мови (тематичні голосні (приголосні)). Праслов'янські типи відмін іменників з основою на **-ā, *-ō, *-ī, *-ī, *-ī* та на приголосний **-es, *-en, *-ter, *-et* як основа для відповідних форм старослов'янської мови. Затемнення тематичної структури слова у більшості словоформ. Становлення нових відмінкових закінчень. Втрата актуальності об'єднання іменників у відміни за характером колишнього тематичного суфікса. Перегрупування типів відмін на основі родової ознаки. Словотвір старослов'янських іменників. Продуктивні суфікси. Складні іменники.

Займенник. Розряди займенників. Особові займенники 1-ої і 2-ої особи та зворотний займенник. Суплетивність основ особових займенників. Повні та енклітичні форми. Вираження 3-ої особи формами вказівних займенників. Відмінювання займенників.

Прикметник. Лексико-граматичні розряди прикметників. Граматичні категорії роду, числа й відмінка прикметника. Іменні (нечленні) та займенникові (членні) прикметники. Їх походження. Архаїчність іменних прикметників. Особливості відмінювання. Ступені порівняння якісних прикметників. Складні прикметники та їх стилістична функція.

Слова на позначення чисел (числівники). Приналежність слів на позначення чисел до різних частин мови: займенників, прикметників (узгоджувані назви чисел від 1 до 4) та іменників (назви чисел від 5 до 9, 10, 100, 1000 і похідні від них). Своєрідність їх граматичних категорій. Повна й коротка форма порядкових числівників. Збірні числівники.

Дієслово. Граматичні категорії старослов'янського дієслова: особи, часу, числа, способу, стану, виду, спрямованості руху, багаторазовості дії. Типи дієслівних основ. Основа інфінітива. Основа теперішнього часу. Класи дієслів. Дієвідмінювані форми дієслова. Дійсний спосіб. Теперішній час. Система майбутніх часів. Випадки змішування форм теперішнього часу з формами майбутнього простого часу як свідчення неостаточного становлення категорії доконаного й недоконаного виду.

Система минулих часів: прості (синтетичні) та складні (аналітичні).

Аорист – синтетична форма минулого часу. Використання аориста для позначення минулої дії або стану без вказівки на процес його розгортання, звичайно – як цілісного акту, найчастіше в ряді послідовних минулих дій, що визначає високу частотність аориста в розповідних текстах. Форми аориста.

Імперфект – синтетична форма минулого часу. Використання імперфекта для позначення минулої дії або стану, що його треба було представити як тривалий процес. Зв'язок імперфекта з основами недоконаного виду.

Перфект – аналітичний минулий час. Використання префекта («перед теперішнього») для позначення дії, яка є результатом здійсненої в минулому дії. Утворення префекта шляхом поєднання особової форми теперішнього часу дієслова *быти* та активного дієприкметника минулого часу на *-л-*.

Плюсквамперфект – аналітичний минулий час. Використання плюсквамперфекта («передминулого») для позначення дії, яка відбулася перед іншою минулою дією. Утворення плюсквамперфекта шляхом поєднання активного дієприкметника минулого часу на *-л-* та особової форми допоміжного дієслова *быти* в імперфекті.

Умовний спосіб як аналітична форма, що утворюється завдяки поєднанню дієприкметника на *-л-* із допоміжним дієсловом у різних формах.

Творення наказового способу. Способи передачі спонукання до дії у конструкціях «*да* + дієслово теперішнього часу».

Іменні форми дієслова. Інфінітив як незмінюване утворення від основ інфінітива з суфіксом *-ти*, що здатне керувати знахідним відмінком без прийменника. Супін як незмінюване віддієслівне утворення від основ інфінітива з суфіксом *-ть*, яке втратило здатність керувати знахідним відмінком (родов. відм.). Вживання супіна з дієсловами руху для зазначення мети.

Дієприкметник як форма віддієслівного утворення, яке вживається з іменниками у формах словозміни прикметників. Властиві для дієприкметника граматичні категорії дієслова й прикметника. Форми дієприкметника. Початок формування дієприслівника.

Прислівник. Утворення прислівників у старослов'янській мові від займенникових коренів (місця, часу, способу дії). Прислівники, утворені від іменників і прикметників. Адвербіалізація відмінкових і прийменниково-відмінкових форм як безперервний процес поповнення складу дієслів.

Службові слова. Прийменник. Початковий синкретизм прийменників і префіксів. Первинні прийменники й «нові».

Сполучники і частки. Основні функції сполучників і часток у старослов'янській мові. Просодичний статус сполучників і часток (сполучники – проклітики, частки – енклітики).

Вигуки. Відображення використання вигуків у старослов'янських пам'ятках.

Синтаксис. Просте речення. Порядок слів у реченні. Зв'язок слів у реченні. Види речень за метою висловлювання. Підмет. Присудок. Способи їх вираження. Другорядні члени речення. Конструкції з подвійними відмінками. Види заперечення в старослов'янській мові. Типи простих речень. Складне речення. Давальний самостійний.

Номер та назва змістових модулів

Змістовий модуль № 1

Тема: Фонетика старослов'янської мови

Лекційні модулі

1. Вступ. Поняття про старослов'янську мову. Виникнення та розвиток старослов'янської писемності.

2. Фонетика. Звукова система старослов'янської мови кирило-мефодіївської доби.
3. Звукові процеси, що відобразилися в старослов'янських пам'ятках кінця X-XI ст.
4. Звукова система старослов'янської мови в порівняльно-історичному висвітленні.

Семінарські модулі

1. Старослов'янська мова, значення її вивчення. Азбуки старослов'янської писемності.
2. Звукова система старослов'янської мови другої половини IX століття (кирило-мефодіївської доби).
3. Коротка характеристика звукової системи праіндосвропейської мови. Звукові процеси раннього та пізнього періодів розвитку праслов'янської мови.
4. Зміни сполучень приголосних і груп приголосних з наступним *j*. Палаталізація задньоязикових. Пізніші звукові зміни (процеси) старослов'янської мови, що відбулися у пам'ятках XI і частково XII століть.

Модулі самостійної роботи

1. Фонетичні процеси старослов'янської мови IX-XII ст.

Змістовий модуль №2

Тема: Морфологія старослов'янської мови

Лекційні модулі

1. Морфологія. Загальна характеристика лексико-граматичних розрядів слів (частин мови) у старослов'янській мові.
2. Іменник. Основні граматичні категорії. Відмінювання.
3. Займенник. Розряди займенників. Прикметник. Лексико-граматичні розряди прикметників.
4. Числівник. Загальна характеристика, розряди числівників. Відмінювання числівників.
5. Дієслово. Граматичні категорії старослов'янського дієслова. Система минулих часів: прості (синтетичні) та складні (аналітичні).
6. Прислівник і службові слова.
7. Синтаксис. Основні синтаксичні одиниці.

Семінарські модулі

1. Граматика. Іменник. Відмінювання іменників.
2. Характеристика займенника і прикметника старослов'янської мови.
3. Відмінювання числівників.
4. Визначення граматичних категорій дієслів.

5. Прислівник і службові слова.
6. Синтаксис. Основні синтаксичні одиниці.

Модулі самостійної роботи

1. Словотворення частин мови у старослов'янській мові.
2. Синтаксис старослов'янської мови.

Рекомендована література

Основна література

1. Горшков А. И. Старославянский (древнецерковнославянский) язык / А. И. Горшков. – М.: АСТ, 2002. – 141 с.
2. Иванова Т. А. Старославянский язык / Т. А. Иванова. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1998. – 222 с.
3. Камчатнов А. М. Старославянский язык. Курс лекций / А. М. Камчатнов. – М.: Флинта: Наука, 2002. – 150 с.
4. Кривчик В. Ф. Старославянский язык / В. Ф. Кривчик. – Минск: Вышэйшая школа, 1986. – 303 с.
5. Леута О. І. Старослов'янська мова: підручник / О. І. Леута. – К.: Вища школа, 2001. – 255 с.
6. Леута О. І., Гончаров В.І. Старослов'янська мова. Збірник вправ і практичних завдань / О. І. Леута. – К.: Вища школа, 2004. – 198 с.
7. Майборода А. В. Старослов'янська мова / А. В. Майборода. – К.: Вища школа, 1975. – 296 с.
8. Майборода А. В., Коломієць Л. І. Старослов'янська мова: Збірник вправ і завдань / А. В. Майборода. – К.: Вища школа, 1992. – 166 с.
9. Станівський М. Ф. Старослов'янська мова: підручник / М. Ф. Станівський. – К.: Вища школа, 1967. – 470 с.
10. Хабургаев Г. А. Старославянский язык / Г. А. Хабургаев. – М.: Просвещение, 1986. – 288 с.
11. Юсип-Якимович Ю. В., Шимко О. В. Старослов'янська мова: навчальний посібник / Ю. В. Юсип-Якимович, О. В. Шимко. – К.: Знання, 2009. – 279 с.

Додаткова література

1. Бернштейн С. Б. Константин-философ и Мефодий: Начальные главы из истории славянской письменности / Бернштейн С. Б. – М.: Изд-во Москов. ун-та, 1984. – 166 с.
2. Бернштейн С. Б. Очерк сравнительной грамматики славянских языков: Введение. Фонетика / Бернштейн С.Б. – М.: Издательство Академии наук СССР, 1961. – 352 с.

3. Бернштейн С. Б. Очерк сравнительной грамматики славянских языков: Чередования. Именные основы / Бернштейн С.Б. – М.: Наука, 1974. – 378 с.
4. Вайан А. Руководство по старославянскому языку / А. Вайан. – М.: Иностранная литература, 1952. – 446 с.
5. Ван-Вейк Н. История старославянского языка / Н. Ван-Вейк. – М.: Иностранная литература, 1957. – 368 с.
6. Истрин В. А. 1100 лет славянской азбуки / В. А. Истрин. – М.: Наука, 1963. – 180 с.

Словники

1. Белей Л., Белей О. Старослов'янсько-український словник. – Львів: Свічадо, 2001. – 332 с.
2. Дьяченко Г. Полный церковнославянский словарь / Г. Дьяченко. – М.: Бертельсманн Медиа, 2013. – 1120 с.
3. Етимологічний словник української мови. В семи томах. – К., 1982-1989. – Т.1-5 (продовжується).
4. Огієнко І. Етимологічно-семантичний словник української мови: У 4 т. /І. Огієнко. – Вінніпег; Канада: Волинь, 1979 -1995
5. Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков) / Э. Благова, Р. Цейтлин, С. Геродес [и др.]. – М.: Русский язык, 1994. – 842 с.

Форма підсумкового контролю – залік.

Засоби діагностики успішності навчання – тестові завдання, презентації.

ЕТИМОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Укладач – Гайдученко Галина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент

Предмет вивчення

Історія значень слів тісно пов'язана з історією народу, тому етимологічні дослідження набувають першорядного значення при вирішенні важливих історичних, етнографічних, етногенетичних питань.

Предметом вивчення етимології як лінгвістичної дисципліни є наукові основи, принципи, історико-теоретичні засади та методи етимології; становлення етимології як науки; характеристика етимологічних словників і довідників.

Міждисциплінарні зв'язки

Курс етимології пов'язаний із курсами сучасної української літературної мови, історії України, географії, фольклору історії української літератури.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета – розглянути основні фонетичні процеси та їх наслідки в історії розвитку слов'янських мов, класифікаційні типи етимології, відбиття в етимології народних звичаїв, вірувань, традицій українців; етимологічний правопис, проблеми семантики, історичних, фонетичних змін в етимології слова; розкрити поняття народної етимології, її типів, способів творення. На численних зразках етнокультурознавчої лексики, фольклору, творів художньої літератури показати як відбиваються в етимології народні звичаї, обряди, вірування українців.

Завдання курсу:

Теоретичні – засвоїти історико-теоретичні засади етимології української мови, основні фонетичні процеси та їх наслідки в історії розвитку слов'янських мов.

Практичні – виявляти найдавніші етимони лексем, характеризувати звуковий склад етимологізованих слів. Оперувати найрізноманітнішими лінгвістичними гіпотезами, розробляти проблемно-пошукові завдання, оволодіти прийомами етимологічного аналізу слів з елементами культурологічного, етнолінгвістичного підходу.

Компетентності

Загальні компетентності:

- знання та розуміння предметної області та усвідомлення сфери професійної діяльності;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність працювати в команді;
- здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Предметні компетентності:

- знання і розуміння історико-теоретичних засад етимології української мови, основних фонетичних процесів та їх наслідків в історії розвитку слов'янських мов;
- знання основ етимології в обсязі, необхідному для розв'язання педагогічних, науково-методичних завдань, особливостей історичного розвитку української мови;
- знання фонетичних, орфоепічних, лексичних, граматичних, стилістичних, синтаксичних категорій літературної мови;
- оцінка історичних й суспільних процесів, які впливали на розвиток мови;
- чітке і логічне висловлювання думки в усній і письмовій формі;
- володіння сучасними методами наукових досліджень на рівні, необхідному для розв'язання практичних завдань;
- формулювання та висловлювання судження про результати етимологічних досліджень;
- обґрунтування запропонованих гіпотез на сучасному науковому й професійному рівні;
- осмислення нових тенденцій розвитку порівняльно-історичного методу, упровадження їх у процесі роботи.

Очікувані результати навчання

- володіти навичками встановлення науковими прийомами первісних значень слів, морфем, вихідного значення слова, що визначається при зіставленні його зі спорідненими словами тієї або тієї мови;
- досягати позитивних результатів при дослідженні первинної словотвірної структури слова та при виявленні елементів його найдавнішого значення;
- вміти застосовувати порівняльно-історичний метод, здійснюючи науково-дослідні процедури, що спрямовані на розкриття походження слова;
- знати фонетичні закономірності, які дають можливість відновити більш давні звучання слів.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Етимологія як розділ мовознавства, що вивчає походження слів. Походження, первісна форма, вихідне значення слова. Завдання й основна мета етимології. Зв'язок етимології з історичною лексикологією. Зв'язок етимології з морфологією, будовою слова і словотвором, з методикою вивчення української мови. Поняття та терміни етимології як науки. Внутрішня форма слова. Втрата словом внутрішньої форми. Причини деетимологізації. Різновиди наукової етимології: істинна (абсолютна, кінцева); гіпотетична (умовна, передбачувана) Становлення етимології як науки. Твір Платона «Кратіл». Етимологія Давнього Риму. Перші спроби укладання етимологічних словників «Грамматика словенска» та «Лексик» Лаврентія Зизанія. Наукові дослідження в галузі етимології окремих слів української мови із застосуванням порівняльно-історичного методу (праці О. Потебні, Г. Ільїнського, Л. Булаховського, О. Мельничука, А. Білецького). Внесок у розвиток етимології І. Огієнка. Етимологія в Україні. Поняття про історико-етимологічний принцип та етимологічний правопис. Етимологічний правопис М. Максимовича. Аналіз етимологічного правопису у працях І. Огієнка, А. Кримського, В. Німчука. Характеристика етимологічних словників. Види етимологічних словників. Семитомний «Етимологічний словник української мови» (за редакцією О. Мельничука). «Этимологический словарь русского языка» М. Фасмера.

Історико-теоретичні засади етимології української мови. Методи і принципи етимології. Фонетичний принцип. Семантичний принцип. Словотвірний або морфологічний принцип. Генетичний або генеалогічний. Речовий принцип. Просторовий. Методи: етимологічний, порівняльно-історичний, статичний. Огляд основних фонетичних процесів та їх наслідків в історії розвитку слов'янських мов. Зміни у фонологічній системі пізньопраслов'янського періоду. Взаємодія приголосних з *j* та її наслідки. Значення семантики для етимології. Семантично спрямована етимологія і семантико-етимологія. Методика етимологізування.

Теоретичні основи народної етимології. Поняття про народну етимологію. Класифікація типів народної етимології. Зв'язок етимології та етнолінгвістики. Відбиття в етимології народних звичаїв, вірувань, обрядів, традицій українців. Етимологія фразеологізмів української мови.

Номер та назва змістових модулів

Змістовий модуль № 1

Тема: Основні поняття та принципи етимології

Лекційні модулі

1. Українська етимологія як наука. Мета і завдання курсу. Поняття про історико-етимологічний принцип та етимологічний правопис.
2. Характеристика етимологічних словників та довідників.
3. Методи і принципи етимології.
4. Історико-теоретичні засади етимології.
5. Теоретичні основи народної етимології.
6. Етнолінгвістичний аспект української етимології.

Семінарські модулі

1. Поняття про етимологію. Мета і завдання курсу.
2. Історико-теоретичні засади етимології української мови.
3. Структура, наукові засади етимологічних словників української мови та словників слов'янських мов.
4. Методи і принципи етимології. Історико-теоретичні засади етимології.
5. Етимологічний аналіз значень найдавніших слов'янських етнонімів. Етимони української міфології та демонології.
6. Характеристика текстів з етимонами у назвах освітніх установ та побутових реалій.
7. Етимологічна характеристика назв сільськогосподарських культур, рослин, свійських і диких тварин, їжі.
8. Етимологічний аналіз фразеологізмів та власних назв.

Модулі самостійної роботи

1. Монофтонгізація дифтонгів та дифтонгічних сполук.
2. Перші українські етимологічні словники.
3. Огляд сучасних праць з етнонімії.

Рекомендована література

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова. Фразеологія / Л. Г. Авксентьев. – Х.: Вища школа, 1988. – 227 с.
2. Ажнюк Б. М. Мовні явища як етнокультурна цілісність / О. О.Потебня і проблеми сучасної філології / Б. М. Ажнюк. – К.: Наукова думка, 1992. – 132 с.
3. Безпалько О. П., Бойчук М. К., Жовтобрюх М. А. та ін. Історична граматики української мови. / О. П. Безпалько, М. К. Бойчук, М. А. Жовтобрюх. – К.: Рад. школа, 1962. – 321 с.
4. Белів Л., Белей О. Старослов'янсько-український словник / Л. Белів, О. Белей. – Львів, 2001. – 287 с.
5. Болтарович З. Є. Народна медицина українців / З. Є. Болтарович. – К.: Наукова думка, 1990. – 176 с.
6. Булаховський Л. А. Питання походження української мови / Л. А. Булаховський. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – 220 с.

7. Вартаньян З. А. Путешествие в слово / З. А. Вартаньян. – М.: Просвещение, 1982. – 98 с.
8. Воропай О. Звичаї нашого народу. / О. Воропай. – К.: Оберіг, 1991. –
9. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов // За ред. Мельничука О. С. – К.: Наукова думка, 1966. – 278 с.
10. Голан Ариэль. Миф и слово / А. Голан. – М.: Русская литература, 1993. – 206 с.
11. Горяев Н. В. Сравнительный этимологический словарь русского языка / Н. В. Горяев. – Тифлис, 1896. – 359 с.
12. Гридина Т. А. Проблемы изучения народной этимологии. Пособие к спецкурсу / Т. А. Гридина. – Свердловск, 1989. – 87 с.
13. Гринченко Б. Д. Словарь украинского языка. – Т. I–IV. / Б. Д. Гринченко. – К., 1907-1909.
14. Гринчишин Д. Г. Явище субстантивації в українській мові. / Д. Г. Гринчишин. – К.: Наукова думка, 1965. – 129 с.
15. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. – Т. I–IV / В. Даль. – М.: Просвещение, 1955.
16. Дворецкий И. Х. Древнегреческо-русский словарь у 2 т. / И. Х. Дворецкий. – М.: Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1958.
17. Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття». – К.: Райдуга, 1994.
18. Довбня Л. Е. Молоде та зелене (Семантичні зміни праслов'янських прикметників, що позначають колір, у російській, українській та чеській мовах / Л. Е. Довбня // Відродження. – 1994. – №2. – С.71-73.
19. Довбня Л. Е., Нагаївська К. В. Чому кажемо коза – козеня, але вівця – ягня / Л. Е. Довбня // Відродження. – 1996. – №1. – С. 76-77.
20. Донских О. А. К истокам языка / О. А. Донских. – Новосибирск: Наука, 1988. Енциклопедія українознавства. – Т. 1-2 – Львів: Видавництво «Молоде життя», 1993.
21. Этимологический словарь славянских языков. – М.: Наука, 1963.
22. Етимологічний словник української мови. – Т. 1-3. – К.: Наукова думка, 1982-1986.
23. Этимология. Исследования по русскому и другим языкам / Отв. редактор О. Н. Трубачев. – М.: Наука, 1968.
24. Этимология. – М.: Наука, 1964. – 137 с.
25. Этимология. – М.: Наука, 1965. – 148 с.
26. Этимология. – М.: Наука, 1976. – 196 с.
27. Івченко А. Українська народна фразеологія: ареали, етимологія / А. Іванченко. – Х.: Око, 1996.
28. Касарес Х. Введение в современную лексикографию / Х. Касарес. – М.: Издательство иностранной литературы, 1958.
29. Коваль А. П. Слово про слово / А. П. Коваль. – К.: Рад. школа, 1986. – 383 с.

30. Кожуховська Л. П. Про роботу з фразеології / Л. П. Кожуховська. – Українська мова і література в школі. – 1998. – № 1. – С. 25.
31. Колесов В. В. Мир человека в слове Древней Руси / В. В. Колесов. – Ленинград, 1986.
32. Кононенко В. І. Рідне слово / В. І. Кононенко. – К.: Богдана, 2001. –
33. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства / М. П. Кочерган. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 367 с.
34. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К.: Видавничий центр «Академія», 1999. – 463 с.
35. Леута О. І. Старослов'янська мова / О. І. Леута. – К.: Вища школа, 2001. – 255 с.
36. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. Ярцева В. Н. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 682 с.
37. Мельничук О. С. Принципи укладання етимологічного словника української мови / О. С. Мельничук. – Мовознавство. – 1967. – № 2. – С. 31-39.
38. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу / Іларіон Митрополит. – К.: Обереги, 1992. – 454 с.
39. Навчально-виховна концепція вивчення рідної (державної) мови // Дивослово. – 1994. – №7. – С. 11-27.
40. Огієнко Іван. Історія українського правопису / Іван Огієнко // Історія літературної мови. – К.: Наша культура і наука, 2001.
41. Откупщиков Ю. В. К истокам слова. Рассказы о науке этимологии. – 4-е изд., перераб. – СПб.: «Авалон», «Азбука-клас сика», 2005. – 352 с.
42. Пизани В. Этимология. История – проблемы – метод / В. Пизани. – М.: Издательство иностранной литературы, 1956. – 188 с.
43. Плачинда С. П. Словник давньоруської міфології / С. П. Плачинда. – К.: Укр. письменник, 1993. – 63 с.
44. Повість минулих літ [Текст]: літопис: для старш. шк. віку / переказ Віктора Близнеця, Худож. Георгій Якутович. – 2-е вид. – К.: Веселка, 1989. – 221 с.
45. Потапенко О. І. Всеслов'янська молитва / О. І. Потапенко // Відродження. – 1996. – №6. – С. 14.
46. Потапенко О. І., Кузьменко В. І. Шкільний словник з українознавства / О. І. Потапенко, В. І. Кузьменко. – К.: Укр. письм., 1995. – 291 с.
47. Потапенко О. І. Цікаве мовознавство / О. І. Потапенко. – Біла Церква: Буква, 1996. – 189 с.
48. Польсько-український словник / Упорядники Левінська С.Й., Старак Т.В. – К. – Львів: Світ, 1998. – 304 с.
49. Словарь античности // Пер. с немецк. – М.: Прогресс, 1989. – 704 с.
50. Словник іншомовних слів. – К.: Наукова думка, 2000. – С. 208.
51. Словник символів культури України / За заг. ред. В. П. Конура, О. І. Потапенка. – К.: Міленіум, 2002. – 260 с.

- 52.Скляренко В. Т. Етимологічні розвідки / В. Т. Скляренко // Мовознавство. – 1994. – № 4. – С. 23-28.
- 53.Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови / Л. Г. Скрипник. – К.: Наукова думка, 1973. – 280 с.
- 54.Скуратівський В. Місяцелік / В. Скуратівський. – К., 1993. – 125 с.
- 55.Соссюр Ф. Труды по языкознанию. Курс общей лингвистики / Ф. Соссюр. – М.: Прогресс, 1977.
- 56.Степанов Ю. С. Несколько гипотез об именах букв славянских алфавитов в связи с историей культуры / Ю. С. Степанов. // Вопросы языкознания. – 1991. – № 1. – С. 19-24.
- 57.Трубачев О. Н. История славянских терминов родства й некоторых древнейших терминов общественного строя / О. Н. Трубачев. – М., 1959. – 215 с.
- 58.Трубачев О. Н. Новые этимологические словари славянских языков / О. Н. Трубачев // Вопросы языкознания. – 1958. – №4. – С. 11-17.
- 59.Трубачев О. Н. Реконструкция слов и их значений / О. Н. Трубачев // Вопросы языкознания. – 1980. – №3. – С. 7-13.
- 60.Трубецкой Е. Избранные произведения / Е. Трубецкой. – Ростов, 1998.
- 61.Ужченко В.Д., Авксентьев Л.Г. Українська фразеологія / В. Д. Ужченко, Л. Г. Авксентьев. – Х.: Основа, 1990. – 168 с.
- 62.Ужченко В. Д. Народження і життя фразеологізму / В. Д. Ужченко. – К.: Рад. школа, 1988. – 278 с.
- 63.Українська мова. Енциклопедія. – К.: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. – 752 с.
- 64.Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / М.Фасмер. – Т. 1-4. – М.: Прогресс, 1986.
- 65.Хабургаев Г. А. Старославянский язык / Г.А. Хабургаев. – М.: Просвещение, 1986. – 288 с.
- 66.Шанский Н. Краткий этимологический словарь русского языка / Н. Шанский, В. Иванов, Т. Шанская. – М.: Просвещение, 1975. – 246 с.

Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

Засоби діагностики успішності навчання – проблемно-пошукові завдання, тестові завдання.

ПСИХОЛІНГВІСТИКА

**Укладач – Климович Світлана Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент**

Наукова думка початку XXI ст. значною мірою зосереджена на антропоцентричних дослідженнях. Поведінка, мовні, мотиваційні, психічні, психологічні та інші особливості людини нині є основними предметами вивчення гуманітарних наук. Особливе місце посідає психолінгвістика, що має міждисциплінарний характер. Лінгвістика традиційно займається науковим описом структури, форм та значень звуків, слів, словосполучень і речень. Психологія досліджує способи оволодіння цими системами та їх функціонування в реальному спілкуванні.

Предмет вивчення

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Психолінгвістика» є глибинні знання та здібності, необхідні людині для того щоб опанувати мову в дитинстві і впродовж життя послуговатися нею.

Міждисциплінарні зв'язки

Психолінгвістика активно використовує надбання різноманітних галузей знань. Як складова лінгвістики, вона взаємодіє з розділами традиційного мовознавства (фонетикою, граматиною, лексикологією, стилістикою) та сучасними його напрямками (когнітивною, комунікативною лінгвістикою, прагмалінгвістикою, соціолінгвістикою, лінгвістичним аналізом тексту), а також із психологією, культурологією, етнологією, теорією комунікації, медициною.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – розкрити психічні процеси, які лежать в основі утворення і сприйняття мови; зрозуміти, як здійснюється вплив на свідомість людини за допомогою мови, чому мова є могутнім засобом управління мовною і немовною поведінкою людини; усвідомити психологічну зумовленість мовних явищ; вивчити особливості розвитку мови та мовлення в онтогенезі.

До основних **завдань курсу** можна віднести такі: характеристика ключових понять психолінгвістики; встановлення взаємозв'язку між процесами породження й сприйняття мовлення; визначення психологічних та лінгвістичних складових процесів породження, сприйняття та розуміння мовленнєвого висловлювання, що є результатом мовленнєвої діяльності людини; національно-культурні варіанти мовленнєвої діяльності; розкриття

особливостей розвитку мови та мовлення в онтогенезі; співвідношення психолінгвістики з іншими філологічними і нефілологічними дисциплінами.

Компетентності

Загальні компетентності:

- здатність діяти соціально відповідально та свідомо;
- здатність працювати в команді;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Предметні компетентності:

- здатність аналізувати особливості сприйняття та засвоєння навчальної інформації;
- здатність адекватно використовувати мовні ресурси, демонструвати сформовану мовну й мовленнєву компетенції в процесі фахової і міжособистісної комунікації, володіти різними засобами мовної поведінки в різних комунікативних контекстах;
- здатність використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, спрямовані на сприйняття й породження зв'язних монологічних і діалогічних текстів в усній і письмовій форм;
- здатність до критичного аналізу, діагностики та корекції власної мовленнєвої діяльності.

Очікувані результати навчання

- розуміти основні напрямки розвитку сучасної психолінгвістики;
- усвідомлювати закономірності формування і здійснення мовної діяльності людини;
- знати норми і правила використання знаків мови у мовно-розумовій діяльності, яким чином пов'язані мова та мислення;
- орієнтуватися в загальних закономірностях процесу сприйняття мови та способах організації тексту;
- використовувати термінологію психолінгвістики та суміжних наук;
- самостійно працювати з мультимовним матеріалом як передумовою можливого прогнозування і вирішення комунікативних конфліктів в міжкультурному спілкуванні;
- застосовувати методики дослідження когнітивно-мовної діяльності.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Вступ. Сутність, предмет і завдання психолінгвістики. Психолінгвістика як міждисциплінарна наука. Зв'язок психолінгвістики з психологією. Психолінгвістика як лінгвістична дисципліна. Взаємозв'язки психолінгвістики з іншими науками. Історія становлення психолінгвістики. Період наукових контактів психології та лінгвістики (початок ХІХ – середина ХХ ст.). Формування психолінгвістики як науки (50-70-ті роки ХХ ст.). Період змін у проблематиці психолінгвістики (80-ті роки ХХ ст. – донині). Основні методологічні принципи психолінгвістики. Конкретно-наукові дослідницькі методи, що використовуються в психолінгвістиці (організаційні, емпіричні, обробні, інтерпретаційні).

Психолінгвістичний аналіз мовлення

Мовлення як реалізація мови. Психолінгвістичні моделі породження мовлення. Стохастичні моделі (ідеї Дж. Міллера та Н. Хомського). Моделі безпосередніх складників. Моделі породження мовлення на основі трансформаційної граматики (Дж. Катц і П. Постал). Когнітивні моделі процесів породження та сприйняття мовлення.

Психолінгвістичні теорії породження мовлення. Теорія рівнів мови Ч. Осгуда. Теорія Л. Виготського (три аспекти мовленнєвого мислення має: думка, внутрішнє мовлення, слово). Теорія О. Лурії (учення про динамічну схему висловлення). Теорія М. Жинкіна про кодові одиниці внутрішнього мовлення. Модель механізму породження мовленнєвого висловлювання за О. Леонтьєвим.

Психолінгвістичні аспекти сприйняття мовлення. Класифікація теорій сприйняття мовлення за моторним/сенсорним типом сприйняття і активним/пасивним його характером. Об'єктивні та суб'єктивні чинники процесу смислового сприйняття мовлення. Осмисленість сприйняття. Специфіка смислового сприйняття мовленнєвого повідомлення (рівні розуміння). Дискретний характер сприйняття. Наявність попереднього досвіду. Випереджальний характер сприйняття. Соціальна та контекстна зумовленість процесів сприйняття мовлення.

Психолінгвістичні проблеми сприйняття та оцінювання тексту. Організація тексту як продукту спільних комунікативних дій адресанта і адресата, які зумовлюють одна одну. Чинники, що визначають структуру тексту. Текст із погляду психолінгвістики (цілісна одиниця, певний концепт, ментальне утворення). Класифікація текстів за характером ключових висловлень (тексти-ментефакти, тексти-артефакти). Роль закону консонансу і дисонансу емоцій в оцінюванні тексту.

Мовленнєві акти в аналізі спілкування. Типи мовленнєвих актів за комунікативно-інтенціональним змістом. Прагмалінгвістична теорія мовленнєвих актів.

Основи етнопсихолінгвістики

Етнопсихолінгвістика як інтегративний науковий напрям. Об'єкт і предмет етнопсихолінгвістики. Нерозривний взаємозв'язок мови, мислення та культури. Гіпотеза лінгвістичної відносності Е. Сепіра та Б.Ворфа.

Трансляція культури в мовленнєвій діяльності як передавання, відображення елементів, знаків певної культури засобами мови. Трансляція всередині соціуму або етносу і в міжкультурній комунікації. Мовні та мовленнєві лакуни.

Національно-культурна специфіка мовленнєвої і немовленнєвої поведінки. Чинники, що зумовлюють національно-культурну специфіку мовленнєвого спілкування (варіантність процесів спілкування; соціально-рольовий аспект процесів спілкування; засоби спілкування; психолінгвістичне організування процесів спілкування; ситуативно-психологічне організування процесів спілкування; рівень реалізації комунікативних процесів поза конкретною ситуацією спілкування). Стереотипні форми мовленнєвої поведінки.

Соціально-психологічні аспекти етнопсихолінгвістики. Роль соціалізації у формуванні мовної особистості. Інкультурація як процес засвоєння індивідом світосприйняття та поведінки, притаманних його культурі, внаслідок чого формується його когнітивна, емоційна, поведінкова подібність. Рольова мовленнєва діяльність. Соціальні ролі. Особливості поведінки в міжкультурній комунікації. Чинники, що зумовлюють поведінку людей у процесі комунікації. Соціально-символічна регуляція поведінки співрозмовника. Вербальна та невербальна соціальна символізація.

Теорії міжкультурної комунікації. Теорія широко- і вузькоконтекстних культур Е. Холла. Теорія культурних вимірів Г. Хофштеде. Теорія культурної грамотності Е. Хірша.

Мовна особистість у психолінгвістиці

Вікова психолінгвістика. Онтогенез мовлення як процес становлення та розвитку мовлення окремого індивіда. Мовленнєві центри головного мозку. Принципи організації мовлення й робота великих півкуль головного мозку. Періоди мовного становлення особистості. Універсальні періоди розвитку мовленнєвої активності, формування мовних навичок: домовленнєвий період (перший рік життя); дограматичний період (другий рік життя); період оволодіння граматиною (від 2 років). Егоцентричне мовлення. Універсальні закономірності у процесах найменування та узагальнення. Розвиток мовленнєвої діяльності та предметні дії. Процес формування понять.

Комунікативна поведінка мовної особистості. Рівні мовної особистості, що відображаються в структурі дискурсу: експонентний (формальний), субстанційний та інтенційний рівні. Мовні риси особистості (повторювані особливості вербальної поведінки): персуазивність (переконливість), голослівність; хезитивність (нерішучість, схильність до сумнівів). Норма і патологія в мовленні.

Номер та назва змістових модулів

Змістовий модуль № 1

Тема: Психолінгвістика як міждисциплінарна наука

Лекційні модулі

1. Сутність, предмет і завдання психолінгвістики.
2. Психолінгвістичний аналіз мовлення. Психолінгвістичні теорії породження та сприйняття мовлення.
3. Психолінгвістичні проблеми сприйняття та оцінювання тексту.
4. Національно-культурна специфіка мовленнєвої і немовленнєвої поведінки.
5. Соціально-психологічні аспекти етнопсихолінгвістики.
6. Мовна особистість у психолінгвістиці.
7. Онтогенез мовлення як процес становлення та розвитку мовлення окремого індивіда.

Семінарські модулі

1. Сутність, предмет і завдання психолінгвістики.
2. Психолінгвістичні теорії породження мовлення.
3. Психолінгвістичні аспекти сприйняття мовлення.
4. Національно-культурна специфіка мовленнєвої і немовленнєвої поведінки.
5. Соціально-психологічні аспекти етнопсихолінгвістики.
6. Онтогенез мовлення як процес становлення та розвитку мовлення окремого індивіда.
7. Комунікативна поведінка мовної особистості.

Модулі самостійної роботи

1. Конкретно-наукові дослідницькі методи, що використовуються в психолінгвістиці (організаційні, емпіричні, обробні, інтерпретаційні).
2. Мовленнєві акти в аналізі спілкування.
3. Теорії міжкультурної комунікації.
4. Норма і патологія в мовленні.

Рекомендована література

Основна література

1. Белянин В. П. Психолінгвістика: Учебно-метод. пособие / В. П. Белянин. – М.: Флинта, 2003. – 227 с.

2. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский. – М.: Лабиринт, 2001. – 368 с.
3. Горелов И. Н. Избранные труды по психолингвистике / И. Н. Горелов. – М.: Лабиринт, 2003. – 317 с.
4. Загнітко А., Михальченко М. Основи психолінгвістики: науково-навчальне видання / А. П. Загнітко. – Донецьк: ДонДУ, 2008. – 233 с.
5. Засекіна Л. В., Засекін С. В. Вступ до психолінгвістики / Л. В. Засекіна, С. В. Засекін. – Острог: Нац. ун-т «Острозька академія», 2002. – 168 с.
6. Засекіна Л. В., Засекін С. В. Психолінгвістична діагностика / Л. В. Засекіна, С. В. Засекін. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 188 с.
7. Жинкин Н. И. Психолингвистика: избранные труды / Н.И. Жинкин. – М.: Лабиринт, 2009. – 288 с.
8. Коломійцева О. А. Навчальний посібник до спецкурсу «Психолінгвістика» / Коломійцева О. А.; Київський держ. лінгв. ун-т. – К.: Видавничий центр КДЛУ, 1999. – 131с.
9. Куранова С.І Основи психолінгвістики: навч. посібник / С.І Куранова. – К.: ВЦ «Академія», 2012. – 208 с.
10. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики / А. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 2005. – 288 с.
11. Леонтьев А. А. Психология общения: учебное пособие / А. А. Леонтьев. – 5-е изд., стер. – М.: Смысл, 2008. – 368 с.
12. Навчально-методичні матеріали до курсу «Основи психосемантики та психолінгвістики» / Київський національний лінгвістичний ун-т / О.М. Лозова (уклад.). – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2002. – 21с.
13. Панкратов В. Н. Манипуляции в общении и их нейтрализация : Практическое руководство / В. Н. Панкратов. – М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2000. – 208с.
14. Психолингвистика в очерках и извлечениях: Хрестоматия: для студ. вузов / В. К. Радзиховская (общ.ред.), Л. Х. Головенкина (авт.-сост.). – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 461с.
15. Румянцева И. М. Психология речи и лингвопедагогическая психология / И. М. Румянцева. – М.: PerSe (Логос), 2004. – 316 с.
16. Садохин А. П. Межкультурная коммуникация / А.П. Садохин. – М.: Альфа М; ИНФРА-М, 2004. – 288 с.
17. Сапрыгина Н. В. Психолингвистика диалога / Н. В Сапрыгина – Одесса, 2003. – 328 с.
18. Слобин Дэн Психолингвистика / Дэн Слобин. – 2-е изд., стер. – М.: Либроком, 2003. – 350с.
19. Уланович О. И. Психолингвистика / О. И. Уланович. – Минск: Изд-во Гревцова, 2010. – 240 с.
20. Шиллер Г. Манипуляторы сознанием. / Пер. с англ; науч. ред. Я. Н. Засурский. – М.: Мысль, 1980.– 326 с.

21. Энциклопедическое пособие по психоанализу, а также психолингвистике, общему языкознанию / Луганский гос. педагогический ун-т им. Тараса Шевченко / А. А. Зеленко (сост.). – Луганск: Альма-матер, 2003. – 284 с.

Додаткова література

1. Бадмаев Б. Ц., Малышев А. А. Психология обучения речевому мастерству / Б. Ц Бадмаев., А. А. Малышев. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2002. – 224 с.
2. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации / Н. И. Жинкин. – М.: Наука, 1982. – 157 с.
3. Залевская А. А. Введение в психолингвистику / А. А. Залевская. – М.: Рос. гос. гуман. ун-т, 2000. – 382 с.
4. Засекина Л. В. Дискурсивная психология в парадигме когнитивной науки / Л. В. Засекина // Вісник Харківського національного університету. – 2001. – № 520. – Вип. 3. – С. 69-73.
5. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М.: Ин-т языкознания РАН; Волгоград: Волгоградский гос. пед. ин-т, 1992. – 330 с.
6. Карасик В. И. Языковой круг: Личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М.: Гнозис, 2004. – 326 с.
7. Карп'юк М. Д. Текст з позиції психолінгвістичного та синергетичного підходів / М. Д. Карп'юк // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди. – 2006. – №9. – С. 154-159.
8. Ключев Е. В. Речевая коммуникация / Е. В. Ключев. – М.: Рипол классик, 2002. – 320 с.
9. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс: текстуалізація реальності: Монографія / Одеський на. ун-т ім. І. І. Мечнікова; Відп. Ред. О. В. Александрова. – Одеса: Чорномор'я, 2007. – 156 с.
10. Красных В.В. Основы психолингвистики и теории коммуникации / В.В Красных. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2001. – 270 с.
11. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности / Е. С. Кубрякова. – М.: Наука, 1986. – 158с.
12. Леонтьев А. А. Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания / А. А. Леонтьев. – М.: Наука, 1969. – 307 с.
13. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / А. А. Леонтьев. – М.: Просвещение, 1969. – 214 с.
14. Нагорна Л. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики / Л. Нагорна. – К.: Світогляд, 2005. – 315 с.
15. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку : Монографія / Л. О. Калмикова, Н. В. Марченко, С. Д. Дем'яненко, Л.А. Порядченко; За заг. ред. Л. О. Калмикової. – К.: ПП Медведєв, 2007. – 304 с.

16. Розин В. Семиотические исследования / В. Розин. – М.: ПЕР СЭ; СПб.: Университетская книга, 2001. – 256 с.
17. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність / К. С. Серажим. – К.: Київський національний університет, 2002. – 392 с.
18. Сорокин Ю. А. Введение в этнопсихолінгвістику: Учебное пособие / Под ред. С. А. Борисовой. – Ульяновск: УлГУК, 1998. – 138 с.
19. Соснин В. А., Лунёв П. А. Учимся общению: взаимопонимание, взаимодействие, переговоры. Тренинг / В. А. Соснин, П. А. Лунёв. – М.: Институт психологии, РАН, 1999. – 244 с.
20. Холод О. М. Нооцентризм як нова методологія психолінгвістики / О. М. Холод // Матеріали І міжнародного симпозиуму «Світ лінгвістики», 15-16 квітня 2008 року. – Кривий Ріг: Міжнародний дослідний центр «Людина: мова, культура, пізнання», 2008. – С. 20-31.
21. Різун В. В. Лінгвістика впливу: монографія / В. В. Різун. – К.: ВЦ «Київський університет», 2005. – 148 с.

WEB-ресурси

1. <http://www.psychological.ucoz.ua/publ/55-1-0-218>.
2. Залевская А.А. Введение в психолінгвістику. – М.: Российский государственный гуманитарный университет, 2000. – 382 с. – Режим доступу: <http://www.elenakosilova.narod.ru/studia/zalevskaya.html>.
3. Книги сектора психолінгвістики Інститута лінгвістики РАН. — Режим доступу: http://www.iling-ran.ru/beta/publications/psycholinguistics_books.
4. Леонтьев А.А. Основы психолінгвістики. – М.: Смысл, 2005. – 288 с. – Режим доступу: <http://www.mexus.ru/osnovy-psiholingvist.html>.
5. Психолінгвістика. Науково-теоретичний збірник: архів номерів. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Psyholing/index.html.

Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

Засоби діагностики успішності навчання – презентації, проблемно-пошукові завдання, тестові завдання.

НАУКОВА ОБРОБКА ДОКУМЕНТІВ І ВИДАНЬ

**Укладач – Климович Світлана Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент**

Курс «Наукова обробка документів і видань» є одним із провідних серед дисциплін загальнолінгвістичного характеру.

Предмет вивчення

У межах курсу вивчаються методи інформаційного аналізу й синтезу, що застосовуються в науковій обробці окремих документів і передують інформаційно-аналітичній діяльності. Програма курсу передбачає аналіз основних питань теорії, історії та методики складання бібліографічних описів документів, їхньої предметизації, систематизації, реферування та анотування.

Міждисциплінарні зв'язки

Курс «Наукова обробка документів і видань» тісно пов'язаний із курсами «Основи наукових досліджень», «Документознавство», «Масова комунікація та інформація», «Управлінське діловодство».

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – дати студентам знання й виробити основні навички щодо згортання інформації з метою створення вторинних документів та інформаційно-пошукових систем.

До основних **завдань курсу** можна віднести такі:

- формувати у студентів навички інформаційного аналізу й синтезу;
- дати студентам знання про комплекс теоретичних, методичних та організаційно-практичних проблем наукової обробки документів;
- опанувати методикою складання бібліографічних описів, індексування, предметизації, систематизації, реферування та анотування документів;
- знати особливості основних інформаційних продуктів як результатів наукової обробки документів: бібліографічних, реферативних, оглядових та аналітичних.

Компетентності

Загальні компетентності:

- знання та розуміння предметної області та усвідомлення сфери професійної діяльності;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність працювати в команді;
- здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Предметні компетентності:

- здатність доцільно використовувати методи інформаційного аналізу і синтезу, що застосовуються в науковій обробці окремих документів і передують інформаційно-аналітичній діяльності;
- здатність розуміти процеси наукової обробки окремих первинних документів як самостійних одиниць бібліографування, індексування, анотування і реферування, а також сукупностей їх, об'єднаних у групи за певною ознакою;
- здатність складати бібліографічні описи документів різних видів;
- здатність розуміти інформаційно-пошукову мову предметних рубрик та оволодіти загальною та спеціальною методикою предметизації;
- здатність застосовувати методи відбору та надання інформації у процесі анотування та реферування;
- здатність складати довідкові та рекомендаційні анотації; реферувати документи різних видів.

Очікувані результати навчання

- володіти методами інформаційного аналізу й синтезу, що застосовуються в науковій обробці окремих документів і передують інформаційно-аналітичній діяльності, яка має місце в процесі створення різноманітних інформаційно-бібліографічних джерел;
- знати основні питання теорії, історії та методики складання бібліографічних описів документів, їхньої предметизації, систематизації, реферування й анотування;
- розуміти процеси наукової обробки окремих первинних документів як самостійних одиниць бібліографування, індексування, анотування і реферування, а також сукупностей їх, об'єднаних у групи за певною ознакою;
- знати специфіку бібліографічних, реферативних, оглядових та аналітичних документів, загальну і спеціальну методику створення їх;
- застосовувати прийоми інформаційного аналізу та синтезу для вивчення первинного документа і створення на його основі вторинних документів;
- орієнтуватися в потужних документно-інформаційних потоках, для проведення ефективного й оперативного пошуку інформації;

- складати бібліографічні описи документів різних видів;
- розуміти інформаційно-пошукову мову предметних рубрик;
- оволодіти загальною та спеціальною методикою предметизації;
- складати довідкові та рекомендаційні анотації;
- застосовувати методи відбору та надання інформації у процесі реферування.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Поняття про наукову й аналітико-синтетичну обробку документів, її суть і види. Наукова обробка документів як навчальна дисципліна. Мета і завдання курсу. Суть і значення аналітико-синтетичної (наукової) обробки документів. Поняття «згортання інформації». Види наукової (аналітико-синтетичної) обробки документів. Наукова обробка документів як сукупність процесів аналізу і синтезу. Використання наукової обробки документів.

Основні інформаційні продукти наукової обробки документів. Наукова обробка документів як складова інформаційної діяльності. Інформаційний продукт (продукція) як результат інформаційної діяльності. Основні види інформаційних документів: загальна характеристика. Співвідношення первинних і вторинних документів. Загальна методика створення інформаційного документа. Види і різновиди вторинних документів. Часткова методика створення їх. Бібліографічний документ. Реферативний документ. Загальна характеристика оглядово-аналітичних документів. Оглядовий документ. Аналітичний документ.

Бібліографічний опис документів. Поняття бібліографічного опису, його функції, вимоги до нього. Основні етапи розвитку теорії та практики бібліографічного опису. Розвиток книгоопису з давнини до XVIII ст. Розвиток книгоопису в XIX ст. Розвиток теорії та практики бібліографічного опису в XX ст. Теорія і практика бібліографічного опису в першій половині XX ст. Бібліографічний опис у другій половині XX ст. Створення міжнародних правил складання бібліографічного опису. Методика складання бібліографічного опису. Поняття загальної і спеціальної методики складання бібліографічного опису. Види бібліографічних описів. Загальні правила складання бібліографічних описів. Зони й елементи бібліографічного опису. Загальні правила наведення їх. Процес складання бібліографічного опису. Спеціальна методика складання бібліографічних описів. Складання бібліографічних описів документів, що мають індивідуальних авторів. Складання бібліографічних описів безавторських творів. Складання бібліографічних описів збірників. Складання бібліографічних описів відомчих видань. Складання аналітичного бібліографічного опису. Складання зведеного бібліографічного опису. Складання бібліографічних описів нормативно-технічних і технічних документів, неопублікованих документів. Складання бібліографічних описів нотних видань. Складання

бібліографічних описів образотворчих видань. Складання бібліографічних описів картографічних видань. Складання бібліографічних описів аудіовізуальних і електронних документів.

Індексування документів. Суть індексування документів. Поняття документних класифікацій. Вимоги до документних класифікацій. Види документних класифікацій. Предметизація документів. Поняття предмет у предметизації. Інформаційно-пошукова мова предметизації. Поняття мови предметних рубрик. Функції предметної рубрики. Види предметних рубрик. Прийоми формалізації мови предметних рубрик. Основні етапи розвитку теорії та методики предметизації. Методика предметизації документів. Поняття загальної і спеціальної методики предметизації. Загальні положення формулювання предметних рубрик. Суть і послідовність процесу предметизації документів. Предметизація видань з окремих галузей знання і деяких видів документів. Предметизація документів про окремі науки, наукові дисципліни, напрями, течії, школи в науці, методи дослідження. Предметизація персоналій. Предметизація документів про установи, організації. Предметизація документів про окремі географічні об'єкти. Предметизація документів природничо-наукової тематики. Предметизація документів із медицини й охорони здоров'я. Предметизація документів із техніки і сільського господарства. Предметизація окремих видів видань. Систематизація документів. Систематичні документні класифікації. Систематичні класифікації та класифікація наук. Типи систематичних документних класифікацій. Таблиці класифікації. Індксація. Основні етапи розвитку систематичних класифікацій. Розвиток систематичних класифікацій з давнини до середини ХІХ ст. Розвиток класифікаційних систем наприкінці ХІХ – у ХХ ст. Документні систематичні класифікації, які використовуються в Україні. Універсальна десяткова класифікація (УДК). Бібліотечно-бібліографічна класифікація (ББК). Державний рубрикатор НТІ. Класифікатор «Стандарти і технічні умови». Методика систематизації документів. Поняття загальної і спеціальної методики систематизації. Основні принципи систематизації. Загальні правила і методи систематизації. Особливості систематизації залежно від її мети і призначення. Зміст і послідовність процесу систематизації.

Анотування документів. Поняття про анотації, їхні функції, види. Суть і призначення анотацій. Функції анотацій. Вимоги до анотацій. Класифікація анотацій. Основні етапи розвитку теорії та методики анотування. Методика анотування документів. Основні положення методики анотування. Складання анотацій різних типів для бібліографічних покажчиків. Особливості складання довідкових анотацій. Особливості складання рекомендаційних анотацій. Особливості складання видавничих та книготорговельних анотацій.

Реферування документів. Реферат: поняття, призначення, функції. Суть і функції реферату. Класифікація рефератів. Основні етапи розвитку реферування. Методика реферування документів. Процес реферування.

Методи відбору і надання інформації. Методи відбору інформації. Методи надання інформації. Особливості реферування документів різних видів. Реферування статей. Реферування книг. Реферування звітної науково-технічної й дослідно-конструкторської документації. Реферування описів винаходів.

Номер та назва змістових модулів

Змістовий модуль № 1

Тема: Теоретичні засади наукової і аналітико-синтетичної обробки документів. Бібліографічний опис та індексування

Лекційні модулі

1. Поняття про наукову й аналітико-синтетичну обробку документів, її суть і види.
2. Основні інформаційні продукти наукової обробки документів.
3. Бібліографічний опис документів.
4. Індексування документів.

Семінарські модулі

1. Поняття та види аналітико-синтетичної обробки документів .
2. Види інформаційних документів.
3. Бібліографічний опис як вид аналітико-синтетичної обробки текстів.
4. Предметизація та систематизація документів.

Модулі самостійної роботи

1. Основні етапи розвитку теорії та практики бібліографічного опису.
2. Історія індексування документів.

Змістовий модуль № 2

Тема: Анотування та реферування документів

Лекційні модулі

1. Поняття про анотації, їхні функції, види.
2. Методика анотування документів.
3. Реферат: поняття, призначення, функції.
4. Методика реферування документів.

Семінарські модулі

1. Функції і класифікація анотацій.
2. Складання анотацій різних видів.

3. Функції і класифікація рефератів.
4. Реферування документів різних видів.

Модулі самостійної роботи

1. Основні етапи розвитку теорії та методики анотування.
2. Основні етапи розвитку реферування.

Рекомендована література

Основна література

1. Про інформацію: Закон України // Відом. Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – С. 1447-1462.
2. Про науково-технічну інформацію: Закон України // Відом. Верховної Ради України. – 1993. – № 33. – С. 843-851.
3. Комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів. Терміни та визначення: ДСТУ 2394-94. – Чинний від 01.01.95. – К., 1994. – 89 с.
4. Короткий термінологічний словник із бібліографознавства та соціальної інформатики / Г. М. Швецова-Водка, Г. В. Сілкова, Л. О. Чернуха та ін. – К.: Кн. палата України, 1998. – 115 с.
5. Кушнарєнко Н. М. Наукова обробка документів: Підручник / Н. М. Кушнарєнко, В. К. Удалова. – К.: Вікар, 2003. – 328 с.
6. Жалдак М. І. Інформатика: Навч. посіб. / М. І. Жалдак, Ю. С. Рамський; За ред. М. І. Шкіля. – К.: Вища школа, 1991. – 319 с.

Додаткова література

1. Библиографическая запись. Заголовок. Общие требования и правила составления: Межгос. стандарт: ГОСТ 7.80-2000. – Введ. 2001.07.01. – Минск, 2000. – 7 с.
2. Библиографическая работа в библиотеке: Организация и методика / Под ред. О. П. Коршунова. – М.: Книжная палата, 1990. – С. 108-119.
3. Библиографическое описание документа. Общие требования и правила составления: ГОСТ 7.1-84. – Введ. 01.01.86. – М., 1984. – 76 с.
4. Бідбаєр В. До концепції вітчизняної системи реферування та видання реферативної інформації / В. Бідбаєр, Л. Котенко // Вісн. Кн. палати. – 1998. – № 3. – С. 21-22.
5. Блюменау Д. И. Проблемы свертывания научной информации / Д. И. Блюменау. – Л.: Наука, 1982. – С. 11-24.
6. Брискман М. А. Основы методики составления библиографических указателей: Учеб. пособие / М. А. Брискман, М. П. Бронштейн. – 2-е изд. – Л. : [б. и.], 1974. – 81 с.

7. Гречихин А.А., Здоров И.Г. Информационные издания: Типология и основные особенности подготовки / А.А. Гречихин, И.Г. Здоров. – М.: Книга, 1988. – 272 с.
8. Гринина Р. Ф. Предметный каталог как информацион-но-поисковая система: Учеб. пособие / Р. Ф. Гринина; Ленингр. ин-т культуры. – Л.: ЛГТИ, 1979. – 81 с.
9. Гринина Р.Ф. Теоретические основы предметизации и предметного каталога: Учеб. пособие / Р. Ф. Гринина. – Л.: ЛГТИ., 1989. – 73 с.
10. Жанры информационной литературы: Обзор. Реферат. – М.: Книга, 1983. – 316 с.
11. Истрина М. В. Аннотирование произведений печати: Метод. пособие / М. В. Истрина. – М.: Книга, 1981. – 48 с.
12. Карачинская Э. Т. Предметизация произведений печати. Предметный каталог: Учеб. пособие / Э. Т. Карачинская, В. К. Удалова. – Харьков: Ин-т культуры, 1992. – 87 с.
13. Классифицирование произведений печати по таблицам Библиотечно-библиографической классификации: Общая методика. – М.: Книга, 1980. – 228 с.
14. Клим И. Л. Каталогизация на пороге III тысячелетия / И. Л. Клим // Науч. и техн. б-ки. – 1999. – № 4. – С. 42-54.
15. Кругликова В. П. Предметизация произведений печати: Общая методика / В. П. Кругликова. – М.: Книга, 1967. – 173 с.
16. Кушнаренок Н. Н. Документоведение: Учебник. – 4-е изд., испр. / Н.Н. Кушнаренок. – К.: О-во «Знання», КОО, 2003. – 460 с. – (Высшее образование XXI века).
17. Леонов В. П. Реферирование и аннотирование научно-технической литературы / В. П. Леонов. – Новосибирск: Наука, 1986. – С. 8-69.
18. Леонов В. П. Реферирование научно-технической литературы: Учеб. пособие / В. П. Леонов; Ленингр. ин-т культуры. – Л.: ЛГИК, 1982. – 82 с.
19. Макилвейн А. УДК – достижения и планы на будущее / А. Макилвейн // Науч. и техн. б-ки. – 1999. – № 6. – С. 48-58.
20. Михайлов А. И. Научные коммуникации и информатика / А. И. Михайлов, А. И. Черный, Р. С. Гиляревский. – М.: Наука, 1976. – 436 с.
21. Никифоровская Н. А. Библиографическое описание: вопросы теории, истории и методики / Н. А. Никифоровская; Под ред. Г. Г. Фирсова; Б-ка АН СССР. – М.: Наука, 1978. – 150 с.
22. НТИ: Основы организации и технологии: Учеб. пособие / Ф.О. Воройский. – М.: ИПКИР, 1991. – 217 с.
23. Общая методика использования Универсальной десятичной классификации / ГПНТБ. – М.: ГПНТБ СССР, 1973. – 179 с.
24. Общая методика предметизации и предметный каталог. – Л. : [б. и.], 1972. – 279 с.

25. Предметные указатели: Метод. пособие. – М.: Книга, 1976. – 42 с.
26. Предметный каталог. Общая методика предметизации. Организация и ведение каталога (Пособие для библиотекарей). – М.: Книга, 1973. – 125 с.
27. Реферат и аннотация: ГОСТ 7.9-77. – Введ. 01.01.80 // Стандарты по библиотечному делу и библиографии. – М., 1985. – С. 100-105.
28. Сілкова Г. В. Інформаційно-аналітичні дослідження як особливий аспект інформаційної діяльності // Українська культура: минуле, сучасне та шляхи розвитку: Міжвуз. зб. наук. пр. – Рівне, 1997. – С. 188-193.
29. Сілкова Г. В. Основи інформаційно-аналітичних досліджень: Навч. посіб. / Г. В. Сілкова. – К.: Київськ. словянськ. ун-т, 1998. – С. 13-15, 19-20, 26-29.
30. Соловьев В. М. Универсализация подготовки реферата многоцелевого назначения / В. М. Соловьев, А. Е. Конюшенко // Науч.-техн. информация. Сер. 1. – 1991. – № 7-8. – С. 50-53.
31. Соляник А. А. Документні потоки та масиви: Навч. посіб. / Харк. держ. акад. культури / А. А. Соляник. – Х.: ХДАК, 2000. – 112 с.
32. Составление библиографического описания: Краткие правила. – 2-е изд., доп. – М.: Книга, 1991. – 220 с.
33. Справочник библиографа / Науч. ред. А. Н. Ванеев, В. А. Минкина. – СПб: Профессия, 2002. – 528 с. – (Серия «Библиотека»).
34. Столяров Ю. Н. Документный ресурс: Учеб. пособие для студ. выс. учеб. зав. / Рецензент д-р пед. наук, проф. Н. Н. Кушнарченко. – М.: Либерия, 2001. – 152 с.
35. Сукиасян Э. Р. Библиотечно-библиографической классификации – 30 лет / Э. Р. Сукиасян // Науч. и техн. б-ки. – 1999. – № 4. – С. 74-82.
36. Хромченко Л. Г. Реферирование: Учеб. пособие / Л. Г. Хромченко; Междунар. славянск. ун-т, Ин-т стран Востока и Африки. – Харьков; Симферополь, 2001. – 111 с.
37. Черный А. И. Введение в теорию информационного поиска / А. И. Черный. – М.: ВИНТИ, 1975. – С. 9-57.
38. Швецова-Водка Г. М. Типологія документа: Навч. посібник для студентів ін-тів культури / Рівн. держ. ін-т культури / Г. М. Швецова-Водка. – К.: Кн. палата України, 1998. – 80 с.
39. Эйдельман Б. Ю. Библиотечная классификация и систематический каталог: Учеб. пособие / Б. Ю. Эйдельман. – М.: Книга, 1977. – 312 с.

Форма підсумкового контролю – залік.

Засоби діагностики успішності навчання: презентації; складання бібліографічних описів, анотацій, рефератів; аналіз предметних рубрик та шифрів УДК та ББК; тестові завдання.

УПРАВЛІНСЬКЕ І КАДРОВЕ ДІЛОВОДСТВО

**Укладач – Тихоша Валентина Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент**

Курс сучасного діловодства – одна з обов'язкових загальнопрофесійних дисциплін із підготовки спеціалістів різного профілю, які в процесі своєї практичної діяльності мають безпосереднє відношення до документації і різноманітних видів ділового спілкування, що фіксуються за допомогою матеріальних носіїв.

Сучасне управлінське і кадрове діловодство – система життєвоважливих дій організації, підприємства, установи, закладу, пов'язаних, у першу чергу, з діловою документацією, яка необхідна для функціонування сучасних установ різних форм власності.

Предмет вивчення

Предметом навчання студентів із управлінського та кадрового діловодства є інформативні дані, основні документи, на основі яких приймаються рішення управлінського, виробничого та господарського характеру, та методи і прийоми роботи з ними, оброблення їх.

Міждисциплінарні зв'язки

Курс управлінського і кадрового діловодства тісно пов'язаний з такими дисциплінами, як: українське ділове мовлення, менеджмент, діловим протоколом та етикетом, галузевим документознавством, економікою, соціологією, рекламодавством.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу: дати студентам теоретичні знання, виробити практичні навички з організації сучасного діловодства в закладах різних форм власності і специфіки діяльності, ознайомити із принципами класифікації документів, організації документообігу, особливостями функціонування документально комунікаційної системи, порядком роботи з документами: процесом їх створення, опрацювання, зберігання і подальшого використання.

Завдання курсу:

Теоретичні – програмою передбачено оволодіння студентами теоретичними засадами ведення ділових процесів, створення архіву організації для збереження найбільш цінних документів; оволодіння найбільш ефективними, виробленими вітчизняною та світовою практикою

методами і прийомами, що забезпечують ритмічну роботу закладів щодо організації діловодного процесу.

Практичні – практична частина курсу передбачає складання студентами документів відповідно до правил та положень, нормативних актів, систематизацію наявного матеріалу з окремих питань, підготовки його до здачі в архів, комп'ютеризацію діловодних процесів, оволодіння функціями секретаря-діловода.

Компетентності

Загальні компетентності:

- знання та розуміння предметної області та усвідомлення сфери професійної діяльності;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність працювати в команді;
- здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Предметні компетентності:

- знати документ як основний носій інформації, необхідний для стабільної діяльності організації;
- опанувати українську (державну) мову на високому рівні, щоб забезпечити ефективне виконання посадових обов'язків;
- володіти усною та писемною формою ділового мовлення, враховуючи особливості офіційно-ділового стилю;
- оволодіти основними питаннями сучасного ділового мовлення, вимогами до складання й оформлення документів, особливостями складання документів з кадрово-контрактних питань та довідково-інформаційного характеру, службового листування;
- засвоїти основи справочинства, підготовку документів та оброблення їх;
- набути компетенцій з введення в діловодство номенклатури справ, створення архіву організації для збереження найбільш цінних документів, ведення документації комерційних структур і, відповідно, документальної та технічної охорони комерційної таємниці, документаційного забезпечення службових і ділових заходів.

Очікувані результати навчання

Студенти повинні **знати** нормативні акти, прийняті в державі щодо ведення діловодства; функції діловодної служби і керівника діловодної служби; види ділових паперів; реквізити основних ділових паперів; вимоги до оформлення кожного виду ділових паперів; рекомендації з документування діяльності закладу залежно від специфіки та напрямку

діяльності; юридичні реквізити, передбачені видом документа; форми реєстрації документів, у т.ч. комп'ютеризовану реєстрацію; функціональні стилі української мови, ознаки офіційно-ділового стилю, його жанри; порядок оброблення та надсилання вихідних документів; правила правопису, орфограм, правила вживання розділових знаків.

Студенти повинні **вміти** визначати жанри офіційно-ділового стилю, види документів та їх реквізити; виявляти та виправляти помилки, допущені в текстах документів; складати найпоширеніші види документів; доречно і правильно використовувати типові мовні звороти та фрази; правильно будувати висловлювання, використовуючи стійкі стандартні звороти ділового мовлення; обґрунтовувати вживання розділових знаків і написання слів у текстах документів; користуватися певними видами словників; складати схеми документообігу управлінських документів; приймати вхідні документи, здійснювати їхній попередній розгляд; реєструвати вхідні, вихідні та внутрішні документи; готувати документи та оформляти їх до засідань колегіальних органів, до відрядження та розмноження; складати номенклатуру справ, формувати справи, готувати їх до оперативного зберігання; формувати справи з грифом «КТ», передавати їх до відомчого архіву; організовувати працю діловодного персоналу.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Вступ. Завдання й обсяг курсу ділової української мови. Українська мова як єдина національна мова українського народу і форма його національної культури. Поняття літературної мови. Мовна норма.

Офіційно-діловий стиль. Найважливіші риси, які визначають діловий стиль. Основні вимоги до мовлення. Сучасні вимоги до складання та оформлення документів. Склад реквізитів документів. Правила викладу матеріалу і логічної побудови тексту документа. Управлінська інформація.

Організаційні та розпорядчі документи. Документ як матеріальний об'єкт. Інструкція. Положення. Постанова. Статут. Розпорядження. Класифікація офіційно-ділових документів.

Документація щодо особового складу. Організація документообігу. Заява. Характеристика. Автобіографія. Наказ. Правила оформлення документів та порядок розміщення реквізитів. Форми реєстрації документів. Розгляд документів керівниками. Підготовка документів. Розмноження документа.

Довідково-інформаційні документи. Організація контролю за виконанням документів. Терміни виконання. Адреса, телеграма, телефонограма, радіограма. Довідка. Доповідні та пояснювальні записки. Протокол. Резолюція. Звіт. Оголошення та повідомлення про захід.

Етикет ділового листування. Комп'ютеризація діловодних процесів. Стиль ділових листів. Оформлення листа. Листи-підтвердження. Листи-прохання та відповіді на них, листи-пропозиції. Листи-нагадування.

Рекламаційні листи і листи – претензії. Супровідні листи. Листи-запрошення й листи-вітання. Рекомендаційні листи.

Документи з господарсько-договірної діяльності. Складання номенклатур і формування справ. Оперативне зберігання документів. Контракт. Договір. Трудова угода.

Обліково-фінансові документи. Робота з документами, що містять конфіденційну інформацію. Таблиця. Список та перелік. Накладна. Акт. Доручення. Розписка.

Усне ділове спілкування. Протокольні вимоги щодо організації та методики проведення прийомів, зустрічей, бесід, переговорів. Прийом відвідувачів. Телефонна розмова. Ділові засідання (наради). Жанри публічних виступів: доповідь, промова, лекція.

Особливості складання кадрової документації. Підготовка справ до зберігання. Передавання справ до архіву. Вимоги до кадрового діловодства. Призначення документації з кадрів. Ведення трудових книжок. Робота з Державним класифікатором професій та Довідником кваліфікаційних характеристик професій працівників.

Облік руху кадрів. Укладання та розірвання трудового договору. Оформлення заяв. Складання наказів з особового складу. Ведення карток та книг обліку.

Ведення особових справ. Складання опису документів особової справи. Заповнення особового листка з обліку кадрів. Складання автобіографії та характеристики. Оформлення додатка до особового листка з обліку кадрів.

Документування роботи з персоналом. Документування роботи з резервом кадрів. Документування атестації кадрів. Документування призначень допомог і пенсій. Оформлення нагороджень. Організація роботи діловодної служби.

Номер та назва змістових модулів

Змістовий модуль № 1

Тема: Організаційно-розпорядчі та документи з особового складу

Лекційні модулі

1. Вступ. Завдання й обсяг курсу «Діловодство як сукупність процесів документування управлінської діяльності. Українська мова як єдина національна мова українського народу і форма його національної культури. Поняття ділової літературної мови. Мовна норма.
2. Офіційно-діловий стиль. Найважливіші риси, які визначають діловий стиль. Основні вимоги до ділового мовлення.
3. Сучасні вимоги до складання та оформлення документів. Класифікація діловодств. Правила викладу матеріалу і логічної побудови тексту

- документа. Управлінська інформація і її ознаки. Документ як матеріальний об'єкт. Класифікація офіційно-ділових документів.
4. ЄДСД. Документи УСОРД. Методичне забезпечення ЄДСД.
 5. Організація документообігу. Форми реєстрації документів. Організаційні документи.
 6. Документування управлінської діяльності. Склад реквізитів. Оформлення і розмноження розпорядчих документів. Розпорядчі документи. Постанова. Рішення. Наказ.
 7. Організація контролю за виконанням документів. Терміни виконання документів. Документація щодо особового складу. Заява. Характеристика. Автобіографія. Наказ. Правила оформлення документів та порядок розміщення реквізитів.

Практичні модулі

1. Мовна норма. Офіційно-діловий стиль. Вимоги до складання та оформлення ділових документів. Класифікація ділових паперів. Текст документа.
2. Організаційні документи. Положення(типові та індивідуальні). Інструкції (посадова, з техніки безпеки, з експлуатації різного обладнання). Структура тексту та основні реквізити положення й інструкції.
3. Організаційні документи. Статут(типовий, індивідуальний). Структура тексту та реквізити статуту. Типові мовні звороти, вживані в організаційних документах.
4. Розпорядчі документи та їх реквізити. Постанова. Ухвала(нормативна та індивідуальна). Розпорядження(загальні, часткові). Типові мовні звороти, вживані у розпорядчих документах.
5. Документи щодо особового складу. Заява, типи заяв. Правила оформлення заяв та їх основні реквізити. Правопис власних назв.
6. Документи щодо особового складу. Характеристика та її реквізити. Правопис прізвищ та географічних назв іншомовного походження.
7. Документи щодо особового складу. Автобіографія та її реквізити. Правила вживання м'якого знака. Резюме. Особливості його написання й оформлення.

Змістовий модуль № 2

Тема: Довідково-інформаційні та господарсько-договірні документи

Лекційні модулі

1. Довідково-інформаційні документи. Адреса, телеграма, телефонограма, радіограма. Довідка. Складання номенклатур і формування справ. Оперативне зберігання документів.

2. Робота з документами, що містять конфіденційну інформацію. Доповідна та пояснювальна записки. Протокол. Резолюція. Звіт. Оголошення та повідомлення про захід.
3. Етикет ділового спілкування. Стиль ділових листів. Оформлення листа. Лист-підтвердження. Лист-прохання. Лист-нагадування.
4. Рекламацийні листи і листи-претензії. Супровідні листи. Листи-запрошення. Листи-вітання. Рекомендаційні листи.
5. Формування справ документів з грифом «КТ» та їх використання. Документи з господарсько-договірної діяльності. Контракт. Договір. Трудова угода.
6. Підготовка справ до зберігання. Передавання справ до відомчого архіву. Обліково-фінансові документи. Таблиця, список та перелік. Накладна. Акт. Доручення. Розписка.
7. Усне ділове мовлення. Телефонна розмова. Ділові наради. Жанри публічних виступів: доповідь, промова, лекція.
8. Організація праці діловодної служби. Основні завдання, функції, організаційна побудова та керування діловодною службою. Вимоги до організації робочого місця секретаря-діловода та умов праці.

Практичні модулі

1. Довідково-інформаційні документи та правила їх оформлення. Адреса, телеграми, телефонограма, радіограма. Подвоєння приголосних на письмі. Розділові знаки при відокремлених означеннях.
2. Довідково-інформаційні документи. Довідка та її основні реквізити. Спрощення в групах приголосних. Розділові знаки при відокремлених прикладках.
3. Довідково-інформаційні документи. Доповідні та пояснювальні записки, їх реквізити. Правопис префіксів. Розділові знаки при відокремлених обставинах та додатках.
4. Довідково-інформаційні документи. Протокол та витяг з протоколу. Групи протоколів (стислі, повні, стенографічні). Вимоги до тексту протоколу. Реквізити витягу з протоколу. Зміни приголосних при словотворенні. Розділові знаки при звертаннях.
5. Довідково-інформаційні документи. Звіти та їх різновиди (статистичні, текстові). Вимоги до тексту звіту. Типові мовні звороти, вживані у довідково-інформаційних документах. Особливості відмінювання іменників II відміни. Розділові знаки при уточнювальних членах речення.

Модулі самостійної роботи

1. Ділове мовлення і редагування службових документів.
2. Службові листи. Вимоги до їх оформлення.
3. Службові записки. Вимоги до їх оформлення.

Рекомендована література

1. Закон України «Про інформацію» // Голос України. – 1992. – 13 листопада.
2. ДСТУ 2732-94. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення. – Чинний від 1995-07-01. – К: Держстандарт України, 1994.
3. ДСТУ 2392-94. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення. – Чинний від 1995-01-01. – К.: Держстандарт України, 1994.
4. ДСТУ 2628-94. Системи оброблення інформації. Оброблення тексту. Терміни та визначення. – Чинний від 1995-01-07. – К: Держстандарт України, 1994.
5. Андреева В. И. Делопроизводство. Требования к документообороту фирмы / В. И. Андреева. – М.: АО «Бизнес-иск» Интел-синтез», 1995. – 128 с.
6. Воробьев Г. Г. Документ: информационный анализ / Г. Г. Воробьев. – М.: Наука, 1973. – 67 с.
7. Веселов П. В. Современное деловое письмо в промышленности / П. В. Веселов. – 3-е изд. – М.: Стандарты, 1990. – 83 с.
8. Головач А. С. Зразки оформлення документів / А. С. Головач. – Донецьк: Сталкер, 1997. – 352 с.
9. Діденко А. Н. Сучасне діловодство: навч. посіб. – 2-ге вид. доп. / А. Н. Діденко. – Донецьк: Либідь, 2000. – 384 с.
10. Завьялов П. С., Демидов В. Е. Формула успеха: маркетинг / П. С. Завьялов, В. Е. Демидов. – М.: Международные отношения, 1988. – 91 с.
11. Загнітко А. П., Данилюк І. Г. Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2004. – 480 с.
12. Зиновьева Н. Б., Саяпина И. А., Пашнина И. И. Документ в коммуникации и восприятии: Лекции по курсу «Документоведение» / Н. Б. Зиновьева, И. А. Саяпина, И. И. Пашнина. – Краснодар: Флинта, 1995. – 242 с.
13. Коваль В. А. Ділове спілкування / В. А. Коваль. – Київ, 1974. – 405 с.
14. Кулініченко В. Л. Ділові папери та документи підприємницької діяльності. – К.: Либідь, 1996. – 284 с.
15. Кушнарєнко Н. Н. Документоведение / Н. Н. Кушнарєнко. – К.: Знання, 2000. – 159 с.
16. Любимець Л. П. Ділові папери / Л. П. Любимець. – К: Радянська школа, 1981. – 163 с.
17. Мозговий В. І. Ділова мова у професійному спілкуванні: навч. посіб. – Донецьк: Альфа-прес, 2004. – 288 с.
18. Молдаванов М. І., Сидорова Г. М. Сучасний діловий документ. Зразки найважливіших документів українською мовою / М. І. Молдаванов, Г. М. Сидорова. – К.: Техніка, 1992. – 397 с.

19. Паламар Л. М., Кацавець Г. М. Мова ділових паперів / Л. М. Паламар, Г. М. Кацавець. – К.: Либідь, 1992. – 143 с.
20. Універсальний довідник-практикум з ділових паперів / С. П. Бибик, І. М. Махно, Л. О. Пустовіт, Г. М. Сюта. – К.: Довіра: УНВЦ «Рідна мова», 1997. – 399 с.
21. Фельзер А. Б., Доброневський О. В. Техніка роботи керівника: Навчальний посібник / А. Б. Фельзер, О. В. Доброневський. – К.: Вища школа, 1993. – 237 с.
22. Хайнацький М. Стан стандартизації в Україні та напрями вдосконалення розроблення державних стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи / М. Хайнацький // Вісн. Кн. палати. – 1996. – № 1. – С.24-27.
23. Шевчук С. В. Українське ділове мовлення / С. В. Шевчук. – К.: Літера, 2000. – 197 с.

Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

Засоби діагностики успішності навчання – тестові завдання, реферати, контрольні роботи.

ДРУКОВАНІ ВИДАННЯ

**Укладач – Мартос Світлана Андріївна,
кандидат філологічних наук, доцент**

Варіативний курс «Друковані видання» є сходинкою для майбутніх спеціалістів у оволодінні ними складного й різноманітного комплексу навичок, пов'язаних з організацією роботи того чи іншого редакційно-видавничого підрозділу. Особливість і новизна цього курсу полягає в тому, що майбутньому фахівцеві видавничої справи випадає вивчати його у відмінних від попередніх умовах, які складаються нині у видавничій сфері нашої держави. Слідом за стрімким розвитком розмаїтої системи засобів масової інформації, все строкатішою стає картина й у книговидавничій справі.

Предмет вивчення

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Друковані видання» є видавнича продукція та її види.

Міждисциплінарні зв'язки

На сучасному етапі документ є головним або одним із об'єктів дослідження багатьох наук, що зумовлює активізацію вивчення його. Курс «Друковані видання» тісно пов'язаний з документознавством, діловодством, книго-, бібліотеко- бібліографо-, архівознавством, видавничою справою та редагуванням.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – дати студентам системне уявлення про видавничу продукцію та різновиди друкованих видань, книгу як основний вид видання.

До основних **завдань курсу** можна віднести такі: ознайомлення студентів з особливостями і тенденціями розвитку українського книговидавництва; сформувати уявлення про видові особливості друкованих видань; ознайомлення зі структурою і організацією роботи видавництва; сприяти виробленню у студентів навичок оцінювання інформаційних та матеріальних характеристик опублікованих документів; аналізувати різні види друкованих видань і застосовувати на практиці класифікаційні системи документів.

Компетентності

Загальні компетентності:

- знання та розуміння предметної області та усвідомлення сфери професійної діяльності;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність працювати в команді;
- здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Предметні компетентності:

- володіння навичками аналізу внутрішньої та зовнішньої будови друкованих видань;
- здатність діяти соціально відповідально та свідомо;
- уміння аналізувати різні види друкованих видань;
- уміння визначати специфічні риси картографічних, ізографічних та нотних видань;
- здатність вільно користуватися видавничою термінологією;
- здатність аналізувати особливості сприйняття та засвоєння навчальної інформації.

Очікувані результати навчання

Студент повинен **знати**: класифікацію видавничої продукції; матеріальну та змістову будову друкованої продукції; специфіку і типологію текстових видань; загальну характеристику періодичних і продовжуваних видань; специфічні риси картографічних, ізографічних та нотних видань.

Студент повинен **уміти**: розрізняти видавничу продукцію за певними критеріями; вміти аналізувати внутрішню (змістову) будову друкованої продукції; вміти характеризувати титульні сторінки видання; вміти аналізувати зовнішню (матеріальну) будову друкованих видань.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Організація і структура сучасного видавництва. Видавництва (видавничі структури) та їх типи. Характеристика видавництв за головними ознаками (масштаб діяльності, тематичний діапазон літератури, вікова

специфіка адресатів, знаковий принцип творення видання, форма власності, економічна природа діяльності, структура підпорядкованості). Структура сучасного видавництва. Переваги й недоліки структури середнього видавництва радянського, західного і американського типу. Вимоги щодо оптимальної структури сучасного видавництва.

Видавнича продукція та її види. Поняття «видавнича продукція», «видання». Спільні й відмінні ознаки видів видавничої продукції. Класифікація і типологізація видань. Загальні і специфічні ознаки класифікації видань. Ознаки офіційних та нормативних видань.

Текстові видання. Текстові видання, їх специфіка і типологія. Офіційне, наукове, науково-популярне, виробниче, навчальне, суспільно-політичне, довідкове, інформаційне, для дозвілля, рекламне, літературно-художнє видання.

Книга як основний вид видання. Визначення поняття «книга». Історія книги. Книга як різновид документа. Структура книги. Внутрішні (структурні) елементи книги. Зовнішні (композиційні) елементи книги. Апарат книги. Шлях книги від автора до читача.

Періодичне і продовжуване видання. Загальна характеристика періодичного і продовжуване видання. Газета. Журнал. Продовжуваний збірник. Бюлетень. Календар. Експрес-інформація.

Картографічне та ізографічне видання. Картографічне видання. Загальна характеристика картографічних видань. Картографічні знаки. Карта. Атлас. Глобус. Ізографічне видання. Загальна характеристика ізографічних видань. Плакат. Художня репродукція. Естамп. Художня листівка. Альбом. Прикладна графіка.

Нотне видання. Загальна характеристика нотного видання. Класифікація нотних видань. Нотні знаки. Із історії нотного запису.

Національні й міжнародні видавничі стандарти. З історії стандартів. Сучасний стан застосування діючих та розробка нових видавничих стандартів України. Міжнародна стандартна нумерація книг. Міжнародна стандартна нумерація серіальних видань. Міжнародна система штрихового кодування видавничої продукції. Міжнародний знак охорони авторського права.

Номер та назва змістових модулів

Змістовий модуль № 1

Тема: Друковані видання, їх типи і види.

Лекційні модулі

1. Видавництво. Видавнича продукція та критерії поділу її на групи.
2. Національні та міжнародні видавничі стандарти.
3. Видання як вид документа. Класифікація й типологізація видань.
4. Різновиди текстових видань.

5. Книга як основний вид текстового видання.
6. Службова частина (апарат видання).
7. Періодичне й продовжуване видання.
8. Картографічне видання.
9. Ізографічне видання.

Семінарські модулі

1. Організація і структура сучасного видавництва.
2. Видавнича продукція та її види.
3. Класифікація і типологізація видань.
4. Текстові видання.
5. Книга як основний вид видання.
6. Періодичне і продовжуване видання.
7. Картографічне та ізографічне видання.

Модулі самостійної роботи

1. Видання для дозвілля.
2. Історія книги.
3. Нотне видання.

Рекомендована література

Основна література

1. ДСТУ 3017-95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. Чинний від 1996-01-01. – К., 1995.
2. ДСТУ 3018-95. Видання. Поліграфічне виконання. Терміни та визначення. Чинний від 1996-01-01. – К., 1995.
3. Ілюшенко М. П., Кузнєцова Т. В., Лівшиц Я. З. Документознавство. Документ і системи документації / М. П. Ілюшенко, Т. В. Кузнєцова, Я. З. Лівшиц. – К.: Знання, 1998. – 165 с.
4. Кушнарєнко Н. Н. Документоведение: Учеб. для вузов / Н. Н. Кушнарєнко. – 5-е изд., стереотип. – К.: Знання, 2004. – 459 с.
5. Мильчин А., Чельцова Л. Справочник издателя и автора: Редакционно-издательское оформление книги / А. Мильчин, Л. Чельцова. – М., 2003. – 800 с.
6. Тимошик М. Видавнича справа в Україні на сучасному етапі: тенденції, проблеми. Текст лекції для студентів Інституту журналістики з курсу «Видавнича справа та редагування» / М. Тимошик. – К.: Інститут журналістики, 2002. – 23 с.
7. Тимошик М. С. Видавничий бізнес: Навчальний посібник / М. Тимошик. – К., 2005. – 328 с.
8. Тимошик М. С. Книга для автора, редактора, видавця. Навчальний посібник / М. Тимошик. – К., 2006. – 314 с.

9. Черниш Н. І. Українська енциклопедична справа: історія розвитку, теоретичні засади підготовки видань / Н. І. Черниш. – Львів, 1998. – 92 с.
10. Швецова-Водка Г. Типологія документа: Навч. посіб. для студ. ін-тів культури / Г. Швецова-Водка. – К.: Кн. палата України, 1998. – 80 с.
11. Ярема С.М. Видавничо-поліграфічні технології та обладнання: Навч. посібник / С. М. Ярема. – К., 2003. – 320 с.

Додаткова література

1. Видавнича справа та редагування в Україні: постаті і джерела (XIX – перша половина XX ст.): Навчальний посібник / За ред. Н. Зелінської. – Львів, 2003. – 612 с.
2. Законодавство в світі книги: шляхи реалізації в Україні рекомендацій Ради Європи. Матеріали Міжнародної конференції. Київ, 21-22 квітня 1997 р. – К., 1998. – 120 с.
3. Законодавчі та нормативні документи України у сфері інформаційної політики, видавничої та бібліотечної справи. Тематична добірка. У 2-х ч. Ч.ІІ. Правове регулювання у сфері видавничої та бібліотечної діяльності. – К., 2000. – 234 с.
4. Зелінська Н. В. Наукове книговидання в Україні. Історія та сучасний стан: Навч. посібник / Н. В. Зелінська. – Львів, 2002. – 268 с.
5. Ковба І. Обличчям до гострих проблем: Про що свідчать злети й падіння у вітчизняній видавничо-поліграфічній справі / І. Ковба // Друк і книга. – 2003. – №1. – С. 2-3.
6. Комова М. В. Документознавча термінологія / М. В. Комова. – Л.: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2003. – 167 с.
7. Науково-технічна термінологія: Навч.-метод. комплекс навч. дисципліни «Науково-технічна термінологія» для студ. спец. 6.020100 – Документознавство та інформаційна діяльність / А.В.Ліпінська (уклад.). – К.: ВМУРОЛ «Україна», 2003. – 158 с.
8. Сенченко М. ПДВ у видавничій справі русифікує Україну / М. Сенченко // Друкарство. – 2000. – №2. – С. 12-15.
9. Тимошик М. Історія видавничої справи / М.Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 2003. – 423 с.
10. Тимошик М. Книжкова справа в Росії та Україні на межі тисячоліть / М. Тимошик // Друкарство. – 1999. – №6. – С. 70-74.
11. Тимошик М. Краху національного книговидання можна уникнути, якщо в цей процес терміново втрутиться держава / М. Тимошик // Літературна Україна. – 2003. – 23 січня.
12. Тимошик М. Ситуація у видавничо-поліграфічній галузі вселяє стриманий оптимізм / М. Тимошик // Друкарство. – 2001. – №4. – С. 6-8.

13. Тимошик М. Українське друкарство у дзеркалі Харківського Міжнародного фестивалю «Світ книги-2001»: набутки, тенденції, проблеми / М. Тимошик // Друкарство. – 2001. – №3. – С. 4-7.
14. Тимошик. Ситуація у видавничій сфері вийшла з-під контролю держави / М. Тимошик // Друкарство. – 2000. – №4. – С. 4-7.
15. Швецова-Водка Г. Загальне бібліографознавство. Навч. Посібник / Г. Швецова-Водка. – Рівне, 1995. – 198 с.
16. Швецова-Водка Г. Документ і книга в системі соціальних комунікацій / Г. Швецова-Водка. – Рівне, 2001. – 438 с.

WEB-ресурси

1. www.nbuv.gov.ua – Національна бібліотека ім.В.Вернадського, електронний каталог періодичних видань;
2. www.journlib.univ.kiev.ua – електронна бібліотека інституту журналістики Київського національного університету ім.Т.Г.Шевченка;
3. www.ukrbook.net – офіційний сайт Книжкової палати України;
4. www.uk.wikipedia.org/wiki/ Видавництва України – перелік видавництв України;
5. www.uabooks.info – офіційний сайт Української асоціації видавців та книгрозповсюджувачів.

Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

Засоби діагностики успішності навчання – усне і письмове опитування, проблемно-пошукові завдання, презентації, тестові завдання.

ЕРИСТИКА

**Укладач – Мартос Світлана Андріївна,
кандидат філологічних наук, доцент**

У сучасних умовах суттєво змінюється ставлення до комунікації. Новий комунікативний простір потребує рівноцінних співрозмовників, які не залежать один від одного, і можуть обстоювати у комунікативних процесах власну позицію.

Культура суперечок, які спостерігаємо по телебаченню, радіо, у пресі, не витримує жодної критики. Співрозмовники не можуть чітко висловити свої думки, побудувати переконливо аргументацію, грамотно розкритикувати точку зору у противника, не володіють прийомами переконання, ведення різних типів суперечок. Це свідчить про нагальну необхідність розвитку комунікативної культури сучасної людини, зокрема випускника вищого навчального закладу, який повинен мати не лише ґрунтовну підготовку з обраної спеціальності, але й уміти спілкуватися з іншими людьми. На розв'язання цієї проблеми спрямована еристика.

Предмет вивчення

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Еристика» є теорія та практика суперечки.

Міждисциплінарні зв'язки

Курс «Еристика» найтісніше пов'язаний з прикладними мовознавчими дисциплінами. Так, курс «Загальне мовознавство» навчає студентів теоретичним основам походження, особливостей функціонування, виділення видів комунікації української та інших мов. Курс «Текстознавство» знайомить студентів-філологів з комунікативними одиницями та формами текстової структури. Курс «Практична стилістика» має навчити студентів визначати доцільність та вмотивованість використання мовних засобів у різних сферах та формах спілкування; підвищити рівень культури професійного мовлення.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – вивчення історії та теорії красномовства, практичне оволодіння прийомами і навичками мистецтва полеміки.

До основних **завдань курсу** можна віднести такі: засвоєння теоретичних основ науки про суперечку та вироблення практичних умінь і

навичок, необхідних студенту-словеснику в професійній діяльності; формування розуміння законів теорії аргументації, пов'язаних із засвоєнням мовних явищ, закономірностей, провідних ідей мовознавчої науки; вироблення умінь і навичок ведення суперечки на основі засвоєних знань з теорії аргументації.

Компетентності

Загальні компетентності:

- знання та розуміння предметної області та усвідомлення сфери професійної діяльності;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність працювати в команді;
- здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Предметні компетентності:

- володіння навичками ведення послідовної і результативної дискусії;
- володіння мовними і логіко-психологічними засобами ведення спору, дискусії, способами і засобами подолання конфліктних ситуацій;
- здатність аналізувати особливості сприйняття та засвоєння навчальної інформації;
- вироблення уважного та критичного ставлення до власного мовлення і суспільної мовної практики;
- володіння мистецтвом досягнення логічної та інтонаційної виразності в усному і писемному текстах.

Очікувані результати навчання

Студент повинен **знати**: ключові поняття, розділи та закони як класичного, так і сучасного мистецтва полеміки; основні правила логічної побудови аргументації; історію та джерела еристики та ораторської майстерності; логічні, семіотичні, психологічні, тактичні характеристики і прийоми ведення суперечок; зміст законів еристики, вимоги до їх застосування, причини порушення законів та засоби виправлення помилок.

Студент повинен **уміти**: аналізувати тексти (наукові, політичні, публіцистичні) щодо їх логічної правильності і аргументованості; формулювати мовлення відповідно до правил логіки і теорії спору; логічно правильно аргументувати і послідовно відстоювати свою позицію; будувати «переконливе» мовлення з використанням еристичних прийомів; оцінювати мовлення опонента з точки зору правил логіки і теорії спору; розпізнавати в процесі живої дискусії різні хитрощі, які застосовує опонент, і давати оцінку цим хитрощам.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Загальна характеристика суперечки. Із історії мистецтва суперечки. Поняття про суперечку. Види суперечок.

Аргументація і критика. Поняття про аргументацію. Структура аргументації. Форма аргументації. Дедуктивна аргументація. Недедуктивна (правдоподібна) аргументація. Види аргументації. Доказова та недоказова аргументація. Пряма та непряма аргументація. Техніка аналізу аргументації. Поняття про критику. Види критики. Критика тези. Критика аргументів.

Правила і помилки в аргументації та критиці. Правила і помилки щодо тези. Правила і помилки щодо аргументів. Правила і помилки щодо форми.

Прийоми маніпулювання в суперечках. Поняття про маніпулювання. Коректні і некоректні прийоми впливу на супротивника в суперечці. Прийоми мовного маніпулювання: прийом «плавна зміна смислового значення вислову»; прийоми «розмивання смислового значення»; прийом «синтаксичне перетворення»; прийом «маніпулювання з агентом дії»; прийом «емоційний вплив». Софізми в суперечках. Тактичні прийоми маніпулювання в суперечках: прийом «відтягування заперечення»; захисні прийоми; зворотний удар; контрзапитання; контрприклад; прийоми, призначені для виведення співрозмовника з рівноваги; прийоми, призначені для відволікання уваги супротивника; прийом «ставка на хибний сором». Психологічні прийоми маніпулювання в суперечках. Невербальні прийоми маніпулювання в суперечках.

Номер та назва змістових модулів

Змістовий модуль № 1

Тема: Еристика: мистецтво полеміки

Лекційні модулі

1. Загальна характеристика суперечки.
2. Аргументація: поняття, структура, форми і види.
3. Критика: поняття і види.
4. Правила і помилки в аргументації та критиці.
5. Прийоми маніпулювання в суперечках.

Семінарські модулі

1. Види суперечок.
2. Форми аргументації: дедуктивна і недедуктивна.
3. Види аргументації: доказова і недоказова, пряма і непряма.
4. Види критики: критика тези, критика аргументів.

5. Правила й помилки щодо тези, аргументів та форми.
6. Прийоми мовного маніпулювання в суперечках.
7. Тактичні та психологічні прийоми маніпулювання в суперечках.

Модулі самостійної роботи

1. Техніка аналізу аргументації.
2. Невербальні прийоми маніпулювання в суперечках.

Рекомендована література

Основна література

1. Абрамович С. Д. Риторика загальна та судова / С. Д. Абрамович. – К.: Наук.думка, 2003. – 347 с.
2. Абрамович С. Д., Гураль М. И., Чикарькова М. Ю. Риторика / С. Д. Абрамович, М. И. Гураль, М. Ю. Чикарькова. – Ч.І. – Черновці, 2000. – 254 с.
3. Абрамович С. Д., Чикарькова М. Ю. Риторика / С. Д. Абрамович, М. Ю. Чикарькова. – К.: Наук. думка, 2001. – 356 с.
4. Арутюнов В. Х., Мішин В. М., Кирик Д. П. Логіка / В. Х. Арутюнов, В. М. Мішин, Д. П. Кирик. – К., 2000. – 142 с.
5. Бабич Н. Риторика: Практикум / Н. Бабич. – Чернівці, 1999. – 218 с.
6. Бандурка О. М., Тягло О. В. Курс логіки. Підручник / О. М. Бандурка, О. В. Тягло. – Харків, 1999. – 164 с.
7. Гурвич С. С., Погорелко В. Ф., Герман М. А. Основи риторики / С. С. Гурвич, В. Ф. Погорелко, М. А. Герман. – К.: Кондор, 1978. – 298 с.
8. Когут О. І. Основи ораторського мистецтва / О. І. Когут. – Тернопіль: Астон, 2005. – 298с.
9. Куньч З. Риторичний словник / З. Куньч. – К.: Рідна мова, 1997. – 339 с.
10. Олійник О. Риторика / О. Олійник. – К.: Кондор, 2009. – 202 с.
11. Сагач Г. Риторика / Г. Сагач. – К.: Рідна мова, 2000. – 578 с.
12. Хоменко І. В. Еристика: Підручник / І. В. Хоменко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 280 с.
13. Хоменко І. В. Еристика. Мистецтво полеміки / І. В. Хоменко. – К.: Наукова думка, 2001. – 214 с.
14. Чибісова Н. Г., Тарасова О. І. Риторика / Н. Г. Чибісова, О. І. Тарасова. – К.: Наук.думка, 2003. – 243с.

Додаткова література

1. Аллен Дж. Ф., Перро Р. Выявление коммуникативного намерения, содержащегося в высказывании // Новое в зарубежной лингвистике. Теория речевых актов. – М., 1986. – Вып. 17. – С. 322-362.

2. Античная поэтика: Риторическая теория и литературная практика. – М.: Наука, 1991. – 467 с.
3. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови / Н. Д. Бабич. – Львів, 2003. – 272 с.
4. Баева О. А. Ораторское искусство и деловое общение / О. А. Баева. – М.: Знание, 2003. – 342 с.
5. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність / С. К. Богдан. – К., 1998. – 263 с.
6. Бондаренко П. С. Судова промова / П. С. Бондаренко. – Львів, 1972. – 143 с.
7. Вагапова Д. Риторика в интеллектуальных играх и тренингах / Д. Вагапова. – М.: Наука, 2001. – 261 с.
8. Гордон Д., Лакофф Дж. Постулаты речевого общения // Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистическая прагматика. – М.: Прогресс, 1985. – Вып. 16. – С. 276–302.
9. Зеленецкий К. П. Исследование о риторике / К. П. Зеленецкий. – М.: Знание, 1991. – 361 с.
10. Ивин А. А. Риторика. Искусство убеждать / А. А. Ивин. – М.: Гранд, 2002. – 305 с.
11. Карнегі Дейл. Як здобувати друзів і впливати на людину / Дейл Карнегі. – К., 1990. – 194 с.
12. Конверський А.Є. Логіка / А.Є. Конверський – К.: Четверта хвиля, 1998. – 271 с.
13. Кохтев Н. Н. Риторика / Н. Н. Кохтев. – М.: Наука, 1994. – 356 с.
14. Кузнецов И. Н. Современная риторика / И. Н. Кузнецов. – М.: Гранд, 2003. – 487 с.
15. Культура фахового мовлення / За ред. Бабич Н. Д. – Чернівці, 2007. – 317 с.
16. Любимов А. НЛП. Мастерство коммуникации / А. Любимов. – М.: Наука, 2003. – 287 с.
17. Мацько Л.І., Мацько О. М. Риторика / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К.: Наук.думка, 2003. – 365 с.
18. Михальская А. Педагогическая риторика: история и теория / А. Михальская. – М.: Искусство, 1998. – 341 с.
19. Рождественский Ю. В. Теория риторики / Ю. В. Рождественский. – М.: Знание, 1997. – 347 с.
20. Сагач Г. М. Золотослів / Г. М. Сагач. – К.: Наукова думка, 1993. – 476 с.
21. Семантика. Коммуникация. Стилль. – М.: Просвещение, 1991. – 453 с.
22. Сергеечева В. Как говорить убедительно. Стратегия и тактика общения / В. Сергеечева. – М.: Наука, 2002. – 349 с.
23. Смелкова З. С., Ассуирова Л. В., Савова М. Р. Риторические основы журналистики / З. С. Смелкова, Л. В. Ассуирова, М. Р. Савова. – М.: Наука, 2003. – 294 с.

24. Сопер Поль. Основы искусства речи / Поль Сопель. – М.: Наука, 1995. – 421с.
25. Сычев О. А. Обучение риторике в эпоху компьютеров: введение в опыт США / О. А. Сычев. – М.: Знание, 1991. – 197 с.

Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

Засоби діагностики успішності навчання – усне й письмове опитування, проблемно-пошукові завдання, реферативні повідомлення, тестові завдання.

СОЦІОЛІНГВІСТИКА

**Укладач – Мартос Світлана Андріївна,
кандидат філологічних наук, доцент**

Соціолінгвістика (соціальна лінгвістика) – галузь мовознавства, що вивчає соціальні аспекти розвитку мови, її суспільні функції у синхронії і діячронії, механізми взаємодії мови й суспільства. Ця наука займається проблематикою, яка знаходиться на стику лінгвістики й суспільствознавства, між мовою й суспільством. Дисципліна «Соціолінгвістика» – це курс загальнолінгвістичного характеру, який читається студентам-філологам.

Предмет вивчення

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Соціолінгвістика» є мова у соціальному контексті. Увага соціолінгвістів звернена не на власне мову, не на її внутрішню будову, а на те, як користуються мовою люди, члени того чи іншого суспільства.

Міждисциплінарні зв'язки

Соціолінгвістика сформувалася в межах материнської науки лінгвістики, але через взаємодію із суміжними галузями (соціальною психологією, соціологією, філософією тощо). Курс «Соціолінгвістика» перетинається з такими дисциплінами, які викладаються для студентів-філологів, як «Вступ до мовознавства», «Стилістика», «Культура мови», «Загальне мовознавство», «Історія лінгвістичних вчень».

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – сформувати у студентів уявлення про один із напрямів сучасного мовознавства, який знаходиться на стику декількох наук (власне лінгвістики, соціології, соціальної психології, етнографії тощо) і розглядає обумовленість функціонування мови соціальними факторами.

До основних **завдань курсу** можна віднести такі: творчо підходити до змісту предмета, формуючи у студентів навички соціолінгвістичного аналізу мовних явищ; дати студентам знання про зміст базових понять сутності і функцій мови як засобу спілкування, соціолінгвістичною типологією мовних форм, понять мовної політики, мовної ситуації, мовних контактів, впливу суспільних факторів на розвиток мови; сприяти виробленню у студентів навичок правильно діагностувати соціально-мовні поняття, самостійно розробляти на основі зібраних соціолінгвістичних

даних мовну політику, вміти застосовувати методи соціолінгвістичних досліджень, вирішуючи конкретні прикладні завдання.

Компетентності

Загальні компетентності:

- знання та розуміння предметної області та усвідомлення сфери професійної діяльності;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність працювати в команді;
- здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Предметні компетентності:

- здатність вільно користуватися соціолінгвістичною термінологією;
- здатність вільно володіти українською мовою, адекватно використовувати мовні ресурси, демонструвати сформовану мовну й мовленнєву компетенції в процесі фахової і міжособистісної комунікації, володіти різними засобами мовної поведінки в різних комунікативних контекстах;
- здатність взаємодіяти зі спільнотами (на місцевому, регіональному, національному, європейському й глобальному рівнях) для розвитку професійних знань і фахових компетентностей;
- володіння соціолінгвістичними методами досліджень;
- усвідомлення соціокультурної специфіки країни, мова якої вивчається, вдосконалення вміння будувати свою мовну і немовну поведінку адекватно цій специфіці із урахуванням соціального статусу комуніканта.

Очікувані результати навчання

Студент повинен **знати**: предмет, об'єкт соціолінгвістики; існуючі соціолінгвістичні течії і напрями; фактори, яку впливають на соціальну диференціацію мови; співвідношення літературної мови і її нелітературних форм; соціальні фактори, які впливають на еволюцію мови; сучасну мовну ситуацію; цілі й завдання мовної політики.

Студент повинен **уміти**: на основі демографічних, соціологічних та інших показників аналізувати мовну ситуацію; користуватися термінологією соціолінгвістики та суміжних наук; відрізнити мовні/мовленнєві засоби літературної мови і нелітературних форм; аналізувати заходи мовної політики.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Вступ. Мета і завдання курсу. Об'єкт і предмет соціолінгвістики. Статус соціолінгвістики. Соціолінгвістика як міждисциплінарна наука, яка вивчає обумовленість мовних явищ і мовних одиниць соціальними факторами. Течії і напрями соціолінгвістичних досліджень (синхронічна і діахронічна соціолінгвістика, макро- і мікросоціолінгвістика, теоретична й експериментальна, соціолінгвістика і соціологія мови, прикладна соціолінгвістика). Місце соціолінгвістики серед інших лінгвістичних дисциплін.

Історія соціолінгвістичних досліджень. Витоки соціолінгвістики. Празька школа функціональної лінгвістики (Р. Якобсон, М. Трубецькой, В. Матезіус, В. Гавренек, С. Карцевський). Французька соціологічна школа к.ХІХ-п.ХХ століття (А. Мейє, Ж. Вандрієс). Американська соціолінгвістична школа (У. Брайт, Д. Гамперц, Ч. Фергюсон, У. Лабов). Зародження соціолінгвістики у СРСР (20-40-і роки ХХ ст.). «Нове вчення про мову» М. Марра і відхід від соціолінгвістичної проблематики. Відновлення соціолінгвістичних досліджень у 60-70 роках ХХ століття (праці М. Панова, С. Ожегова, В. Бондалетова, С. Скворцова та ін.). Розвиток соціолінгвістики в Україні.

Понятійний апарат соціолінгвістики. Мовна спільнота. Рідна мова і суміжні поняття. Мовний код. Соціально-комунікативна система. Переключення та змішування кодів. Мовна варіативність. Мовна норма. Літературна мова (стандарт). Сфери використання мови. Мовленнєва і немовленнєва комунікація. Комунікативна ситуація. Мовленнєве спілкування, мовленнєва поведінка, мовленнєвий акт. Комунікативна компетенція носія мови. Соціальний статус і соціальна роль.

Методи соціолінгвістичних досліджень. Відбір інформантів. Методи збирання матеріалу (спостереження, анкетування, інтерв'ю, тести, аналіз писемних джерел). Методи соціолінгвістичного аналізу. Масові обстеження мовців.

Проблема соціальної диференціації мови. Проблема соціальної диференціації мови у світовій лінгвістиці. Поняття соціальний діалект (соціолект). Різновиди соціолектів: професійні, вікові, групові (корпоративні). Арго. Жаргон. Сленг. Молодіжний соціолект: причини виникнення і функціонування, носії, основні ознаки, лексико-фразеологічний склад, взаємодія з іншими підсистемами мови. Студентський і шкільний жаргони.

Соціальна обумовленість мовної еволюції. Розвиток мови як соціолінгвістична проблема. Соціолінгвістична концепція Є. Поливанова. Сучасні соціолінгвістичні концепції мовного розвитку. Теорія антиномій (М. Панов). Теорія мовної еволюції У. Лабова.

Мовна ситуація. Білінгвізм і диглосія. Поняття мовної ситуації. Диференціація ознак мовних ситуацій. Фактори формування мовних

ситуацій. Типи мовних ситуацій: монокомпонентні/ полікомпонентні, рівноважні/ нерівноважні, однополюсні/ багатопольюсні, одномовні/ багатомовні, гомогенні/ гомоморфні, гетерогенні/ гетероморфні, гармонійні/ дисгармонійні, збалансовані/ незбалансовані, ендоглосні/ екзоглосні. Двомовність (білінгвізм). Типи білінгвізму: рецептивний, репродуктивний, продуктивний; чистий і змішаний; безпосередній і опосередкований; природний і штучний; індивідуальний і масовий. Диглосія. Внутрішньомовна диглосія. Сучасна мовна ситуація в Україні.

Взаємодія мов. Мови-посередники. Поняття «мовні контакти» і «взаємодія мов». Типи мовних контактів. Інтерференція як наслідок взаємодії мов. Суржик як результат змішування мов. Допоміжні мови міжетнічного спілкування: лінгва франка, койне, піджин, креольські мови. Міжнародні і світові мови. Штучні мови.

Мовна політика. Поняття мовної політики, національно-мовної політики. Суб'єкти і компоненти національно-мовної політики. Етапи мовної політики. Типи мовної політики. Закони про мову. Правовий статус мов. Мовне планування (позачергові заходи державної мовної політики). Мовне будівництво. Мовна політика радянського уряду щодо національних мов республік (зокрема, української). Мовна політика України на загальнодержавному й регіональному рівнях.

Номер та назва змістових модулів

Змістовий модуль № 1

Тема: Основні соціолінгвістичні поняття і проблеми

Лекційні модулі

1. Соціолінгвістика як наука.
2. Історія соціолінгвістичних досліджень.
3. Понятійний апарат соціолінгвістики.
4. Соціальна обумовленість мовної еволюції.
5. Соціальна диференціація мови.
6. Мовна ситуація. Білінгвізм і диглосія.
7. Взаємодія мов. Мови-посередники.
8. Мовна політика.

Семінарські модулі

1. Соціолінгвістика як наукова і навчальна дисципліна.
2. Розвиток зарубіжної та вітчизняної соціолінгвістики.
3. Основні поняття соціолінгвістики.
4. Соціальна обумовленість мовного розвитку
5. Соціальна диференціація сучасної української мови.
6. Сучасна мовна ситуація в Україні.
7. Мовна політика.

Модулі самостійної роботи

1. Місце соціолінгвістики серед інших лінгвістичних дисциплін.
2. Літературна мова (стандарт). Мовна норма.
3. Студентський та шкільний жаргони.
4. Закони про мову.

Рекомендована література

Основна література

1. Антошкіна Л. І., Красовська Г. М., Сигеда П. І., Сухомлинов П. М. Соціолінгвістика: навчальний посібник / Л. І. Антошкіна, Г. М. Красовська, П. І. Сигеда, П. М. Сухомлинов – Донецьк: ТОВ Юго-Восток ЛТД, 2007. – 360 с.
2. Беликов В. И., Крысин Л. П. Социолингвистика: Учебник для вузов / В. И. Беликов, Л. П. Крысин. – М.: Рос. гос. гуманитар. ун-т, 2001. – 312 с.
3. Белл Р. Т. Социолингвистика. Цели, методы и проблемы / Р. Т. Белл. – М.: Международные отношения, 1980. – 318 с.
4. Бондалетов В. Д. Социальная лингвистика / В. Д. Бондалетов. – М.: Просвещение, 1987. – 212 с.
5. Дешериев Ю. Д. Социальная лингвистика. К основам общей теории / Ю. Д. Дешериев. – М.: Наука, 1977. – 382 с.
6. Масенко Л. Т. Нариси із соціолінгвістики / Л. Т. Масенко. – К.: Видавничий дім «КМА», 2010. – 243 с.
7. Мацюк Г. П. До витоків соціолінгвістики: Соціологічний напрям у мовознавстві / Г. П. Мацюк. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 432 с.
8. Мацюк Г. П. Прикладна соціолінгвістика: Питання мовної політики / Г. П. Мацюк. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 212 с.
9. Методологические проблемы социальной лингвистики. – М.: Изд-во МГУ, 1986. – 260 с.
10. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика / Н. Б. Мечковская. – М.: Наука, 1996. – 214 с.
11. Никольский Л. Б. Синхронная социолингвистика: теории и проблемы / Л. Б. Никольский. – М.: Наука, 1976. – 168 с.
12. Олікова М. О. Словник соціолінгвістичних та етнолінгвістичних термінів / М. О. Олікова, А. А. Семенюк, О. М. Тарнавська. – Луцьк: РВВ. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. – 364 с.
13. Принципы и методы социолингвистических исследований. – М.: Наука, 1989. – 200 с.
14. Социально-лингвистические исследования. – М.: Наука, 1976. – 232 с.

15. Соціолінгвістичні студії / за заг. ред. Л.О. Ставицької. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 288 с.
16. Теоретические проблемы социальной лингвистики. – М.: Наука, 1981. – 365 с.
17. Швейцер А. Д., Никольский Л. Б. Введение в социолингвистику / А.Д. Швейцер, Л.Б. Никольский. – М.: Высшая школа, 1978. – 216 с.
18. Швейцер А. Д. Современная социолингвистика: Теория, проблемы, методы / А. Д. Швейцер. – М.: Наука, 1976. – 176 с.
19. Юсселер Манфред. Социолингвистика (язык как социальное явление) / М. Юсселер. – К.: Вища школа, 1987. – 199 с.

Додаткова література

1. Аврорин В. А. Проблемы изучения функциональной стороны языка (к вопросу о предмете социолингвистики) / В. А. Аврорин. – Л., 1975. – 275 с.
2. Актуальні проблеми соціолінгвістики: Збірник наукових праць. – К., 1992. – 100 с.
3. Алпатов В. М. История лингвистических учений: Учеб. пособие / В. М. Алпатов. – М.: Языки рус. культуры, 1998. – 368 с.
4. Антисуржик / За заг. редакцією Олександри Сербенської. – Львів, 1994. – 152 с.
5. Вайнрайх У. Языковые контакты / У. Вайнрайх – К.: Наука, 1979. – 262с.
6. Влияние социальных факторов на функционирование и развитие языка / под ред. Дешериева Ю. Д. – М.: Наука. – 1988. – 198с.
7. Возникновение и функционирование контактных языков. – М.: Наука, 1987. – 256 с.
8. Демченко В. Мовне середовище. Екстралінгвістичний нарис про Південь України: Монографія / В. М. Демченко. – Херсон: Айлант, 2001. – 188 с.
9. Дьячков М. В. Креольские языки / М. В. Дьячков. – М.: Наука, 1987. – 108 с.
10. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2002. – 333 с.
11. Колесов В. В. Язык города / В. В. Колесов. – М.: Высшая школа, 1991. – 192 с.
12. Масенко Л. Мова і політика / Л. Масенко. – К.: Соняшник, 2004. – 120 с.
13. Межъязыковые отношения и языковая политика. – К.: Наук. думка, 1988. – 213 с.
14. Методологические основы новых направлений в мировом языкознании. – К.: Наукова думка. – 1992. – 379 с.
15. Мова і процеси суспільного розвитку. – К.: Наук. думка, 1980. – 210 с.

16. Мова і соціальні процеси. – Львів: Світ, 1997. – 107 с.
17. Мова у соціальному і культурному контексті: Збірник наукових праць. – К., 1997. – 270 с.
18. Мова. Людина. Суспільство. – К.: Наукова думка, 1977. – 267 с.
19. Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації / За ред. Юліане Бестерс-Дільгер. – К., 2008. – 363 с.
20. Мовні конфлікти і гармонізація суспільства: Матеріали наукової конференції. – К.: ВПЦ Київський університет, 2002. – 224 с.
21. Нецименко Г. П. Языковая ситуация в славянских странах: Опыт описания. Анализ концепций / Г. П. Нецименко. – М.: Наука, 2003. – 279 с.
22. Ніколенко А. Г. Соціальні аспекти мовлення / А. Г. Ніколенко. – Вінниця: Нова книга, 2005. – 256 с.
23. Норма и социальная дифференциация языка. – М.: Наука. – 1969. – 173с.
24. Погрібний Анатолій. Світовий мовний досвід та українські реалії / Анатолій Погрібний. – К., 2003. – 72 с.
25. Радевич-Винницький Я. Україна: від мови до нації. – Дрогобич: «Відродження», 1997. – 359 с.
26. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови / Л. Ставицька. – К.: Критика, 2005. – 464 с.
27. Українсько-російська двомовність / за заг. ред. Л. О. Ставицької. – К., 2007. – 238 с.
28. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941): Стан і статус / Ю. Шевельов. – Чернівці: Рута, 1998. – 208 с.
29. Шумарова Н. П. Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму / Н. П. Шумарова. – К., 2000. – 284 с.
30. Языковые ситуации и взаимодействие языков. – К.: Наук. думка, 1989. – 204 с.

Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

Засоби діагностики успішності навчання – усне опитування, проблемно-пошукові завдання, реферативні повідомлення, тестові завдання.

ЗАГАЛЬНЕ І СПЕЦІАЛЬНЕ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

**Укладач – Мартос Світлана Андріївна,
кандидат філологічних наук, доцент**

Документознавство – це наука про документ і документно-комунікаційну діяльність. Це наукова дисципліна, що вивчає закономірності створення і функціонування документів, розробляє принципи побудови документно-комунікаційних систем і методи їх діяльності. Документознавство досліджує документ як джерело інформації і засіб соціальної комунікації. Це комплексна наука про документ і документно-комунікаційну діяльність, вивчає в історичному, сучасному і прогностичному планах процеси створення, розповсюдження і використання документних джерел інформації в суспільстві.

Предмет вивчення

Навчальна дисципліна «Загальне і спеціальне документознавство» вивчає документ на теоретичному, історичному і методичному (практичному) рівнях. Дисципліна вивчає документ як систему, його властивості, параметри, структуру, функції, методи і способи документування, класифікацію і типологізацію документів.

Міждисциплінарні зв'язки

Сучасний етап характеризується активізацією вивчення документа багатьма науками, де він виступає головним або одним із об'єктів дослідження. Документознавство як інтеграційна наукова дисципліна тісно пов'язане з діловодством, книго-, бібліотеко- бібліографо-, архівознавством, інформатикою тощо.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – дати студентам системне уявлення про історію документа, документно-комунікаційну діяльність, їх сутність, ознаки, властивості, функції у соціопросторі.

Основні завдання дисципліни: засвоїти базові методи та правила створення основних документів; опанувати методи реалізації структурного аналізу документної системи та системи документування; ознайомити студентів з історією формування документознавства та його сучасною структурою; представити визначення основних понять документознавства, їх еволюцію, сучасний стан терміносистеми; розкрити зміст теоретичних,

науково-методичних засад документознавства; сформувати уявлення про видові особливості документів, концептуальні чинники їх становлення, розвитку та функціонування основних видів документів; сприяти виробленню у студентів навичок оцінювання інформаційних характеристик документів, аналізувати різні види документів і застосовувати на практиці класифікаційні системи документів, уміти розпізнавати документні системи.

Компетентності

Загальні компетентності:

- знання та розуміння предметної області та усвідомлення сфери професійної діяльності;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність працювати в команді;
- здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Предметні компетентності:

- управління процесами документування: впровадження безпаперових технологій; забезпечення точності й автентичності документів; контроль як документних потоків і масивів загалом, так і руху кожного окремого документа в межах системи та його міграцію поза межі системи;
- створення й експлуатацію документаційних систем для різних підрозділів організації, зважаючи на нормативно-правовий, фінансовий і адміністративний контекст її діяльності;
- менеджмент документних комунікацій, контенту, знань;
- підвищення інформаційної культури користувачів: забезпечення належного доступу до інформації; розроблення методики підготовки персоналу різних відділів до впровадження документаційних систем; допомогу керівникам різних підрозділів під час упровадження нових методів документаційного забезпечення;
- збереження корпоративної культурної пам'яті та спадщини.

Очікувані результати навчання

Студент повинен **знати**: структуру, властивості та ознаки документних потоків і масивів; методи їх аналізу та оцінки; закономірності процесів зростання, старіння, розсіювання документної інформації; характеристики документа як системного об'єкта; методи і способи документування; форми реалізації документної комунікації; системи документних комунікацій; класифікацію і типологізацію документів; характеристики документів на новітніх носіях інформації.

Студент повинен **уміти**: застосовувати раціональні прийоми пошуку, збору, приймання та використання документної інформації; використовувати

документні фонди різних типів і видів для документального забезпечення управління.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Вступ. Поняття про документознавство як наукову дисципліну. Основні етапи розвитку документознавства. Об'єкт і предмет документознавства. Структура документознавства: загальне, спеціальне та часткове документознавство. Взаємозв'язок документознавства з іншими галузями знань.

Документ як основна категорія документознавства. Сутність поняття «документ». Генезис і розвиток поняття «документ». Ж. Мабільйон, П. Отле, Г.Г. Воробйов, О.П. Коршунов, С.Г. Кулешов, Г.М. Швецова-Водка. Властивості та ознаки документа. Функції документа: головна, загальні (інформаційна, комунікативна, кумулятивна), спеціальні (регулятивна, когнітивна, правова, облікова, культурна, меморіальна, гедоністична тощо). Інформаційна складова документа, принципи поділу соціальної інформації. Документна інформація. Матеріальна основа документа, основні форми носія інформації. Внутрішня і зовнішня структура документа. Реквізити документа.

Процес документування. Поняття про документування, його методи, способи і засоби. Кодування документної інформації. Мовні системи. Знаковий метод фіксування інформації, класифікація знаків. Документ як знакова система. Способи і засоби запису документної інформації

Класифікація документів. Поняття про класифікацію документів. Співвідношення видової і типологічної класифікації документа. Розвиток класифікації документа.

Класифікація за інформаційною складовою документа. Класифікація документів за змістом. Класифікація документів за рівнем узагальнення інформації. Класифікація документів за характером знакових засобів фіксації інформації. Класифікація документів за мірністю запису інформації. Класифікація документів за призначенням для сприйняття інформації. Класифікація документів за каналом сприйняття інформації. Класифікація документів за ступенем їх розповсюдження. Класифікація документів за способом їх документування.

Класифікація за фізичною (матеріальною) складовою документа. Класифікація документів за матеріалом носія інформації. Класифікація за матеріальною конструкцією або формою носія інформації.

Класифікація документів за обставинами їх побутування у зовнішньому середовищі. Класифікація документів за регулярністю виходу у світ. Класифікація документів за часом появи у зовнішньому середовищі. Класифікація документів за місцем походження.

Типологічна класифікація документів: за цільовим призначенням, за читацькою адресою, за характером інформації.

Соціальна документно-комунікаційна система. Документна комунікація. Документна комунікація як підсистема соціальної комунікації. Співвідношення документної і недокументної комунікації. Документна комунікаційна система.

Документні потоки, масиви і фонди. Суть документних потоків і масивів. Ознаки, властивості, параметри і функції документних потоків і масивів. Основи структурування документних потоків і масивів. Суть, властивості і функції документних фондів.

Бібліотечний фонд. Поняття «бібліотечний фонд». Функції, властивості й ознаки бібліотечних фондів. Різновиди бібліотечних фондів. Формування бібліотечних фондів. Організація комплектування бібліотечного фонду. Моделювання бібліотечного фонду. Розміщення та способи розстановки бібліотечного фонду.

Архівний фонд. Поняття «архів». Види архівів. Засади формування архівного фонду. Організація архівного фонду.

Музейний фонд. Основні поняття і функції музею. Музейна колекція. Музейний фонд. Принципи формування музейного фонду. Документний ресурс виставок. Загальна організація виставок. Виставкові стенди.

Документний ресурс інформаційних центрів. Особливості функціонування інформаційних центрів. Система НТІ в Україні. Архітектура Національної системи реферування української наукової літератури. Національні реферативні ресурси України.

Неопублікований документ. Поняття «неопублікований документ», його ознаки та функції. Характеристика основних видів неопублікованих документів: науковий звіт; депонований рукопис; дисертація, автореферат дисертації; препринт; науковий переклад; оглядово-аналітичний документ.

Кінофотофонодокументи. Поняття про кінофотофонодокументи, їх особливості. Схеми класифікації кінофотофонодокументів: за каналом сприймання інформації (візуальні, аудіальні, аудіовізуальні), за засобом документування (кінодокументи, фотодокументи, фонодокументи), за призначенням для сприйняття (людиночитаючі, машиночитаючі), за матеріальною конструкцією (бобіна, котушка, касета, дискета, рулон, стрічка, кадр, компакт-касета). Кінодокументи, їх специфіка та різновиди (діафільм, кінофільм, відеофільм). Фотодокументи, їх специфіка та різновиди (фотографія, діапозитив). Фонодокументи, їх специфіка та різновиди (грамплатівка, фонограма).

Патентний і нормативний документи. Патентний документ. Патентна система в Україні й за кордоном. Авторське посвідчення й патент. Опис винаходу. Нормативний документ. Система стандартизації в Україні й за кордоном. Нормативний документ зі стандартизації: стандарт, технічні умови. Промисловий каталог. Прейскурант.

Артефактний документ. Поняття про артефактний документ, його ознаки. Якісні критерії оцінки документа. Цінний, особливо цінний,

унікальний і рідкісний документи, їх характеристика. Книга як артефактний документ. Особливості зберігання книжкових пам'яток.

Загальна характеристика матричних документів. Роль сучасних інформаційних технологій у розвитку документознавства. Поняття про документи на нетрадиційних носіях інформації, їх ознаки. Класифікація матричних документів.

Перфорований документ. Поняття про перфорований документ, його особливості. Схеми класифікації перфорованих документів. Характеристика перфокарти як різновиду перфорованого документа. Характеристика перфострічки як різновиду перфорованого документа.

Мікрографічний документ. Поняття про мікрографічний документ, його особливості. Схеми класифікації мікрографічних документів. Мікрофільм, його специфіка та різновиди. Мікрофіша, її специфіка та різновиди. Мікрокарта, її специфіка та різновиди.

Магнітний документ. Поняття про магнітний документ, його особливості. Класифікація магнітних документів. Характеристика різних видів магнітного документа: магнітна стрічка; магнітна картка; магнітний диск.

Оптичний документ. Поняття про оптичний документ, його ознаки, інформаційні та фізичні характеристики. Класифікація оптичних документів. Характеристика окремих різновидів оптичного диска – аудіо- та відео-компакт-дисків, cd-rom, dvd-дисків, магнітооптичних дисків тощо.

Голографічний документ. Поняття про голограму, її особливості. Класифікація голографічних документів. Розвиток голографічних технологій.

Номер та назва змістових модулів

Змістовий модуль № 1

Тема: Теоретичні основи документознавства

Лекційні модулі

1. Документознавство як наукова дисципліна.
2. Документ як система.
3. Методи і способи документування.
4. Видова і типологічна класифікація документів.

Семінарські модулі

1. Розвиток документознавства як наукової дисципліни.
2. Документ як основна категорія документознавства.
3. Процес документування.
4. Видова і типологічна класифікація документів.

Модулі самостійної роботи

1. Внутрішня і зовнішня структура документа.

2. Реквізити документа.
3. Розвиток класифікації документа.

Змістовий модуль № 2

Тема: Соціальна документно-комунікаційна система. Документні фонди

Лекційні модулі

1. Соціальна документно-комунікаційна система.
2. Документні потоки, масиви і фонди.
3. Бібліотечний фонд.
4. Архівний фонд.
5. Музейний фонд.
6. Документний фонд інформаційних центрів.

Семінарські модулі

1. Соціальна документно-комунікаційна система.
2. Документні потоки, масиви і фонди.
3. Бібліотечний фонд.
4. Архівний фонд.
5. Музейний фонд.
6. Документний фонд інформаційних центрів.

Модулі самостійної роботи

1. Моделювання бібліотечного фонду.
2. Виставкові стенди.
3. Система НТІ в Україні.

Змістовий модуль № 3

Тема: Характеристика окремих видів і типів документів

Лекційні модулі

1. Неопублікований документ.
2. Кінофотофонодокумент.
3. Патентний і нормативний документ.
4. Документ як артефакт.

Семінарські модулі

1. Неопублікований документ.
2. Різновиди кінофотофонодокументів.
3. Патентний і нормативний документ.
4. Артефактний документ.

Модулі самостійної роботи

1. Книга як артефактний документ.

2. Патентна система в Україні й за кордоном.
3. Система стандартизації в Україні й за кордоном

Змістовий модуль № 4

Тема: Документи на новітніх носіях інформації

Лекційні модулі

1. Перфорований документ.
2. Мікрографічний документ.
3. Магнітний документ.
4. Оптичний документ.

Семінарські модулі

1. Характеристика матричних документів.
2. Різновиди перфорованих документів.
3. Специфіка та різновиди мікрографічних документів.
4. Магнітні та оптичні документи.

Модулі самостійної роботи

1. Магнітооптичний диск.
2. Голографічний документ.

Рекомендована література

Законодавчі акти та нормативні документи

1. Закон України «Про внесення змін до закону України “Про Національний архівний фонд і архівні установи”» // Архіви України. – 2002. – № 1-3. – С. 3-23.
2. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» // Голос України. – 1992. – 8 грудня.
3. Закон України «Про інформацію» // Голос України. – 1992. – 13 листопада.
4. Закон України «Про науково-технічну інформацію» // Голос України. – 1993. – 23 липня.
5. Закон України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» // Архіви України. – 1993. – № 4-6. – С. 4-15.
6. ДК 010-98. Державний класифікатор управлінської документації. – К., 1999.
7. ДСТУ 2392-94. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення. Чинний від 1995-01-01. – К., 1994.

8. ДСТУ 2394-94. Інформація та документація. Комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів. Терміни та визначення. – К., 1994.
9. ДСТУ 2395-94. Інформація та документація. Обстеження документа, встановлення його предмета та відбір термінів для індексування. Основні вимоги. Чинний від 1995-01-01. – К., 1994.
10. ДСТУ 2628-94. Системи оброблення інформації. Оброблення тексту. Терміни та визначення. Чинний від 1995-01-07. – К., 1994.
11. ДСТУ 2732-94. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення. Чинний від 1995-07-01. – К., 1994.
12. ДСТУ 2737-94. Записування і відтворення інформації. Терміни та визначення. Чинний від 1995-07-01. – К., 1994.
13. ДСТУ 3017-95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. Чинний від 1996-01-01. – К., 1995.
14. ДСТУ 3018-95. Видання. Поліграфічне виконання. Терміни та визначення. Чинний від 1996-01-01. – К., 1995.
15. ДСТУ 3843-99. Державна уніфікована система документації. Основні положення. – К., 2000.
16. ДСТУ 3844-99. Державна уніфікована система документації. Формуляр-зразок. Вимоги до побудови. – К., 2000.
17. ДСТУ 4163-2003. Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлювання документів. – К., 2003.
18. Галузевий стандарт України «Документи з паперовими носіями. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги» // Архіви України. – 2001. – № 1-2.
19. Інструкція про порядок відбору та передачі секретних документів на архівне зберігання // Архіви України. – 1997. – № 1-6.

Основна література

1. Зиновьева Н. Б. Документоведение: Учеб.-метод. пособие / Н.Б. Зиновьева. – М.: ИПО Профиздат, 2001. – 208 с.
2. Ілюшенко М. П., Кузнецова Т. В., Лівшиц Я. З. Документознавство. Документ і системи документації / М.П. Ілюшенко, Т. В. Кузнецова, Я.З. Лівшиц. – К.: Знання, 1998. – 165 с.
3. Кулешов С. Г. Документознавство: Історія. Теоретичні основи / УДНДІАСД; Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. – К.: Знання, 2000. – 162 с.
4. Кушнарєнко Н.Н. Документоведение: Учебник / Н. Н. Кушнарєнко. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 460 с.
5. Кушнарєнко Н. Н. Документоведение: Учеб. для вузов / Н. Н. Кушнарєнко. – 5-е изд., стереотип. – К.: Знання, 2004. – 459 с.

6. Ларьков Н.С. Документоведение: Учебное пособие / Н. С. Ларьков. – М.: Высшая школа, 2004. – 243 с.
7. Швецова-Водка Г. Типологія документа: Навч. посіб. для студ. ін-тів культури / Г. Швецова-Водка. – К.: Кн. палата України, 1998. – 80 с.

Додаткова література

1. Документ в коммуникации и восприятии: Лекции по курсу «Документоведение» / Зиновьева Н. Б. и др. – Краснодар, 1995. – 58 с.
2. Документознавство та інформаційна діяльність: наука, освіта, практика: Матеріали наук. конф. 18 грудня 2002р. / М. С. Слободяник (голов.ред.). – К.: ДАКККіМ, 2003. – 100 с.
3. Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 25-26 травня 2004 р. / М. С. Слободяник (голов.ред.). – К.: ДАКККіМ, 2004. – 212 с.
4. Зиновьева Н.Б. Документоведение: Учебно-методическая помощь / Н.Б. Зиновьева. – М.: Высшая школа, 2003. – 208 с.
5. Зиновьева Н. Б., Саяпина И. А., Пашнина И. И. Документ в коммуникации и восприятии: Лекции по курсу Документоведение / Н. Б. Зиновьева, И. А. Саяпина, И. И. Пашнина. – Краснодар, 1995. – 58 с.
6. Ильюшенко М. П., Кузнецова Т. В., Лившиц Я. З. Документоведение. Документ и системы документации / М.П. Ильюшенко, Т. В. Кузнецова, Я. З. Лившиц. – М.: МГИАИ, 1977. – 132 с.
7. Комова М. В. Документознавча термінологія / М.В. Комова. – Л.: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2003. – 167 с.
8. Кулешов С. Г. Управлінське документознавство: Навч. посібник / С. Г. Кулешов. – К.: ДАКККіМ, 2003. – 57 с.
9. Медушевская О. М. Теоретические проблемы источниковедения: Учеб. пособие / Отв. ред. А. Т. Николаева; МГИАИ. – М., 1977. – 153 с.
10. Науково-технічна термінологія: Навч.-метод. комплекс навч. дисципліни «Науково-технічна термінологія» для студ. спец. 6.020100 – Документознавство та інформаційна діяльність / А. В. Ліпінська (уклад.). – К.: ВМУРОЛ «Україна», 2003. – 158 с.
11. Отле П. Библиотека, библиография, документация: Избранные труды пионера информатики / Рос. гос. б-ка; Пер. с англ. и франц. Р. С. Гиляревского и др.; Предисл., сост., коммент. Р. С. Гиляревского. – М.: ФАИР-ПРЕСС, Пашков дом, 2004. – 350 с.
12. Петряев К.Д. Гносеологические и методологические основы источниковедения / К.Д. Петряев– Киев; Одесса: Вища школа, 1978. – 216 с.

13. Столяров Ю. Документный ресурс: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Ю. Столяров. – М.: Изд-во «Либерия», 2001. – 149 с.
14. Швецова-Водка Г. Загальне бібліографознавство. Навч. Посібник / Г. Швецова-Водка. – Рівне, 1995. – 198 с.
15. Швецова-Водка Г. Документ і книга в системі соціальних комунікацій / Г. Швецова-Водка. – Рівне, 2001. – 438 с.

Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

Засоби діагностики успішності навчання – усне та письмове опитування, проблемно-пошукові завдання, тестові завдання.

ТИПОЛОГІЯ ПОМИЛОК

**Укладач – Карабута Олена Павлівна,
кандидат філологічних наук, доцент**

Сучасність потребує виховання і підготовки свідомих, високоосвічених людей, здібних до розумової праці, до активної діяльності в різних сферах суспільного і державного життя, науки і культури.

Спецкурс «Типологія помилок» є важливим для студентів філологічних спеціальностей із спеціалізацією: редагування освітніх видань, що передбачений навчальними програмами лінгвістів.

Культура мовлення вимагає від мовця доброго знання і дотримання норм літературної мови. Але в процесі спілкування люди допускають помилки. Для правильного спілкування, попередження і виправлення помилок треба пам'ятати, що кожна помилка – це порушення певної мовної норми.

Оскільки існують норми вимови, слововживання, граматичні, стилістичні, орфографічні і пунктуаційні, то й помилки відповідають цим нормам.

Предмет вивчення

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Типологія помилок» є конструктивні типології мовних помилок та систематизації їх особливостей, та основи лінгвістичної теорії, що дає пояснення численній кількості анормативів, дозволяє адекватно оцінювати мовні факти з погляду нормативності/ненормативності та функційної доцільності.

Міждисциплінарні зв'язки

Курс «Типологія помилок» тісно пов'язаний із курсами «Сучасна українська літературна мова», «Стилістика», «Діалектологія», «Соціолінгвістика», «Українська мова в засобах масової комунікації», «Практична стилістика», «Основи видавничої справи та редагування», «Практикум з авторського редагування», «Практикум з перекладу та трансформації тексту».

Мета та завдання навчальної дисципліни

Основною метою курсу «Типологія помилок» є формування уявлення студентів про природу, причини і типи помилок у мовленнєвій діяльності, оволодіння теоретичною базою та практичними навичками редакторської

роботи над анормативами. На основі теоретичних знань студенти повинні вміти розпізнати різні типи помилок, встановити причину відхилення від норми і відредагувати текст.

Теоретичні завдання: дослідити типологічні ознаки ненормативних одиниць, з'ясувати причини виникнення помилок, ознайомити з класифікацією мовних анормативів, що однозначно не допускаються і не вкладаються у традиційні класифікаційні схеми;

Практичні завдання: здійснити лінгвістичний аналіз газетних текстів; визначити частотність різноманітних помилок, окреслити помилконебезпечні місця; з'ясувати лінгвістичні та поза лінгвістичні причини появи помилок.

Компетентності

Загальні компетентності:

- знання та розуміння предметної області та усвідомлення сфери професійної діяльності;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність працювати в команді;
- здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Предметні компетентності:

- з'ясувати лінгвістичну сутність таких понять, як мовна, мовленнєва та немовна помилки;
- орфографічна помилка, помилки процесу набору і процесу письма; лексична, морфологічна, словотвірна, синтаксична, синкретична помилки; помилконебезпечне місце;
- семантична модифікація лексем; росіянізми; інтерферема;
- визначити типологічні ознаки ненормативних одиниць;
- здатність використовувати професійно-профільовані знання для з'ясування причини виникнення помилок;
- застосовувати класифікацією мовних анормативів, що однозначно не допускаються і не вкладаються у традиційні класифікаційні схеми;
- здійснити лінгвістичний аналіз газетних текстів, визначаючи частотність різноманітних помилок, окреслюючи помилконебезпечні місця.

Очікувані результати

- знати значення термінів *норма, помилка, відхилення*;
- володіти необхідними теоретичними знаннями про природу, причини, умови появи помилок, що сприятиме комплексному редакторському аналізу текстів;

- володіти урізноманітними способами редакторських виправлень, розуміти про унеможливлене недоречне втручання редактора в авторський текст;
- уміти аналізувати текст щодо правильності;
- розпізнавати недоцільні відхилення від норми, знаючи причину і рівень локалізації помилки;
- знаходити оптимальні способи редагування.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Вступ. Помилка як феномен різних галузей наукового знання. Лінгводидактичний аспект вивчення помилок. Помилка як проблема едитології. Логічні засади ненормативних одиниць. Психологічні, психолінгвістичні та патофізіологічні підходи до розуміння феномена помилки. Когнітивний та комунікативний аспект вивчення ненормативних утворень.

Типологія мовних помилок у писемній формі комунікації. Поняття норми як базовий концепт типології мовних помилок. Значущість помилок. Вага помилок. Класифікація мовних помилок. Усунення мовних помилок під час редагування журналістських матеріалів.

Орфографічні помилки. Власне орфографічні помилки. Невласне орфографічні помилки. Класифікація власне орфографічних помилок.

Лексичні помилки. Різновиди лексичних аномативів. Типологічні поєднання із надлишковою інформацією. Сплутування семантики паронімів. Феномен міжмовної омонімії. Суржикове утворення.

Морфологічні помилки. Аномативи у межах лексико-граматичного класу іменників. Аномативи у системі прикметника. Ненормативні утворення форм числівників. Відхилення від морфологічних норм у межах лексико-граматичного класу займенників. Помилки у системі дієслівних форм. Помилки у системі прислівників. Словотвірні помилки.

Синтаксичні помилки. Лінгвістичне обґрунтування синтаксичних аномативів. Ненормативне вживання прийменників. Ненормативне поєднання присудка з підметом. Неправильне утворення ряду однорідних членів речення. Ненормативна побудова відокремлених членів речення. Порухення відповідності займенникових еквівалентів замінюваним словом. Зміна порядку слів як ненормативне утворення. Ненормативні конструкції складних речень.

Синкретичні помилки – синтез порушень різних мовних норм. Лексико-морфологічні аномативи. Лексико-синтаксичні порушення. Лексико-орфографічні помилки. Лексико-словотвірні аномативи. Морфолого-синтаксичні порушення.

Пунктуаційні помилки. Класифікація пунктуаційних помилок. Причини виникнення пунктуаційних помилок.

Стилістичні помилки. Поняття «стилістична норма». Сутність стилістичних помилок. Класифікація стилістичних помилок.

Змістові модулі навчальної дисципліни

Змістовий модуль №1

Тема: Помилка. Типи помилок

Лекційні модулі

1. Помилка як феномен різних галузей наукового знання. Лінгводидактичний аспект вивчення помилок.
2. Типологія мовних помилок у писемній формі комунікації. Поняття норми як базовий концепт типології мовних помилок. Орфографічні помилки.
3. Лексичні помилки.
4. Морфологічні помилки.
5. Синтаксичні помилки.
6. Синкретичні помилки.

Практичні модулі

1. Вступ. Помилка як феномен різних галузей наукового знання.
2. Типологія мовних помилок.
3. Орфографічні помилки.
4. Лексичні помилки.
5. Морфологічні помилки.
6. Синтаксичні помилки.
7. Синкретичні помилки.

Модулі самостійної роботи

1. Стилістичні помилки.
2. Пунктуаційні помилки

Рекомендована література

Основна література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної девіатології / Ф. С. Бацевич. – Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2000. – 236 с.
2. Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. Тези про місце і роль мови в національному відродженні України / В. Іванишин – Дрогобич: Відродження, 1994. – 83 с.
3. Капелюшний А. О. Редагування в засобах масової інформації / А. О. Капелюшний. – Львів: ПАІС, 2009. – 432 с.

4. Капелюшний А. О. Типологія журналістських помилок / А. О. Капелюшний. – Львів: ГПАС, 2000. – 68 с.
5. Караванський С. Секрети української мови / С. Караванський – К.: УКСП «Кобза», 1994. – 152 с.
6. Пазяк О. М., Кисіль Г. Г. Українська мова і культура мовлення / О. М. Пазяк. – К.: Вища школа, 1995. – 242 с.
7. Партико З. В. Загальне редагування: нормативні основи / З. В. Партико – Львів: ВФ «Афіша», 2011. – 640 с.
8. Партыко З. В. Статистика ошибок при корректуре и редактировании текстов // Издательское дело. Обзорная информация / З. В. Партыко. – Вып. 3. – М.: Книжная палата, 1989. – С. 41.
9. Пономарів О. Культура слова. Мовностилістичні поради / О. Пономарів. – К.: Либідь, 2001. – 240 с.
10. Радзієвська Т. В. Комунікативно-прагматичні аспекти текстотворення: дис... д-ра філол. наук: 10.02.15 / Радзієвська Т. В. – К.: НАН України, Ін-т укр. мови, 1999. – 390 с.
11. Різун В. В., Мамалига А. І., Феллер М. Д. Нариси про текст / В. В. Різун. – К.: РВЦ «Київ. ун-т», 1998. – 335 с.
12. Сучасна українська літературна мова / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін.; За ред. М. Я. Плющ. – К.: Вища школа, 2006. – 430 с.
13. Сучасна українська мова / О. Д. Пономаріва, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін. – К.: Либідь, 2001. – 400 с.
14. Шевчук С. В., Лобода Т. М. Практикум з української мови: Модульний курс / С. В. Шевчук. – К.: Вища школа., 2006. – 326 с.

Додаткова література

1. Антисуржик: Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / За заг. ред. О. Сербенської. – Львів, 1994. – 152 с.
2. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення / Н. Д. Бабич – Львів: Світ, 1990. – 232 с.
3. Беянин В. П. Психолінгвістика / В. П. Беянин. – М.: Флинта: Наука, 2007. – 227 с.
4. Волощак М. Неправильно-правильно. Довідник з українського слововживання: За матеріалами засобів масової інформації / М. Волощак – К.: «Просвіта», 2003. – 160 с.
5. Гринчишин Д., Капельшний А., Сербенська О., Терлак З. Словник довідник з культури української мови / Д. Гринчишин. – Львів: Фенікс, 1996. – 368 с.
6. Кочан І. М. Культура рідної мови: Збірник вправ і завдань / І. М. Кочан, А. С. Токарська. – Львів: Світ, 1996. – 232 с.
7. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства / М. П. Кочерган – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 368 с.

8. Культура мови на щодень / Н. Я. Дзюбишина-Мельник, Н. С. Дужик, С. Я. Єрмоленко та ін. – К.: Довіра, 2000. – 169 с.
9. Настин И. В. Психолінгвістика / И. В. Настин. – М.: Московский психолого-социальный ин-т, 2007. – 179 с.
10. Проценко О. В. Прагматична самокорекція в українському спонтанному мовленні білінгвів (на матеріалі теле- та радіотекстів) / О. В. Проценко. – К.: Київський ун-т, 2005. – 127 с.
11. Рюкле Х. Ваше тайное оружие в общении (мимика, тест, движение) / Х. Рюкле. – М.: «Интерэксперт», 1996. – 280 с.
12. Сагач Р. М., Мартиненко В. Ф. Мистецтво ділового спілкування / Р. М. Сагач. – К.: Тов. «Знання України», 1991. – 213 с.
13. Семененко Л. А. Практична стилістика і культура української мови: Методичний посібник для студентів 3 курсу спеціальності «Видавнича справа та редагування» і «Журналістика» / Л. А. Семененко. – Одеса, 2012. – 80 с.
14. Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Практикум / О. А. Сербенська. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 212 с.
15. Струганець Л. Культура мови. Модульний курс: навчальний посібник для студентів філологічних факультетів вишів України / Л. В. Струганець. – Тернопіль: ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2012. – 195 с.
16. Томан І. Мистецтво говорити / І. Томан. – К.: Політвидав. України, 1989. – 293 с.
17. Хом'як І. Навчання орфографії в умовах інтерферуючих впливів / І. Хом'як // Дивослово. – 1997. – № 1. – С. 52-56.
18. Черемська О. С. Лексична та граматична інтерференція в сучасній українській літературній мові як наслідок українсько-російського білінгвізму: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.02 «Українська мова» / О. С. Черемська. – Харків, 2002. – 16 с.
19. Шаповал Ю. Г. Изображение й слово в журналистике. – Львов: Выща школа. Изд-во при ЛГУ, 1985. – 151 с.

Словники

Тлумачні та термінологічні словники української мови

1. Багмут А. Словник синонімів української мови. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1982. – Т.І:А-П. – 465 с
2. Бибик С. П., Єрмоленко С. Я., Пустовіт Л. О. Словник епітетів в українській мові. – К.: Довіра, 1998. – 432с.
3. Білецький-Носенко Н. Словник української мови / Підгот. до вид. В.В. Німчук. – К.: Наукова думка, 1996. – 423 с.

4. Бобух Н. М. Словник антонімів поетичної мови. – Полтава: АСМІ, 2009. – 296 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Голов ред. Бусел В. Т. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
6. Вусик О. С. Словник українських синонімів / А. М. Поповський (ред.). – Дніпропетровськ: Січ, 2000. – 424 с.
7. Гринчишин Д. Г., Сербенська О. А. Словник паронімів української мови. – К.: Освіта, 1986. – 222 с.
8. Демська О. М., Кульчицький І. М. Словник омонімів української мови / Міжнародний фонд «Відродження». – Львів: Фенікс, 1996. – 223 с.
9. Деркач П. М. Короткий словник синонімів української мови. – Львів; Краків; Париж, 1993. – 208 с. – (Популярна енциклопедія Просвіти).
10. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. Близько 7000 слів / А. О. Івченко; ред. Н. Є. Фоміна. – Харків: Фоліо, 2006. – 766 с.
11. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови / С. Караванський. – 2-е вид. доп. і опр. – К.: Українська книга, 2000. – 480 с.
12. Коломієць М. П., Регушевський Є. С. Короткий словник перифраз. – К.: Радянська школа, 1985. – 152 с.
13. Короткий тлумачний словник української мови / За ред. Д. Г. Гринчишина. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2010. – 600 с.
14. Кочерган М. Словник російсько-українських міжмовних омонімів. – К.: Академія, 1997. – 399 с.
15. Мазурик Д. Нове в українській лексиці: Словник-довідник / Д. Мазурик. – Львів: Світ, 2002. – 130 с.
16. Новий тлумачний словник української мови: В 4-х т.; 42 000 слів. Т.1: А-Є / Уклад.: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К.: Аконт, 1999. – 910 с.
17. Полюга Л. М. Словник синонімів української мови. – 2. вид. – К.: Довіра, 2006. – 477 с.
18. Полюга Л. М. Словник антонімів української мови / За ред. Л. С. Паламарчука. 2-ге вид., доп. і випр. – К.: Довіра, 1999. – 275 с.
19. Словарь української мови: У 4 т. / Ред. з додатком власного матеріалу Б. Грінченка. – К., 1907-1909 (перевидано: К., 1996 1997).
20. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови / Л. Ставицька. – К.: Критика, 2003. – 335 с.
21. Туровська Л. В., Василькова Л. М. Нові слова та значення / Л. В. Туровська, Л. М. Василькова. – К.: Довіра. – 2008. – 271 с.

Словники іншомовних слів

1. Доманицький В. Словарик. Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів. – К.: Тип. С. Борисова, 1906. – 128 с.
2. Коломієць М. П., Молодова Л. В. Словник іншомовних слів. – К.: Освіта, 1998. 190 с.

3. Кузеля З., Чайковський М. Словар чужих слів. – Чернівці: Руска Рада, 1910. – 352 с.
4. Пиптенко З. Словник чужих слів, що вживаються в українській мові. – К.: Поступ, 1918. – 256 с.
5. Словник іншомовних слів / За ред. І. В. Льохіна і Ф. М. Петрова. – К.: Держ. вид. політ. літ. УРСР, 1951. – 757 с.
6. Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. – К.: Українська радянська енциклопедія (УРЕ), 1985 – 966 с.
7. Словник іншомовних слів / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.
8. Словник неологізмів: англо-український / укладачі Зацний Ю. А., Янков А. В. – Вінниця: Нова Книга, 2008. – 360 с.
9. Словник чужомовних слів / За ред. О. Бадана-Яворенка. – Харків: УРЕ, 1932. – 532 с.
10. Словник чужомовних слів, що увійшли в мову українську. – К.: Час, 1924. – 214 с.
11. Штена П. Словник чужослів. Знахідки / П. Штена. – Торонто, 1977. – 452 с.

Орфографічні словники української мови (сучасні)

1. Білоус М., Сербенська О. Екологія українського слова. Практичний словник-довідник. – Львів: Вид. центр ЛНУ імені Франка, 2003. – 68 с.
2. Бурячок А. А. Орфографічний словник: 4-те вид., доопрац. – К.: Наукова думка, 2002. – 460 с.
3. Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: ВТФ «Перун», 2003. – 896 с.
4. Головащук С.І. Словник-довідник з правопису та слововживання / За ред. В.М. Русанівського. – К.: Наукова думка, 1989. – 320 с.
5. Голоскевич Г. Правописний словник. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто. – Львів, 1994. – 460 с.
6. Жайворонок В. В. Велика чи мала літера: Словник-довідник. – К.: Наук. думка, 2004. – 202 с.
7. Івченко А. О. Орфографічний словник української мови: Понад 40000 слів / А. О. Івченко; ред. Н. Є. Фоміна. – Харків: Фоліо, 2006. – 765 с.
8. Лінгводидактика професора Степана Пилиповича Бевзенка: словник-довідник з української мови / М-во освіти і науки України. НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – 254 с.
9. Новий орфографічний словник української мови: Граматика в таблицях: 50000 слів // О. А. Аматауні (голова ред.-худож. ради). – К.: Аконтіт, 2005. – 414 с.
10. Орфографічний словник української мови: Близько 120 тис. слів. / Уклад.: С. І. Головащук, М. М. Пещак, В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. – К.: Вид-во «Довіра», 1994 – 864 с.

11. Полякова Л. О. Український орфографічний словник з граматичними таблицями + короткий правописний коментар: 80000 слів. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – 496 с.
12. Пономарів О. Фонема Г та Ґ. Словник і коментар. – К.: Видавничий центр «Просвіта», 1997. – 40 с.

Орфоепічні словники

1. Головащук С. І. Складні випадки наголошення: Словник-довідник. – К.: Либідь, 1995. – 192 с.
2. Головащук С. І. Словник наголосів. – К.: Наукова думка, 2003. – 319 с.
3. Горпинич В. А. Русско-украинский орфоэпический словарь / Под. ред. В. М. Русановского. – К.: Освіта, 1992. – 256 с.
4. Орфоепічний словник / Уклад. М. І. Погрібний. – К.: Радянська школа, 1984. – 629 с.
5. Орфоепічний словник української мови / уклад.: В. М. Русанівський, В. В. Чумак, Г. М. Ярун; за ред. В. М. Русанівського. – К.: Перун, 2006. – 202 с.
6. Українська літературна вимова і наголос: Словник-довідник. – К.: Наукова думка, 1973 – 724 с.

Російсько-українські перекладні словники (сучасні)

1. Ганич Д. І., Олійник І. С. Російсько-український і українсько-російський словник. 6-те вид. – Київ: ФЕНІКС, 1992. – 560 с.
2. Караванський С. Російсько-український словник складної лексики. – К.: Академія, 1998. – 709 с.
3. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Шевчук С. В. Русско-украинский, украинско-русский словарь. Отличающаяся лексика. – К.: Вища школа, 1995. – 284 с.
4. Новий російсько-український словник-довідник / уклад. С. Я. Єрмоленко та ін. – вид. 2-е, доп. і вип. – К.: Довіра: УНВЦ «Рідна мова», 1999. – 878 с.
5. Російсько-український словник наукової термінології: Суспільні науки // Й. Ф. Андерш, С. А. Воробйова, М. В. Кравченко та ін. – К.: Наукова думка, 1994. – 600 с.
6. Російсько-український словник синонімів / Укл. Н. Н. Башнякова, Г. П. Вишневська, М. М. Пилинський та ін. / За ред. М. М. Нилинського. – К.: Освіта, 1995. – 265 с.
7. Русско-украинский и украинско-русский словарь: Отличающаяся лексика / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, С. В. Шевчук. -2-е изд., доп. – К.: Вища школа, 1995. – 284 с.

8. Сучасний російсько-український, українсько-російський словник: Понад 40 000 слів / Уклад. М. Г. Зубков. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007. – 480 с.
9. Шевчук С. В. Російсько-український словник ділового мовлення. – К.: Вища школа, 2008. – 487 с.

Термінологічні словники (рекомендовані для журналістів)

1. Бідзіля Ю. М. Словник журналіста: терміни, мас-медія, постаті. Ужгород: Закарпаття, 2007. – 224 с.
2. Бук С. 3000 найчастотніших слів наукового стилю сучасної української мови / Наук. ред. Ф. С. Бацевич. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 192 с.
3. Бук С. 3000 найчастотніших слів розмовно-побутового стилю сучасної української мови / Наук. ред. Ф. С. Бацевич. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 180 с.
4. Бук С. Частотний словник офіційно-ділового стилю: принципи укладання та статистичні характеристики // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – 2006. – Випуск 14. – С. 184-188.
5. Галич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
6. Григораш Д. С. Журналістика у термінах і виразах. – Львів: Вища школа, 1974. – 295 с.
7. Дорошенко М., Станіславський М., Страшкевич П. [Російсько-український] Словник ділової мови. – Х., К.: Державне видавництво України, 1930. – 249 с. (перевидано: Мюнхен, 1993).
8. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів // С. Я. Єрмоленко (ред.). – К.: Либідь, 2001. – 224 с.
9. Куньч З. Риторичний словник. – К.: Рідна мова, 1997. – 341 с.
10. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ. «Академія», 1997. – 752 с.
11. Сучасна українська мова: Довідник / Л. Ю. Шевченко, В. В. Різун, Ю. В. Лисенко; за ред. О. Д. Пономарева. – 4е вид. – К.: Либідь, 2008. – 488 с.
12. Струганець Л. Культура мови. Словник термінів. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – 88 с.

Фразеологічні словники

1. Батюк Н. О. Фразеологічний словник. К.: Радянська школа, 1966. – 235 с.
2. Калашник В. С., Колоїз Ж. В. Словник фразеологічних антонімів української мови. – 3-тє вид., доп., випр. – К.: Довіра, 2006. – 349 с.

3. Коваль А. П., Коптілов В. В. Крилаті вислови в українській літературній мові. – К.: Вища школа, 1975. – 335 с.
4. Коломієць М. П., Регушевський Є. С. Словник фразеологічних синонімів. К.: Радянська школа, 1988. – 200 с.
5. Олійник І. С., Сидоренко М. М. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник. – К., 1991. – 400 с.
6. Підмогильний В., Плужник Є. Російсько-український фразеологічний словник. – К., 1927 (перевидано: К., 1993).
7. Прислів'я та приказки: У 3 т. / Упоряд. М.М. Пазяк. – К.: Наукова думка, 1989-1991.
8. Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін. – К.: Наукова думка, 2003. – 1104 с.
9. Удовиченко Г. М. Фразеологічний словник української мови: У 2 т. – К.; Вища школа, 1984. – Кн.1-2. – 984 с.
10. Українські приказки, прислів'я і таке інше / Спорудив М. Номис / Упор. М. М. Пазяка. – К.: Либідь, 1993. – 768 с.

Історичні та етимологічні словники

1. Словник староукраїнської мови XIV-XV ст.: У 2 т. – К.: «Наукова думка», 1977. – Т. 1. – 632 с; Т. 2. – 1978. – 592 с.
2. Словник української мови XVI-першої половини XVII ст. – Львів. – Вип. 1-16. – 1994-2013.
3. Етимологічний словник української мови: У 7 т. – К., 1982-2012. – Т. 1-6.
4. Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України. – К.: Академія, 2014. – 544 с.
5. Огієнко І. Етимологічно-семантичний словник української мови: У 4 т. Вінніпег: Волинь, 1979 -1995.
6. Селігей П. О. Етимологічний словник запозичених суфіксів і суфіксоїдів в українській мові. – К.: Академперіодика, 2014. – 324 с.
7. Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд / Под ред. О. Н. Трубачева. – Вып. 1-23. – М.: Наука, 1974-1996.
8. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4 т. / Пер. С нем. й доп. О. Н.Трубачева. – М.: Прогресс, 1964-1973.

Ономастичні словники

1. Горпинич В. О. Словник географічних назв України (топоніми та відтопонімні прикметники). – К.: Довіра, 2001. – 528 с.
2. Редько Ю. К. Довідник українських прізвищ. – К.: Радянська школа, 1968. – 255 с.

3. Скрипник Л. Г., Дзятківська П. П. Власні імена людей. Словник довідник. – К.: Наукова, думка, 1986. – 310 с.
4. Словник географічних назв України / Горпинич В. О. – К.: Довіра, 2001. – 526 с.
5. Українсько-російський і російсько-український словник власних імен / За ред. Л. Г. Скрипник. – К.: Наукова думка, 1976. – 315с.
6. Янко М. Т. Топонімічний словник України: Словник-довідник. – К.: Знання, 1998. – 432 с.

Інші словники

1. Бутенко М. П. Словник асоціативних означень іменників в українській мові. – Львів: Вища школа, 1989. – 328 с.
2. Ващенко В. С., Поповський А. М. Українізми в російських народних говорах. – Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ, 1994. – 100 с.
3. Граматичний словник української мови: Сполучники / Уклад. Городенська К. – Київ –Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. – 340 с.
4. Граматичний словник української літературної мови. Словозміна: Близько 140 000 слів / Відп. ред. Н. Ф. Клименко. – К.: Видавничий дім Д. Бураго, 2011. – 760 с.
5. Карпіловська Є. А. Кореневий гніздовий словник української мови: Гнізда слів з вершинами-омографічними коренями. – К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. – 912 с.
6. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Карпіловський В. С., Недозим Т. І. Словник афіксальних морфем української мови. – К.: Ін. мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, 1998. – 435 с.
7. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок. – К.: Наукова думка, 1984. – 496 с.
8. Пиркало С. Перший словник українського молодіжного сленгу. – К.: Віпол, 1998. – 83 с.
9. Полюга Л. М. Словник українських морфем. – 3-є вид. – К.: Довіра, 2009. – 554 с.
10. Словник символів культури України // За заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка. – К.: Міленіум, 2002. – 260 с.
11. Україна в словах. Мовокраїнознавчий словник-довідник // Упор. і кер. Н. Данилевська. – К.: Вид-во «Просвіта», 2004. – 704 с.

Українські енциклопедичні видання

1. Енциклопедія українознавства / Гол. ред. П. Кубійович: В 11 т. – Париж; Нью-Йорк: Молоде життя, 1955-1995; (Т. 1-7 перевидано: Львів, 1993-1997).
2. Онацький Є. Українська мала енциклопедія: У 8 т. – Буенос-Айрес, 1957-1967.

3. Українська загальна енциклопедія / За гол. ред. І. Раковського. – Львів; Станіславів; Коломия: Рідна школа, 1929-1935.
4. Українська мова: Енциклопедія. – 2. вид., випр. і доп. – К.: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 833 с.
5. Українська радянська енциклопедія: У 12 т. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1977-1985.
6. Український радянський енциклопедичний словник: У 3 т. - К.: Голов. ред. УРЕ, 1988-1989.

WEB-ресурси

1. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua/>
2. Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В.О. Сухомлинського www.dnrb.gov.ua/
3. Бібліотека українських підручників <http://pidruchniki.ws/>
4. Библиотека Гумер <http://www.gumer.info/>
5. Речевые ошибки в электронных СМИ. – Режим доступу: <http://reff.net.ua>.
6. Стилiстичнi помилки в сучасних засобах масової інформації. – Режим доступу: <http://uareferat.com>.
7. <http://journalib.univ.kiev.ua>.
8. http://www.lnu.edu.ua/faculty/jur/movazmi/body/visnyk23/Statti_Kapelyushnyi.htmrticle=1556.
9. http://www.rusnauka.com/NPM/Philologia/1_1_koval_chuknp.doc.

Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

Засоби діагностики успішності навчання – проблемно-пошукові завдання, контрольна робота, тестові завдання.

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Укладач – Гайдученко Галина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент

Предмет вивчення

Історія походження української мови, виникнення і формування літературної мови, закономірності та основні тенденції розвитку української літературної мови; фонетичні, граматичні, лексичні та правописні норми; формування мовних стилів на різних етапах історії мови.

Міждисциплінарні зв'язки

Курс «історія української літературної мови» пов'язаний із такими дисциплінами: сучасною українською літературною мовою, діалектологією, старослов'янською мовою, історією української літератури, історією України, загальним мовознавством, стилістикою, етимологією.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета – вивчити загальні процеси розвитку, вдосконалення, збагачення української літературної мови та вироблення її стилів, фонетичних, граматичних, лексичних та правописних норм протягом усього її історичного існування.

Завдання курсу:

- **Методичні** – творчо підходити до змісту предмета, ознайомлюючи студентів з мовними особливостями літературних творів минулого у структурному, стилістичному та жанровому планах
- **Пізнавальні** – дати студентам знання про історію походження української мови, виникнення і формування літературної мови, а також уявлення про закономірності та основні тенденції її розвитку
- **Практичні** – вчити визначати специфіку літературних мов аналізованих періодів, стильові особливості української літературної мови на різних історичних етапах її розвитку.

Компетентності

Загальні компетентності:

- знання та розуміння предметної області та усвідомлення сфери професійної діяльності;

- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Предметні компетентності:

- засвоєння мовних особливостей літературних творів минулого у структурному, стилістичному та жанровому планах;
- володіння знаннями про історію походження української мови, виникнення і формування літературної мови, а також про закономірності та основні тенденції її розвитку;
- визначення специфіки літературних мов аналізованих періодів, стильові особливості української літературної мови на різних історичних етапах її розвитку;
- дослідження мовних явищ з точки зору синхронії та діахронії та вирішення практичних завдань в галузі філології;
- володіння навичками аналізу та інтерпретації текстів.

Очікувані результати навчання

- Оволодіти історико-літературними фактами, вміти вирізняти типове й окреме, специфічно національне у розвитку письменства.
- Досліджувати мовні та літературні явища та вирішувати практичні завдання в галузі філології.
- Володіти знаннями про історію походження української мови, про основні тенденції її розвитку, специфіку літературних мов різних періодів.
- Розуміти загальні процеси розвитку стилів літературної мови, знати загальні процеси формування правописної системи української літературної мови, стильові особливості української літературної мови на різних історичних етапах.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Вступ. Предмет, завдання, значення курсу історії української літературної мови. Зв'язок курсу з іншими науковими й навчальними дисциплінами (історія України, історична граматики, діалектологія української мови, сучасна українська літературна мова, історія окремих слов'янських мов).

Зв'язок української літературної мови є культурою українського народу. Етнічна мова як ключ до національного самоусвідомлення українців, пізнання своєї історії, культури, ментальності.

Етногенеза українців та їхніх слов'янських сусідів.

Зміст термінів писемна мова, писемно-літературна мова, літературна мова, народна(етнічна) мова.

Розмежування понять літературна мова, мова художньої літератури, загальнонародна мова, діалектна мова. Історичні зв'язки української літературної мови з іншими слов'янськими літературними мовами (білоруською, російською, польською). Роль білоруської, російської і польської мов у розвитку української літературної мови. Вплив старослов'янської мови на розвиток української літературної мови (загальний огляд).

Періодизація історії української літературної мови

Критерії періодизації (різні трактування періодизації). Роль історико-політичних подій і культурних процесів (християнізація, класицизм, романтизм, реалізм тощо) в розвитку української літературної мови. Проблема діалектної основи на різних етапах розвитку літературної мови. Причини поширення певного діалекту і створення єдиної літературної мови на окремі території («язичіє» в Галичині, Буковині, «русинство» на Пряшівщині, Закарпатті тощо).

Співіснування національного варіанта літературної мови з іншими (старослов'янською, латинською та ін.) мовами в Україні. Літературно-мовний білінгвізм. Диглосія. Засади обслуговування різних соціальних сфер певними різновидами літературної мови на окремих етапах її розвитку (церковнослов'янська і староукраїнська мови – IX-XIV ст.; слов'яноноруська, проста і народнорозмовна – XIV-XVIII ст.).

Вироблення й удосконалення правописних, граматичних і лексичних норм української літературної мови на різних етапах її розвитку.

Усна народна творчість як невичерпне джерело розвитку національної літературної мови. Роль художньої літератури у формуванні лексичних і граматичних норм літературної мови та її стилів.

Діяльність визначних письменників і мовознавців у галузі унормування літературної мови. Джерела вивчення історії української літературної мови. Виникнення української мови серед інших слов'янських мов.

Етапи виникнення української мови серед слов'янських (праіндоєвропейська, балтослов'янська і праслов'янська доба).

Виникнення протоукраїнської (ранньоукраїнської) мови та формування фонетико-граматичних, лексичних і словотвірних особливостей в її двох діалектах: південно-західному і північно-східному. Утворення їх фонологічних систем (після занепаду «слабких» *ъ, ь* ; дифтонгізація – у південно-східному діалекті ; звуження **o, *e* в нових закритих складах – у південно-західному діалекті; вплив наголосу на вимову голосних, зміни в системі приголосних (XI, XII – XV ст.). Зміни в системі іменників, прикметників, займенників, дієслів. Зміни в синтаксисі (занепад двоїни, безприйменникових відмінків, «подвійних відмінків» у реченні, розвиток системи гіпотактичних сполучників).

Виникнення української літературної мови.

Різні погляди, докази щодо походження письма й писемної мови українців (Олекса Горбач, Григорій Півторак, Юрій Шевельов, Іван Ющук,

Іван Огієнко, Пантелеймон Ковалів, Костянтин Німчинов, Василь Німчук, Іларіон Свенціцький, Степан Смаль-Стоцький та ін.).

Староукраїнська (давньоукраїнська) літературна мова (IX – перша пол. XIV ст.)

Етапи розвитку староукраїнської мови. Уживання староукраїнської літературної мови у світському письменстві в різноманітних сферах (багатство стилів і жанрів).

Уживання церковнослов'янської мови (літературної) в конфесійному письменстві в таких стилях. Взаємодія і взаємовплив староукраїнської й церковнослов'янської мов.

Становлення й закріплення рис живої української мови у староукраїнській літературній мові на народній основі (характеристика мовних особливостей пам'яток різних стилів і жанрів). Фольклор як одне з найважливіших джерел староукраїнської літературної мови («Моління Данила Заточника», «Слово про загибель руської землі»).

Загальна характеристика мовної ситуації в Київській Русі. Висвітлення цього питання в працях визначних українських учених (Олекса Горбач, Степан Смаль-Стоцький, Агатангел Кримський, Іларіон Свенціцький, Іван Огієнко, Юрій Шевельов, Євген Тимченко, Леонід Булахівський, Василь Німчук, Григорій Півторак, Іван Ющук).

Літературні мови (староукраїнська й церковнослов'янська) як самостійні літературні мови зі своїми системами і сферами функціонування – могутній об'єднуювальний чинник східних слов'ян.

Середньоукраїнська літературна мова (середина XIV-XVII ст.). Литовсько-польська доба (1350-1650)

Доля українців після розпаду Київської Русі. Захоплення українських земель Литвою і Польщею. Утворення (XIV ст.) Молдавської держави, у складі якої опинилися Галичина й Буковина.

Літературні мови XIV-перша пол. XV ст. Слов'янорусська (церковнослов'янська) і руська (українська ділова) мови, їхні функції. Ствердження державності «руської» мови у другому виданні «Литовського статуту», «Судебник» Казимира Ягайловича (1468).

Виникнення братських шкіл (кінець XVI ст.), складання для них церковнослов'янських граматики, створених за греко-латинськими зразками: «Грамматика словенска язика...» (1586), «Грамматика доброглаголиваго еллинословенского язика» (1591), «Грамматика словенская» Лаврентія Зизанія (1596), «Грамматика словенския правильное синтагма» Мелетія Смотрицького (1619), Кам'янецька (1638).

Спроба Івана Ужєвича скласти граматику ділової української мови на південно-західній українській основі (рукописна «Грамматика словенская» (1643, 1645), популяризація і зміцнення позицій української літературно-писемної мови.

Лексикографічні описи церковнослов'янської мови з українськими тлумаченнями («Лексис...» Лаврентія Зизанія (1596), «Лексисъ съ

толкованіємъ словенскихъ мовъ просто» невідомого автора, «Лексыконъ словеноросский...» Памва Беринди (1627), «Синоныма славенороська» (XVII ст.); латино-слов'янські словники (Є. Славинецького, А. Корецького-Сатановського (бл. 1642)).

Розвиток церковно-релігійної публіцистики полемічного характеру на народномовній основі, спрямованої проти полонізації та латинізації української мови («Писание к утекшим от православное веры епископам...», «Краткословный ответ Феодула... против безбожного ... писания Петра Скарги», «Порада» Івана Вишенського, «Пересторога» Іова Борецького, «Палінодія» Захарії Копистенського). Роль полемічної літератури в розвитку церковнослов'янської мови.

Мова художньої літератури кінця XVI-першої половини XVII ст.: панегіричні й богословсько-дидактичні вірші (зразок перших – «Вірш на жалосный погребъ...Петра Конашевича Сагайдачного» Касіяна Саковича, приклад других – «Перло многоцънное» Кирила Транквіліона Ставровецького); драма великоднього циклу «Слово о збуренню пекла», інтермедії до духовної драми Я.Гаватовича. Пісня про воєводу Стефана «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш» у «Чеській граматиці» Яна Богослова (складена до 1671 року) як перша фіксація української поетичної народнописенної мови та проникнення її в літературу.

Збагачення лексики давньої української літературної мови (головним чином «простої мови») за рахунок термінології з різних сфер виробництва, культури, побуту, соціальних відносин. Відносна однотипність мови ділового письменства цієї доби і художньої літератури, писаної «простою мовою».

Ділове, конфесійне і художнє українське письменство XVI ст. як свідчення наявності в українській мові основних притаманних їй лексичних, фонетичних і граматичних рис; значна варіантність літературних норм.

Українська літературна мова початкового періоду формування її на народнорозмовній основі. Козацька доба (1648-1780)

Визвольна війна українського народу 1648-1654рр. проти польського гніту; приєднання України до Росії; розвиток українськомовного ділового жанру в Гетьманщині, витіснення його польською мовою на Правобережжі, російською мовою – на Слобожанщині, пізніше – в Гетьманщині. Занепад слов'яноноруської (церковнослов'янської) і простої книжної української літературної мови з кінця XVII ст., занепад житійно-повістєвого жанру, полемічної літератури, шкільної драми, духовних пісень та віршів, учительно-проповідних творів, одописно-панегіричних віршувань. Становлення української літературної мови на загальнонародній основі.

Нова українська літературна мова (кінець XVIII – 40-ві рр. XIXст.)

Поширення української мови на південний схід: виникнення українських степових і кубанських говірок. Виникнення на південному сході (Донбас) та півдні (Кривбас) у зв'язку з розвитком шахтарства й промисловості російського етнічного елементу. Заборона української мови з опорою на тлумачення її як «діалекту російської чи польської мови».

Формування української літературної мови, побудованої на народній основі. Історична роль у цьому процесі південно-східного наріччя і зокрема середньонаддніпрянських говорів.

Народна основа мови творів І. Котляревського. Елементи давньої української літературної мови в «Енеїді», мова п'єси «Наталка Полтавка». Значення творчості І. Котляревського в історії української літературної мови.

Боротьба в Галичині за літературну мову на народній основі («Русалка Дністровая»).

Розвиток української літературної мови в період від І. Котляревського до Т. Шевченка. Широке і стилістично різноманітне використання усної народної творчості, зокрема пісенної мови та розмовно-побутової мови різних верств села і міста.

«Грамматика малороссийского наречия» О. Павловського (1818). Інші граматики та граматичні праці першої половини ХІХст. (І. Могильницького, Й. Лозинського, М. Лучкая, Й. Левицького). Словники української мови першої половини ХІХ ст.

Варіантність граматичних норм української літературної мови в першій половині ХІХ ст. Полеміка навколо питання граматичної і правописної нормалізації української літературної мови (М. Максимович, Г. Квітка-Основ'яненко).

Правописні системи першої половини ХІХ ст. в Східній і Західній Україні.

40-ві рр. ХІХ-початок ХХ ст.

Новий етап у розвитку української літератури й української літературної мови у зв'язку з появою «Кобзаря» Т. Шевченка.

Загальна характеристика розвитку української літературної мови другої половини ХІХ-початку ХХ ст. Розширення сфер застосування української літературної мови на Східній та Західній Україні: а) художня література; б) проза і публіцистика; в) театр; г) частково наука і школа (у тому числі недільні школи кінця 50-х-початку 60-х рр. ХІХ ст. у Західній Україні).

Збагачення української літературної мови новими лексичними і стилістичними засобами у зв'язку з розвитком суспільно-політичних відносин, науки, техніки й мистецтва.

Відображення стилістичної різноманітності літературної мови й особливостей мови різних соціальних верств у художній літературі середини ХІХст. – початку ХХст. (Марко Вовчок, Л. Глібов, Ю. Федькович, І. Нечуй-Левицький, М. Старицький, Панас Мирний, І. Франко, І. Тобілевич, Леся Українка, М. Коцюбинський, П. Грабовський, А. Тесленко, В. Стефаник, О. Кобилянська та ін.).

Питання граматичного й лексичного унормування української літературної мови в українській пресі ХІХ-початку ХХ ст.

Українська літературна мова за радянських часів

Жовтневий переворот у Петрограді (1917 р.) і національно-визвольна боротьба українців. Українська академія наук, інститут української наукової мови.

Культурна революція і поширення норм літературної мови в народних масах. Роль народної інтелігенції в розвитку української літературної мови. Основні напрями розвитку і джерела збагачення української літературної мови в різні періоди радянської доби.

Найважливіші граматики української мови: «Сучасна українська літературна мова» за ред. Л.А.Булавського у двох томах (1952); «Курс сучасної української літературної мови» (Б.М. Кулика і М.А. Жовтобрюха, у двох частинах); «Сучасна українська літературна мова» за ред. І.К. Білодіда у п'яти томах. Підручники з української мови для вищих навчальних закладів і шкіл.

Найважливіші словники радянської доби: «Русско-украинский словарь» (1948), «Русско-украинский словарь» (1968) у трьох томах, «Українсько-російський словник» у шести томах (1953-1963), «Етимологічний словник української мови» (у 7 т. – 1982-1985, –Т.1-3), «Фразеологічний словник української мови» у двох томах (1998), тлумачний «Словник української мови» (1970-1980) в одинадцяти томах, «Українська мова. Енциклопедія» (2000) та ін.

Видання історичних пам'яток української мови. Відображення розвитку української літературної мови в українській художній літературі (мовотворчість Павла Тичини, Максима Рильського, Володимира Сосюри, Олександра Довженка, Олесь Гончара, Михайла Стельмаха та ін.).

Високий рівень перекладацького мистецтва в галузі художньої літератури. Українське мовознавство в діаспорі.

Доба нової державності української мови

Державність української мови. Правова основа державності української мови. Закон про мови в УРСР (1989р.). Конституція України (1996р.) про мову (стаття 10). Мовні обов'язки громадян. Українська мова як державна і як рідна в освітній системі, у державному і громадському житті.

Розширення сфер функціонування української мови на всіх рівнях державного і суспільного життя. Збагачення виражальних засобів української мови (зміни в лексиці, фразеології).

Соціолінгвістична ситуація в сучасній Україні

Корекція сфер використання державної мови і мов національних меншин. Правописна проблема сучасної української літературної мови. Питання культури володіння українською мовою в Українській державі.

Номер та назва змістових модулів

Змістовий модуль №1

Тема: Давньоукраїнська літературна мова

Лекційні модулі

1. Вступ. Періодизація історії української літературної мови.
2. Староукраїнська літературна мова (IX-перша половина XIV ст.).
3. Середньоукраїнська літературна мова (середина XIV-XVII ст.).
4. Українська літературна мова початкового періоду формування її на народнорозмовній основі.

Семінарські модулі

1. Вступ. Предмет, завдання, значення курсу історії української літературної мови. Зв'язок курсу з іншими науковими й навчальними дисциплінами. Критерії періодизації історії української літературної мови. Вироблення й удосконалення правописних, граматичних і лексичних норм української літературної мови на різних етапах її розвитку. Джерела вивчення історії української літературної мови. Виникнення української мови серед інших слов'янських мов.
2. Староукраїнська мова. Етапи розвитку староукраїнської мови. Уживання староукраїнської літературної мови у світському письменстві в різноманітних сферах (багатство стилів і жанрів). Взаємодія і взаємовплив староукраїнської й церковнослов'янської мов. Становлення й закріплення рис живої української мови у староукраїнській літературній мові на народній основі (характеристика мовних особливостей пам'яток різних стилів і жанрів).
3. Літературні мови XIV-перша пол. XV ст. Слов'яноноруська (церковнослов'янська) і руська (українська ділова) мови, їхні функції. Ствердження державності «руської» мови у другому виданні «Литовського статуту». «Судебник» Казимира Ягайловича (1468). Переклади простою мовою богослужбних книг. Відображення живої української мови в діловому українському письменстві та літописах.
4. Граматики та лексикографічні праці XV-XVII ст.

Модулі самостійної роботи

1. Етногенеза українців та їхніх слов'янських сусідів.
2. Усна народна творчість як невичерпне джерело розвитку національної літературної мови. Роль художньої літератури у формуванні лексичних і граматичних норм літературної мови та її стилів.
3. Фольклор як одне з найважливіших джерел староукраїнської літературної мови («Моління Данила Заточника», «Слово про загибель руської землі»).
4. Загальна характеристика мовної ситуації в Київській Русі. Висвітлення цього питання в працях визначних українських учених (Олекса Горбач, Степан Смаль-Стоцький, Агатангел Кримський, Іларіон Свенціцький, Іван Огієнко, Юрій Шевельов, Євген Тимченко, Леонід Булаховський, Василь Німчук, Григорій Півторак, Іван Ющук).
5. Правописна строкатість пам'яток, писаних простою мовою на народній основі.

6. Виникнення братських шкіл.

Змістовий модуль №2

Тема: Нова українська літературна мова

Лекційні модулі

1. Формування української літературної мови.
2. Новий етап у розвитку української літературної мови у зв'язку з творчістю Т. Шевченка.
3. Граматичне і лексичне унормування української літературної мови XIX-XX ст.
4. Українська літературна мова XX-поч. XXI ст.

Семінарські модулі

1. Занепад слов'яноноруської (церковнослов'янської) і простої книжної української літературної мови з кінця XVII ст. Формування української літературної мови, побудованої на народній основі. Історична роль у цьому процесі південно-східного наріччя і зокрема середньонаддніпрянських говорів.
2. Народна основа мови творів І. Котляревського. Боротьба в Галичині за літературну мову на народній основі («Русалка Дністровая»). «Грамматика малороссийского наречия» О. Павловського (1818 р.).
3. Шевченко Т. Г. – основоположник сучасного типу української літературної мови. Мова творів Т. Шевченка. Роль Шевченка у створенні лексичних, фонетичних і граматичних норм української літературної мови. Мовні дискусії про становище, стан і шляхи розвитку української літературної мови, про єдину соборну українську мову для українців усіх регіонів. Історико-етнографічні, романтичні та позитивістські, прагматичні погляди на українську мову та її перспективи. Мовні позиції та мовотворча діяльність Бориса Грінченка.
4. Доба нової державності української мови. Державність української мови. Правова основа державності української мови. Закон про мову в УРСР (1989 р.). Конституція України (1996 р.) про мову (стаття 10). Мовні обов'язки громадян. Українська мова як державна і як рідна в освітній системі, у державному і громадському житті. Розширення сфер функціонування української мови на всіх рівнях державного і суспільного життя. Збагачення виражальних засобів української мови (зміни в лексиці, фразеології). Соціолінгвістична ситуація в сучасній Україні. Правописна проблема сучасної української літературної мови.

Модулі самостійної роботи

1. Києво-Могилянська академія як найважливіший осередок давньої української літератури й літературної мови на Лівобережній Україні другої половини XVII ст. і першої половини XVIII ст.
2. Реформа алфавіту і графіки Петра I.
3. Роль І. Нечуя-Левицького в історії української літературної мови.
4. Розвиток української літературної мови в період від І.Котляревського до Т. Шевченка.
5. Боротьба Івана Франка за єдину українську літературну мову.
6. Панас Мирний про історію літературної мови і шляхи розвитку української літературної мови.
7. Українська мова в науковій і художній діяльності Михайла Грушевського.
8. Значення мовотворчості Лесі Українки для розвитку української літературної мови. Михайло Старицький, Михайло Коцюбинський, Олена Пчілка про стан і майбутнє єдиної української мови.
9. Праці Івана Огієнка з історії української літературної мови.
10. Українська літературна мова в умовах УРСР («розстріляне відродження») у 20-30-х роках:
 - спроби нормалізації української літературної мови;
 - жанрово-стилістична різноманітність творчості письменників цього періоду.
11. Стан україністики під час Великої Вітчизняної війни та наступного періоду (40-50 р.р. та 60-70 р.р).

Рекомендована література

Основна література

1. Асеєва С. Твори Сосюри в роки війни / С. Асеєва. // УМЛШ. – 1991. – №11. – с. 56
2. Бабич Н. Історія української літературної мови: Практикум. / Н. Бабич. – Л., 1993. – 205 с.
3. Бевзенко С.П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови: Навчальний посібник. / С. П. Бевзенко. – К.: Вища школа, 1991. – 231 с.
4. Білодід І. Києво-Могилянська академія і розвиток східнослов'янських літературних мов у ХУІ-ХУІІІ ст. / І Білодід. – К., 1973. – 78 с.
5. Гнатюк Л. То якою ж мовою писав Григорій Сковорода? / Л. Гнатюк // Дивослово. – 2006. – №3. – С.44
6. Державна програма розвитку української та інших національних мов на Україні // УМЛШ. – 1991. – №6.
7. Задорожний В. Як треба читати тексти кирилівського письма /

- В. Задорожній. // Дивослово. – 2004. – №2.
8. Закон про мови в УРСР. – К., 1991.
 9. Києво-Могилянська академія ХУІІ-ХУІІІ ст. в іменах. – К., 2001. – 48с.
 10. Коломієць Н.П. Семантико-стилістичні функції фразеологічних синонімів у поезіях Т.Шевченка / Н. П. Коломієць. // Мовознавство. – 1992. – №2.
 11. Матвієнко А. Пересопницьке Євангеліє — видатна пам'ятка українського відродження ХУІ ст. / А. Матвієнко // Дивослово. – 2004. – №5.
 12. Мацько Л., Христенюк В. Історія української літературної мови / Л. Мацько, В. Христенюк. // Дивослово. – 2002. – №10. – С. 53-60
 13. Миронова Г.М. Енеїда Котляревського як джерело лінгвокраїнознавчих відомостей / Г. М. Миронова. // УМЛШ. – 1989. – №7.
 14. Миронова Г.М. Енеїда Котляревського як джерело лінгвокраїнознавчих відомостей / Г. М. Миронова. // УМЛШ. – 1989. – №7.
 15. Наконечний Н.Ф. Квітка-Основ'яненко і розвиток національної літературної мови / Н. Ф. Наконечний. // Мовознавство. – 1990. – №4. – с.63-69.
 16. Німчук В. Початки літературних мов Київської Русі / В Німчук. // Мовознавство. – №2. – 1982. – С. 32-35
 17. Огієнко І. Історія української літературної мови. / І. Огієнко. – К., – 1995.
 18. Панько Т.І. До проблеми формування уніфікації української мови / Т. І. Панько. // Мовознавство. – 1990. – №1. – С.8-17.
 19. Передрієнко В. Формування української літературної мови ХУІІІ ст.(на народній основі). / В. Передрієнко. – К., –1979.
 20. Пилинський М.М. Із спостереження над мовою і стилем «Енеїди» І.П.Котляревського/ І. П. Пилинський. // Мовознавство. – 1988. – №5. – С.25.
 21. Півторак Г.П. Державна мова у Великому князівстві литовському і проблема розмежування українських і білоруських писемних пам'яток / Г. П. Півторак. // Мовознавство. – 2005. – №3-4.
 22. Русанівський В. Історична лексика в поезії Т.Шевченка / В. Русанівський. // Мовознавство– 1991. – №4.
 23. Русанівський В. Історія української літературної мови / В. Русанівський. – К., 2001. – 391с.
 24. Русанівський В.М. Сила і краса. (Мова творів В.Винниченка) / В.М.Русанівський. // УМЛШ.– 1992. – №2.
 25. Смаль-Стоцький С. Українська літературна мова / С. Смаль-Стоцький. // Мовознавство. – 1994. – № 4-5
 26. Тараненко О.О. Б.Грінченко і «Словарь української мови» / О. О.Тараненко. // УМЛШ. – 1988. – №12
 27. Ткаченко О.Б. До соціолінгвістичної класифікації мов у її слов'янській специфіці і динаміці / О. Б. Ткаченко. // Мовознавство. – 2005. – №3-4.
 28. Франко З.Т. Функціонування української мови в радянський період / З. Т. Франко. // Мовознавство. – 1991. – №9.

- 29.Шевельов Ю. Українська мова в I половині ХХ ст. (1990-1941): стан і статус. / Ю Шевельов. – Чернівці, – 1998. – 208 с.
- 30.Шевчук В. Мова і витворення культурних та духовних цінностей (XVII-XVIII ст.) / В. Шевчук. //Дивослово. – 1996. – №3
- 31.Юкало В. Полемічна література XVI-XVII ст. як зародження української публіцистики. / В. Юкало. – К. – 2005. – №6.
- 32.Ющук І. Про походження української мови / І. Ющук. // Дивослово. – №1. – 1995. – С. 5-9.

WEB-ресурси

1. uk.wikipedia.org
2. freelib.in.ua
3. litopys.org.ua
4. uk.wikipedia.org/wiki/Українська_мова
5. uk.wikipedia.org/wiki/Українська_мова

Форма підсумкового контролю – залік

Засоби діагностики успішності навчання – підготовка презентацій, тестові завдання, контрольна робота.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ГРАМАТИКИ

**Укладач – Карабута Олена Павлівна,
кандидат філологічних наук, доцент**

Упродовж довгого часу у вітчизняному і зарубіжному мовознавстві було створено чимало фундаментальних праць, присвячених загальним питанням граматичної теорії й описові особливостей граматичного ладу української та інших слов'янських мов. Запропоновано нові розв'язання актуальних граматичних проблем, обґрунтовано перегляд багатьох традиційних класифікацій – все це спонукало лінгвістів запропонувати опис граматичної системи української мови, який послідовно відбивав би системні взаємозв'язки трьох граматичних підсистем – морфологічної, синтаксичної і словотвірної.

Сьогодні опис морфологічної системи і структури сучасної української літературної мови пропонують розглядати на відмінних від традиційної морфологічної проблематики засадах.

Теоретико-практичний курс «Проблемні питання граматики» є обов'язковим для філологічних спеціальностей, що належить до циклу мовознавчих дисциплін, передбачених навчальними програмами.

Курс передбачає ознайомлення з описом морфологічної системи сучасної української літературної мови, побудованої на відмінних від традиційної морфологічної проблематики засадах.

Предмет вивчення

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Проблемні питання граматики» є слово у плані граматичної будови і функціонування. Лінгвісти-теоретики пропонують нові граматичні концепції: морфолого-синтаксична концепція і послідовне її застосування у вирішенні й аналізі частиномовних одиниць, слів-морфем, слів-речень і морфологічних категорій усіх виділених відповідно до морфолого-синтаксичної концепції частин мови.

Міждисциплінарні зв'язки

Курс «Проблемні питання граматики» тісно пов'язаний із курсами «Сучасна українська літературна мова», «Старослов'янська мова», «Історична граMATика», «Діалектологія», «Етимологія», «Історія української літератури».

Мета та завдання навчальної дисципліни

Основною **метою** курсу «Проблемні питання граматики» є засвоєння студентами з позицій функціонально-категорійної граматики центральних питань морфології: морфологічних одиниць і типів морфологічних категорій; функцій морфологічних одиниць і категорій; взаємозв'язків морфології, синтаксису і словотвору.

Теоретичні завдання: звернути увагу на нову інтерпретацію частин мови, морфологічних категорій, аналізі частиномовних одиниць, слів-морфем, слів-речень відповідно до морфолого-синтаксичної концепції частин мови.

Практичні завдання: сприяти виробленню у студентів навичок систематичного аналізу мовних явищ, пов'язаних із морфологічними категоріями на сучасному рівні.

Компетентності

Загальні компетентності:

- знання та розуміння предметної області та усвідомлення сфери професійної діяльності;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність працювати в команді;
- здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Предметні компетентності:

- вільно орієнтуватися в різних лінгвістичних напрямках і школах;
- володіти методами наукового аналізу і структурування мовного матеріалу з урахуванням класичних і новітніх методологічних принципів;
- визначати сукупності морфологічних одиниць і типів морфологічних категорій та парадигм відповідно до морфолого-синтаксичної концепції виділення частин мови;
- виділяти нечастиномовні слова-морфеми і слова-речення;
- аналізувати зв'язки морфології з синтаксисом і словотвором;
- критично осмислювати історичних надбань та новітніх досягнень філологічної науки;
- вільно користуватися спеціальною термінологією в обраній галузі філологічних досліджень;
- професійно застосовувати поглиблені знання з курсу «Проблемні питання граматики».

Очікувані результати навчання

Студент повинен вільно орієнтуватися в різних лінгвістичних напрямках і школах; практично володіти новим висвітленням морфологічних категорій із позицій функціонально-категорійної граматики; знати спеціальну термінологію в галузі філологічних досліджень; визначати сукупності морфологічних одиниць і типів морфологічних категорій при виділенні частин мови; виділяти нечастиномовні слова-морфеми і слова-речення; планувати, організовувати, здійснювати і презентувати наукове дослідження з курсу «Проблемні питання граматики».

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Вступ. Проблеми теоретичної граматики. Сучасні підходи. Морфологія як вчення про граматику слова, граматичні класи, граматичні категорії. Морфологічні одиниці. Основні морфологічні одиниці.

Частини мови як основні морфологічні одиниці. Типи морфологічних одиниць. Взаємозв'язок граматичних рівнів слова. Частини мови як семантико-граматичний клас слів.

Принципи класифікації частин мови. Традиційна класифікація частин мови. Семантичний критерій у визначенні частин мови. Синтаксичний критерій у визначенні частин мови. Морфологічний і словотвірний критерії у визначенні частин мови. Явище транспозиції як міжчастиномовна взаємодія лексем.

Проблема займенникових слів. Займенникові слова в системі частин мови. Займенникові іменники. Займенникові прикметники. Займенникові числівники. Займенникові прислівники. Перехід незайменникових слів у займенникові.

Нечастиномовні слова-морфеми і слова-речення. Традиційне видалення службових слів і вигуків. Різномірні критерії класифікацій прийменників, сполучників, зв'язок, часток. Вигук як специфічний мовний знак.

Іменник та інфінітив. Інфінітив як специфічна граматична форма. Граматичні ознаки інфінітива. Інфінітив як іменниково-дієслівне перехідне утворення.

Граматичні категорії дієслова. Власне-дієслівні і невластне-дієслівні граматичні категорії. Категорія способу. Граматична категорія дієслова: власне-дієслівні і невластне-дієслівні. Категорія способу у традиційній граматиці. Сучасні підходи до визначення категорії способу дієслова.

Дієприкметник як віддієслівний прикметник. Класифікація дієприкметника. Сучасні підходи до визначення дієприкметника як віддієслівного прикметника.

Проблема слів категорії стану. Слова категорії стану у традиційній граматиці. Слова категорії стану як аналітичні дієслова.

Дієприслівник як віддієслівний прислівник. Дієприслівник у традиційній граматиці. Нові підходи до виділення дієприслівника як віддієслівного прислівника.

Номер та назва змістових модулів

Змістовий модуль №1

Тема: Самостійні частини мови та нечастиномовні слова-морфеми

Лекційні модулі

1. Частини мови як основні морфологічні одиниці
2. Принципи класифікації частин мови
3. Проблема займенникових слів
4. Нечастиномовні слова-морфеми і слова-речення
5. Іменник та інфінітив
6. Граматичні категорії дієслова. Власне-дієслівні і невластне-дієслівні граматичні категорії. Категорія способу

Практичні модулі

1. Вступ. Проблеми теоретичної граматики. Сучасні підходи
2. Принципи класифікації частин мови
3. Займенникові слова
4. Нечастиномовні слова-морфеми і слова-речення
5. Іменник та інфінітив
6. Власне-дієслівні і невластне-дієслівні граматичні категорії. Категорії способу

Модулі самостійної роботи

1. Проблема слів категорії стану
2. Дієприкметник як віддієслівний прикметник
3. Дієприслівник як віддієслівний прислівник

Рекомендована література

Основна література

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія / О. К. Безпояско. – К.: Либідь, 1993. – 336 с.
2. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / І. Р. Вихованець. – К.: Наукова думка, 1988. – 256 с.
3. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Грищенко А. П. Граматика

- української мови / І. Р. Вихованець – К.: Наукова думка, 1982. – 248 с.
4. Городенська К. Г. Аспетологічні характеристики дієслів руху, переміщення / К. Г. Городенська. // Актуальні проблеми граматики. – Кіровоград, 1997. – Вип. 2. – С.116-119.
 5. Городенська К. Г. Онтологічні параметри граматичних категорій способу та часу / К. Г. Городенська // Мовознавство. – 1997. – №1. – С. 39-42.
 6. Горпинич В. О. Українська морфологія / В. О. Горпинич. – Дніпропетровськ: ДДУ, 2000. – 364 с.
 7. Загнітко А.П. Аналітизм у системі дієслівних категорій / А. П. Загнітко // Мовознавство. – 1993. – №1. – С.25-33.
 8. Загнітко А. П. Дієслівні категорії в синтагматиці і прагматиці / А. П. Загнітко. – К.: НМК ВО, 1990. – 132 с.
 9. Загнітко А. П. Основи функціональної морфології української мови / А. П. Загнітко. – К.: Вища школа, 1991. – 77 с.
 10. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія / А. П. Загнітко. – Донецьк: Дон ДУ, 2001. – 662 с.
 11. Загнітко А. П. Система і структура морфологічних категорій сучасної української мови. Морфологія (проблеми теорії) / А. П. Загнітко. – К.: Інститут системних досліджень освіти, 1993. – 343 с.
 12. Історія української мови: Морфологія / Відп. ред. В. В. Німчук. – К.: Наукова думка, 1978. – 539 с.
 13. Кліменко Н. Ф. Основи морфології сучасної української мови / Н. Ф. Кліменко. – К.: ІЗМН, 1998. – 182с.
 14. Кліменко Н. Ф., Карпіловська Є. А. Словотвірна морфеміка сучасної літературної мови / Н. Ф. Кліменко. – К.: УкрДНІПКСЮ, 1998. – 162 с.
 15. Ковалик І. І. Про лінгвальні категорії, їх властивості і види / І. І. Ковалик // Мовознавство. – 1980. – №5. – С. 10-13.
 16. Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія / І. К. Кучеренко – К.: Вид-во Київ. ун-ту. – 1961. – Ч.І. – 172 с.; 1964. – Ч. 2. – 159 с.
 17. Українська граматики. – К.: Наукова думка, 1986. – 360 с.

Додаткова література

Підручники і навчальні посібники

1. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / М. А. Жовтобрюх. – Ч. І. – К.: Вища школа, 1972. – 402 с.
2. Мацько Л. І. Інтер'єктиви в українській мові / Л. І. Мацько. – К.: КДПУ, 1981. – 130 с.
3. Плющ М. Я. Відмінок у семантико-синтаксичній структурі речення / М. Я. Плющ. – К.: Київ. пед. ін-т, 1978. – 107 с.

4. Сучасна українська літературна мова / За ред. А. П. Грищенка. – К.: Вища школа, 1997. – 430 с.

Словники

1. Українська мова: Енциклопедія. – К.: «Українська енциклопедія», 2000. – 752 с.
2. Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
3. Селіванова Олена. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава: Довкілля. – К, 2006. – 716 с.

Монографії

1. Безпояско О. К. Іменні граматичні категорії (функціональний аналіз) / О. К. Безпояско. – К.: Наукова думка, 1991. – 172 с.
2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К.: Наукова думка, 1992. – 224 с.
3. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови / І. Р. Вихованець. – К.: Наукова думка, 1980. – 286 с.
4. Вихованець І. Р. Система відмінків української мови / І. Р. Вихованець. – К.: Наукова думка, 1987. – 231 с.
5. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматики укр. мови / І. Р. Вихованець. – К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.
6. Гнатюк Г. М. Дієприкметник у сучасній українській літературній мові / Г. М. Гнатюк. – К.: Наукова думка, 1982. – 248 с.
7. Грищенко А. П. Прикметник в українській мові / А. П. Грищенко. – К.: Наукова думка, 1978. – 207 с.
8. Загнітко А. П. Морфологічні категорії менника в синтагматиці і парадигматиці / А. П. Загнітко. – К.: НМК ВО, 1989. – 63 с.
9. Загнітко А. П. Структура та ієрархія валентних значень дієслова / А. П. Загнітко. – К.: НМК ВО, 1990. – 64 с.
10. Івченко М. П. Числівники української мови / М. П. Івченко – К.: Вид-во Київ. держ. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка, 1955. – 143 с.
11. Колодяжний А. С. Прийменник: Матеріали до лекцій з курсу сучасної української літературної мови / А. С. Колодяжний. – Харків: Вид-во Харків. ун-ту, 1960. – 165 с.
12. Курилович Е. Очерки по лингвистике / Е. Курилович. – М.: Изд-во иностр. лит., 1962. – 456 с.
13. Кучеренко І. К. Категорія відмінка в сучасній українській мові / І. К. Кучеренко. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1961. – 52 с.
14. Лукінова Т. Б. Числівники в слов'янських мовах (порівняльно-історичний нарис) / Т. Б. Лукінова. – К.: Наукова думка, 2000. – 370 с.

15. Масицька Т. Є. Граматична структура дієслівної валентності / Т. Є. Масицька. – Луцьк: Волинський держ. ун-т, 1998. – 206 с.
16. Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові / І. Г. Матвіяс. – К.: Радянська школа, 1974. – 184 с.
17. Ожоган В. Займенникові слова у граматичній структурі сучасної української мови / В. Ожоган. – К.: НАН України Інститут української мови, 1997. – 230 с.
18. Степаненко М. І. Взаємодія формально-граматичної і семантичної валентності у структурі словосполучення та речення / М. І. Степаненко. – К.: НАН України, 1997. – 216 с.
19. Супрун А. Е. Славянские числительные: Становление числительных как особой части речи / А. Е. Супрун. – Минск: Изд-во Белорус. ун-та, 1969. – 232 с.
20. Черкасова Е. Т. Переход полнозначных слов в предлоги / Е. Т. Черкасова. – М.: Наука, 1967. – 280 с.

Статті

1. Адмони В. Г. Структура грамматического значения и его статус в системе языка / В. Г. Адмони // Структура предложения и словосочетания в индоевропейских языках. – Л.: Наука, 1979. – С. 6-36.
2. Вихованець І. Лексико-граматичне опрацювання прийменників української мови / І. Р. Вихованець // Українська мова. – 2002. – № 4. – С. 90-96.
3. Вихованець І. Р. Родовий відмінок на тлі синтаксичної деривації / І. Р. Вихованець // Мовознавство. – 1983. – № 2. – С. 65-71.
4. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична класифікація відмінків української мови / І. Р. Вихованець // Мовознавство. – 1988. – № 2. – С. 44-51.
5. Вихованець І. Р. Дві версії про місцевий відмінок / І. Р. Вихованець // Мовознавство. – 1994. – № 1. – С. 25-30.
6. Вихованець І. Р. Морфологічні і семантичні відмінки / І. Р. Вихованець // Функціонально-когнітивні вияви граматичних структур: Зб. наук. праць. – К., 1998. – С. 13-17.
7. Вихованець І. Р. Морфологічні категорії? Словотвірні? Чи граматичні міжрівневі? / І. Р. Вихованець // Актуальні проблеми українського словотвору / За ред. Василя Грещука. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – С. 13-18.
8. Вихованець І. Р. Родовий відмінок: центр чи периферія відмінкової системи? / І. Р. Вихованець // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – Вип. 7. – С. 10-16.
9. Вихованець І. Р. Українська відмінкова система у функціонально-категорійному вимірі (Спроба перекласифікації відмінків) / І. Р. Вихованець // Наукові записки Кіровоградського

- педагогічного університету імені Володимира Винниченка.– Кіровоград, 2001. – Вип. 31. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – С. 13-16.
10. Вихованець І. Р. Принципи категорійної граматики української мови / І. Р. Вихованець // III Міжнародний конгрес українців (26-29 серпня 1996 р.). Мовознавство. – Харків, 1996. – С. 177-181.
 13. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксичні параметри прийменника (на матеріалі східнослов'янських мов) / І. Р. Вихованець // Мовознавство. – 1986. – № 6. – С. 17-24.
 14. Вихованець І. Р. Теоретичні засади категорійної граматики української мови / І. Р. Вихованець // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: Зб. наук. праць. Серія: Філологія. – Вінниця. – 2000. – Вип. 2. – С. 3-6.
 15. Вихованець І. Частиномовний статус дієприкметників / І. Вихованець // Українська мова. – 2003. – №2. – С. 54-60.
 16. Головин Б. Н. К вопросу о сущности грамматической категории / Б. Н. Головин // Вопросы языкознания. – 1955. – №1. – С. 117-124.
 17. Жирмунский В. М. О природе частей речи и их классификации / В. М. Жирмунский // Вопросы теории частей речи: На материале языков различных типов. – Л.: Наука, 1968. – С. 7-32.
 18. Загнітко А. П. Типологія семантико-синтаксичних відношень / А. П. Загнітко // Восточноукраинский лингвистический сборник. – Вып. 3. – Донецьк: ДонДУ, 1997. – С. 22-34.
 19. Загнітко А. П. Категорія роду в системі граматичних категорій іменника / А. П. Загнітко // Мовознавство. – 1987. – № 2. – С. 62-67.
 20. Костусяк Н. Категорія відмінка як визначальна міжрівнева категорія іменника / Н. Костусяк // Українська мова. – 2004. – №3. – С. 37-47.
 21. Кучеренко І. К. Граматична характеристика дієприкметника і його місце в системі частин мови / І. К. Кучеренко // Мовознавство. – 1967. – № 4. – С. 12-20.
 22. Лучик А. А. Лексична семантика прийменникових еквівалентів слова української мови / А. А. Лучик // Мовознавство. – 2003. – № 5. – С. 43-49.
 23. Мельников Г. П. Природа падежных значений и классификация падежей / Г. П. Мельников // Исследования в области грамматики и типологии языков. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1980. – С. 39-84.
 24. Мухин А. М. Части речи и синтаксические единицы / А. М. Мухин // Вопросы теории частей речи: На материале языков различных типов. – Л.: Наука, 1968. – С. 158-176.
 25. Паулини Э. К вопросу о сущности частей речи / Э. Паулини // Slovo a slovesnost. – 1978. – № 3/4. – С. 255-258.
 26. Суник О. П. Вопросы общей теории частей речи / О. П. Суник // Вопросы теории частей речи: На материале языков различных типов. – Л.: Наука, 1968. – С. 33-48.

27. Христіанінова Р. О. Рід як класифікуюча категорія іменника / Р. О. Христіанінова //Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. статей «Лінгвістика і літературознавство». – Вип. VIII. – К.: Знання України, 2003. – С. 128-135.

WEB-ресурси

1. <http://freelib.in.ua/load/78-1-0-627>.
2. http://litmisto.org.ua/?page_id=15c.
3. <http://litopys.org.ua/ukrmova/um10>.
4. <http://www.bao-book.com/books/show/id/1549>.
5. <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/340271>.
6. <http://www.twirpx.com/file/83072>.

Форма підсумкового контролю успішності навчання – іспит, диференційований залік.

Засоби діагностики успішності навчання – усне та письмове опитування, проблемно-пошукові завдання, презентації, реферати, тестові завдання та контрольні роботи.

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Укладачі:

Карабута Олена Павлівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Тихоша Валентина Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

Оскільки мова є суспільним явищем, то методологія дослідження мови як частина мовознавчої науки, належить до суспільних, тобто гуманітарних наук.

Предмет вивчення

Предметом вивчення навчальної дисципліни є методи та прийоми аналізу природної мови в усіх її виявах, лінгвістичні дослідження як сфера наукової діяльності, інтелектуальна власність як результат інтелектуальної діяльності особистості.

Міждисциплінарні зв'язки

Курс «Методологія та методи лінгвістичного дослідження» тісно пов'язаний з курсами «Логіка», «Наукова організація праці», «Сучасна українська літературна мова», «Культура мовлення», «Стилістика», «Діловодство», «Інформатика».

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу: ознайомити студентів із системою методів і методик наукових досліджень, простежити особливості інтеграції в науці, виявити основні напрямки системного підходу до вивчення мови; розкрити особливості понять методології, методики, методу, прийому; виробити практичні навички самостійної роботи над науково-дослідною роботою.

Теоретичні завдання: ознайомити з найважливішими принципами збирання, систематизації, класифікації фактичного матеріалу із застосуванням різних методик розгляду такого матеріалу; прищепити навички наукового-коректного, доказово-обґрунтованого і стилістично-граматного викладу; простежити особливості співвідношення / не співвідношення понять «методологія» – «методика» – «метод» – «прийом».

Практичні завдання: виробити у студентів навички правильного відбору матеріалу для наукової роботи; сформулювати вміння застосовувати

гіпотетико-дедуктивний метод, метод опозицій, контекстуальний аналіз та комп'ютерні методи лінгвістичних досліджень; навчити планувати та організовувати наукове дослідження, дотримуючись специфіки композиції дослідження; застосовувати метамову дослідження, дотримуватись стилю викладу; сформувати вміння укладати бібліографію, дотримуватися принципів літературного й технічного оформлення наукової роботи.

Компетентності

Загальні компетентності:

- знання та розуміння предметної області та усвідомлення сфери професійної діяльності;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність працювати в команді;
- здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Предметні компетентності:

- знати основні парадигми дослідження у сучасній лінгвістиці;
- знати основні методи та прийоми лінгвістичних досліджень;
- знати історію становлення основних методів лінгвістичних досліджень;
- знати базові поняття та сфери застосувань основних методів лінгвістичного аналізу;
- знати інструментарій та основні алгоритми лінгвістичних досліджень;
- знати переваги та обмеження кожного окремого методу лінгвістичних досліджень;
- знати вимоги щодо організації та планування лінгвістичного наукового дослідження та основні етапи його проведення,
- вміти застосовувати теоретичні знання на практиці;
- вміти виконувати практичні завдання, що потребують знання основних методів лінгвістичного аналізу;
- вміти визначати об'єкт і предмет лінгвістичного дослідження;
- вміти аналізувати мовні одиниці різних рівнів у площині дослідження різних наукових парадигм;
- вміти опрацьовувати дані, отримані у результаті лінгвістичних досліджень;
- вміти описувати результати лінгвістичних досліджень та робити релевантні висновки.

Очікувані результати навчання

Студенти, застосовуючи теоретичні знання на практиці, аналізують мовні одиниці різних рівнів у площині дослідження різних наукових парадигм; опрацьовувать дані, отримані у результаті лінгвістичних досліджень; описують результати лінгвістичних досліджень та роблять релевантні висновки.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Вступ. Наука як сфера людської діяльності. Поняття про науку. Наукова комунікація. Наукова школа. Науково-дослідницька діяльність студентів. Організація наукової діяльності. Психологія наукової творчості.

Методологія та методи наукового дослідження. Методологія дослідження. Основні і часткові методології. Фундаментальна або філософська методологія. Загальнонаукова методологія. Конкретнонаукова методологія. Методи і техніка дослідження. Використовування методів наукового пізнання. Методи, що застосовуються на емпіричному та теоретичному рівнях дослідження. Застосування логічних законів і правил.

Лінгвістичні наукові методи. Метод, тлумачення методу, метод і прийом. Методика наукового дослідження. Концептуальні підходи до тлумачення методики. Об'єкт науково-теоретичного дослідження. Мета і безпосередні завдання та засоби науково-теоретичного лінгвістичного дослідження. Класифікація методів за різними критеріями й аспектами. Метамова дослідження. Термінологія, вимоги до терміна, недоліки термінології та їх причини. Метатекст.

Емпіричні методи: лінгвістичного дослідження: спостереження, порівняння, анкетне опитування, співбесіда, тести.

Експериментально-теоретичні методи: експеримент, аналіз, синтез, індукція, дедукція, моделювання, гіпотетичний, історичний, логічний методи.

Кількісні методи: кореляційний аналіз, факторний аналіз, побудова шкали, методи якісної обробки даних.

Інтерпретаційні методи: генетичний та структурний.

Вихідні прийоми наукового аналізу мовного матеріалу. Індукція як узагальнення результатів окремих конкретних спостережень. Дедукція як форма достовірного умовиводу окремого положення із загального. Гіпотеза – спосіб побудови вірогідного проблематичного знання. Аналіз – мислене або практичне розчленування цілого на частини. Синтез – з'єднання частин у ціле. Основні прийоми описового методу. Основні прийоми порівняльно-історичного методу. Етапи методу лінгвістичної географії. Сукупність прийомів зіставного (контрактивного, типологічного) методу. Чотири методики структурного методу і його прийоми. Математичні методи у мовознавстві: лінгвостатистика і стилостатистика.

Організація і проведення лінгвістично-експедиційних замірів. Типологія лінгвістично-експедиційних замірів: діалектологічні, лінгвістичні, соціологічні тощо. Етапи лінгвістично-експедиційних досліджень. Розробка програми лінгвістично-експедиційного дослідження. Лабораторний, польовий та творчий експерименти. Опрацювання результатів лінгвістично-експедиційного дослідження: дисперсійний аналіз, контент-аналіз, логічний аналіз. Опрацювання даних експерименту: констатувальний та формувальний етапи.

Організація науково-дослідницької роботи. Пошук, накопичення та опрацювання наукової інформації. Підсистема інформації про об'єкт дослідження. Вибір теми. Об'єкт дослідження. Формування гіпотези. Пошук вторинної інформації з теми дослідження. Аналіз наукової літератури з теми (документальні джерела інформації, довідково-інформаційні джерела, науково-технічні видання, каталоги, картотеки). Отримання та аналіз первинної інформації з теми. Види читання (ознайомлювальне, вивчальне, аналітичне). Ведення записів.

Структура науково-дослідної роботи. Вступ та його основні компоненти: актуальність, об'єкт, предмет дослідження, мета, завдання, методи дослідження. Будова основної частини, особливості її композиції. Висновки як послідовно стрункий, логічний виклад отриманих результатів. Стандартне оформлення роботи: заголовки структурних частин роботи, титульний аркуш, ілюстрації і таблиці, додатки, окремі види текстового матеріалу, цитування, діаграми, оформлення бібліографічного апарату. Контрольна схема самоперевірки виконаної роботи.

Захист науково-дослідної роботи. Супровідні матеріали науково-дослідної роботи. Анотування наукової роботи. Структура наукової доповіді за матеріалами дипломної (магістерської роботи): перша частина повторює вступ наукової роботи, друга – послідовно характеризує кожен розділ, третя – будується за текстом висновків. Рецензування наукової роботи, її захист. Правила публічного виступу на захисті наукової роботи. Процедура захисту наукової роботи.

Номер та назва змістових модулів

Змістовий модуль № 1

Тема: Наукові засади лінгвістичних досліджень

Лекційні модулі

1. Напрями наукових досліджень у сучасному мовознавстві.
2. Методи лінгвістичних досліджень.
3. Планування та організація наукового дослідження: вибір теми й об'єкт дослідження.

4. Критерії відбору матеріалу для дослідження. Джерела фактичного матеріалу.
5. Метамови дослідження.

Практичні модулі

1. Структурні методи лінгвістичного аналізу
2. Методи зіставного вивчення мов
3. Методи семантичного аналізу
4. Методи комунікативно-функціонального аналізу
5. Методи когнітивного аналізу.
6. Кількісні методи лінгвістичного аналізу

Модулі самостійної роботи

1. Логіка лінгвістичного дослідження.
2. Інформаційне забезпечення лінгвістичних досліджень.

Рекомендована література

Основна література

1. Амирова Т. А. Из истории лингвистики XX века / Т. А. Амирова. – М.: ЧеРо, 1999. – 106 с.
2. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике / И. В. Арнольд. – М.: Высшая школа, 1991. – 140 с.
3. Арутюнова Н. Д. Стратегия и тактика речевого поведения / Н. Д. Арутюнова // Прагматические аспекты изучения предложения и текста. – К.: Штиинца, 1983. – С. 37-156.
4. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1988. – 341с.
5. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику / А. Н. Баранов. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 360 с
6. Баранов А. Н. Постулаты когнитивной лингвистики / А. Н. Баранов, Д. О. Добровольский // Известия АН. Сер. лит. и яз. – 1997. – Вып. 1. – Т. 56. – С. 11-21.
7. Баранов А. Н. Лингвистическая экспертиза текста. Теоретические основания и практика / А. Н. Баранов. – М.: Флинта, Наука, 2009. – 592 с.
8. Барт Р. Лингвистика текста / Р. Барт // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1978. – Вып. VIII. – С. 442-449.
9. Білецький А. О. Про мову і мовознавство / А. О. Білецький. – К.: АртЕк, 1996. – 224 с.

10. Вежбицка А. Метатекст в тексте / А. Вежбицка // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. VIII: Лингвистика текста. – М.: Прогресс, 1978. – С. 402-421.
11. Вепрева И. Т. Языковая рефлексия в постсоветскую эпоху / И. Т. Вепрева. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2005. – 384 с.
12. Голев Н. Д. Обыденная лингвополитология: проблемы и перспективы / Н. Д. Голев // Современная политическая лингвистика. – Екатеринбург, 2011: [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.philology.ru/linguistics1/golev-11.htm>
13. Голев Н. Д. Обыденный политический дискурс: метаязыковой и металингвистический аспекты / Н. Д. Голев // Политическая лингвистика. – 2013. – № 4 (46). – С. 30-37.
14. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу / І. О. Голубовська. – К.: Логос, 2004. – 284 с.
15. Голубовська І. О., Корольов І. Р. Актуальні проблеми лінгвістики. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. – 223 с.
16. Голубовська І. О. Проблема методології лінгвістичних досліджень у міждисциплінарному висвітленні // *Studia Linguistica*. – Вип.6. – Ч.1. – С. 67-75.
17. Гриценко П. Ю. Етнолінгвістика / П. Ю. Гриценко // Українська мова. Енциклопедія. – К.: Видавництво «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2004. – С.178-179.
18. Гумбольдт фон В. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт. – М.: Прогресс, 2000. – 400 с.
19. Дискурс іноземномовної комунікації / Під заг. ред. Кусько К. Я. – Львів: Вид-во Львів нац. ун-ту, 2001. – 495 с.
20. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен / Під заг. ред. Шевченко І. С. – Харків: Константа, 2005. – 356 с.
21. Дистрибутивний аналіз. Методика безпосередніх складників. Трансформаційний аналіз – методи лінгвістичних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bestreferat.ru/referat-163373.html2>.
22. Єрмоленко С. Я. Лінгвістичні теорії, конкретні методи дослідження / С. Я. Єрмоленко // Мовознавство. – 1981. – № 14. – С. 54-61.
23. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: деякі аспекти досліджень / В. В. Жайворонок // Мовознавство. – 2001. – № 5. – С. 48-63.
24. Журавлєв В. К. Истоки лингвистического мировоззрения XX века / В. К. Журавлєв // Язык: теория, история, типология. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – С. 83-95.
25. Зеленько А. С. Методи й аспекти дослідження мови // Вісник Луганського держ. Педуніверситету ім. Тараса Шевченка: Мовознавство. – 1999. – № 5. – С. 5-14.

26. Кашкин В. Б. Метакоммуникация в пространстве обыденного и научного познания: [электронный ресурс] / В. Б. Кашкин. – Режим доступа: <http://kachkine.narod.ru/KashkinRu.html>
27. Ковалик І. І. Методика лінгвістичного аналізу тексту / І. І. Ковалик, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ. – К.: Вища школа, 1984. – 120 с.
28. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підруч. / М. П. Кочерган. – К.: Академія, 2008. – 464 с.
29. Красных В. В. Анализ дискурса / В. В. Красных // Культурные слои во фразеологизмах и дискурсивных практиках. – 2004. – С. 242-250.
30. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Язык и моделирование социального взаимодействия. – М.: Прогресс, 1987. – 540 с.
31. Левицький А. Е. Перспективні напрями зіставних досліджень у межах когнітивно-дискурсивної парадигми / А. Е. Левицький // Мовні і концептуальні картини світу. – 2007. – Вип. 23. – Ч. 2. – С. 119-127.
32. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М.: Гнозис, 2003. – 280 с.
33. Масенко Л. Т. Суржик: між мовою і язиком / Лариса Масенко. – К.: Києво-Могилянська академія, 2011. – 135 с.
34. Методи лінгвістичних досліджень [електронний ресурс]. Режим доступу: http://knowledge.allbest.ru/languages/2c0a65625b3ac68a5c53b88521216c27_0.html
35. Методология лингвистики [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/METODOLOGIYA_LINGVISTIKI.html?page=0,9
36. Методы лингвистических исследований [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ranez.ru/article/id/420>
37. Методы лингвистического исследования и описания языка, обусловленные функционально-стилистическим инвариантом [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://gerebilo.ucoz.ru/load/stati_v_sbornikakh_i_zhurnalakh/stati_v_regionalnykh_izdaniyakh/t_v_zherebilo_metody_lingvisticheskogo_issledovaniya_i_opisanija_jazyka_obuslovlennye_funkcionalno_stilisticheskim_invariantom/28-1-0-515
38. Мечковська Н. Б. Об'єкти і напрями в соціолінгвістичних дослідженнях (досвід систематизації) / Н. Б. Мечковська // Вісн. Львів. ун-ту. – Сер. філол. – 2006. – Вип. 38. – Ч. II. – С. 13-20.
39. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика / Н. Б. Мечковская. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 207 с.
40. Оголовець А. Як писати наукову роботу з української мови / А. Оголовець // Дивослово. – 1999. – № 8. – С. 23-26.
41. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації / Г. Г. Почепцов. – К.: ВЦ «Київський університет», 1999. – С. 75-126.

42. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с.
43. Радзівєвська Т. В. Текст як засіб комунікації / Т. В. Радзівєвська. – К.: Ін-т української мови НАН України, 1998. – 192 с.
44. Радзівєвська Т. В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст – Соціум – Культура – Мовна особистість / Т. В. Радзівєвська. – К.: ДП «Інформативно-аналітичне агентство», 2010. – 491 с.
45. Распопов И. П. Методология и методика лингвистических исследований / И. П. Распопов. – Воронеж: Изд-во Воронеж, ун-та, 1976. – 197 с.
46. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – С. 550-639.
47. Семчинський С. В. Загальне мовознавство / С. В. Семчинський. – К.: Вища школа, 1988. – 328 с.
48. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність / К. Серажим. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. – 392 с.
49. Сидоренко В. К., Дмитренко П. В. Основи наукових досліджень / В. К. Сидоренко, П. В. Дмитренко. – К.: Академія, 2000. – 544 с.
50. Снитко Е. С. Внутренняя форма номинативных единиц / Е. С. Снитко. – Львов: «Світ», 1990. – 186 с.
51. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: соціальна диференціація української мови / Л. О. Ставицька. — К.: Критика, 2005. — 464 с.
52. Ставицька Л. О. Суржик: суміш, мова, комунікація / Л. Ставицька, В. Труб // Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти: [зб. наук. праць]. – К.: Пульсари, 2007. – С. 32-120.
53. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності / В. М. Шейко. – К.: Знання-Прес, 2003. – 468 с.
54. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: мова, культура, влада / Г. М. Яворська. – К.: Ін-т мовознав. ім. О. О.Потебні, 2000. – 285 с.

Додаткова література

1. Балли Шарль. Французская стилистика / Шарль Балли. – М.: Иностранная литература, 1961. – 395 с.
2. Болотнова Н. С. Филологический анализ текста / Н. С. Болотнова. – М.: Флинта: Наука, 2007. – 520 с.
3. Болотнова Н. С. Коммуникативная стилистика текста: словарь-тезаурус / Н. С. Болотнова. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 384 с.

4. Введенська Т. Стилістичний аналіз (сучасні зарубіжні методики) / Т. Введенська // Слово і час. – 2001. – № 9. – С. 61-66.
5. Гуревич Л. С. Коммуникация и метакоммуникация в диалектике познания / Л. С. Гуревич // Вестн. Иркутского гос. лингв. ун-та. – 2009. – № 2. – С. 148-155/
6. Дубровченко Е. М. Специфика метакоммуникации как особого типа общения / Е. М. Дубровченко // *Lingua mobilis*. – 2011. – № 2 (28). – С. 79-82.
7. Дудик П. С. Методологія, методи й методика стилістики / П. С. Дудик // Української мови. – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 43-46.
8. Єрмоленко С. Я. Методи стилістичних досліджень / С. Я. Єрмоленко // Українська лінгвостилістика ХХ – початку ХХІ ст.: система понять і бібліографічні джерела / за ред. д-ра філол. наук, проф. С. Я. Єрмоленко. – К.: Грамота, 2007. – С. 13-17.
9. Загнітко А. Методи, методики дослідження сучасного синтаксису / А. Загнітко // Науковий вісник Чернівецького національного університету: зб. наук. праць / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2009. – Вип. 475-477: слов'янська філологія. – С. 207-213.
10. Коваль А. П. Практична стилістика української мови / А. П. Коваль. – К.: Вид-во при Київ. держ. ун-ті видавничого об'єднання «Вища школа», 1987. – С. 6-7.
11. Короткий словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – 224 с.
12. Мацько Л. І. Методологія і методи стилістики / Л. І. Мацько // Стилістика української мови / О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. – К.: Вища школа, 2003. – С. 11-20.
13. Методи структурного дослідження мови / ред. В. С. Перебийніс, Л. О. Кадомцева. – К.: Наукова думка, 1968. – 186 с.
14. Ремчукова Е. Н. Грамматика и рефлексивный дискурс / Е. Н. Ремчукова // Труды по русской и славянской филологии. Лингвистика / Тартуский ун-т; каф. рус. яз. – Новая сер. – VIII: Языковые функции: семантика, синтактика, прагматика. – Тарту, 2002. – С. 181-197;
15. Селіванова О. Лінгвометодологія – наукова парадигма – епістема / О. Селіванова // Науковий вісник Чернівецького національного університету: зб. наук. праць / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2009. – Вип. 475-477: слов'янська філологія. – С. 200-206.
16. Степанов Ю. С. Язык и метод: к современной философии языка. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1998. – 397 с.
17. Справочник научного работника / А. Р. Мацюк, З. П. Симорот, Я. Н. Шевченко и др. – К.: Наукова думка, 1989. – 328 с.

18. Стрельский В. И. Основы научно-исследовательской работы студентов. – К.: Вища школа, 1981. – 150 с.
19. Тихоша В. І., Гайдученко Г. М., Карабута О. П., Орлова Н. В. Факультативні заняття в школі / В. І. Тихоша. – Харків: Основа, 2007. – 248 с.
20. Щербань А. Н., Косолапов В. В. Оптимизация научно-исследовательской деятельности / А. Н. Щербань. – К.: Наукова думка, 1971. – 297 с.

WEB-ресурси

1. http://revolution.allbest.ru/languages/00034129_0.html.
2. <http://www.filologia.su/metody>.
3. http://revolution.allbest.ru/languages/00034128_0.html.
4. <http://www.superlinguist.com>.
5. <http://www.coolreferat.com>.
6. <http://mova.dn.ua>.
7. http://ualib.com.ua/br_5361.html.
8. <http://kisilmv.if.ua/study/student-research-work.html>.
9. <http://uk.wikisource.org/wiki>.
10. <http://intkonf.org/zagoriychuk-a-kpn-orlovska-ov-metodi-lingvistichnih-doslidzhen>.

Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

Засоби діагностики успішності навчання – усне та письмове опитування, проблемно-пошукові завдання, презентації, тестові завдання та контрольні роботи.

УКРАЇНСЬКА МОВА ЗІ СПЕЦІАЛЬНОЮ МЕТОДИКОЮ НАВЧАННЯ

**Укладач – Тихоша Валентина Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент**

Найважливішим завданням освіти в Україні є прилучення молоді до національної культури на основі рідної мови. Це зумовлює посилення уваги до фахової підготовки майбутніх учителів-словесників. Основи професійної майстерності майбутнього вчителя формуються у процесі вивчення всіх дисциплін у виші, але провідна роль у системі підготовки майбутнього вчителя допоміжної школи належить методиці навчання мови.

Майбутній учитель має оволодіти всіма існуючими методами й прийомами успішного навчання рідної мови у спеціальних класах або школі для інклюзивних дітей з відхиленнями в інтелектуальному, психологічному та мовленнєвому розвитку.

З огляду на це, у процесі практичного вивчення методики рідної мови студент має засвоїти, в чому специфіка навчання рідної мови у спеціальній школі.

Предмет вивчення

Предметом вивчення курсу «Української мови зі спецметодикою навчання» є принципи, методи і прийоми навчання української мови дітей з розумовими та мовними відхиленнями у розвитку, психолого-педагогічні основи навчання мови в спеціальній школі, способи допомоги учням з розумовим недорозвиненням, засоби розвитково-корекційного навчання.

Міждисциплінарні зв'язки

Предмет «Українська мова зі спецметодикою навчання» передбачає тісний зв'язок з психологією, педагогікою, методикою навчання мови в загальноосвітній школі, логопедією, дефектологією.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни: дати студентам теоретичні знання, виробити практичні навички навчання усного і писемного мовлення дітей, що мають розумові та мовні відхилення у розвитку. Оволодіння мовою – основа розумового розвитку дитини, запорука повноцінного їх спілкування з людьми, участі у суспільному житті. Раннє виявлення і подолання мовних і мовленнєвих вад у дітей завдання батьків і логопедів. Але учитель –

словесник теж повинен мати уявлення про всі основні вади порушень мовного розвитку, причини, що їх викликають, шляхи попередження та подолання цих вад вимови, щоб у ході навчання рідної мови правильно проводити корекційну роботу, забезпечити оволодіння учнями засобами самоконтролю за правильною вимовою звуків і написання.

Завдання курсу:

- пізнавальні – програмою передбачено оволодіння студентами теоретичними засадами навчання мови учнів 1-3 класів допоміжної школи;
- методичні – оволодіння найбільш ефективними методами і прийомами удосконалення мовленнєвого розвитку молодших школярів і формування у них елементарних уявлень про мову як знакову систему;
- практичні – практична частина курсу передбачає підготовку практичного матеріалу до занять, добір тематичного й дидактичного матеріалу, унаочнення до уроку, формування у студентів навичок корекційно-педагогічної роботи, розвиток умінь здійснювати корекційне навчання і виховання дітей. Сюди ж входять тренувальні і творчі завдання та вибір методів і прийомів роботи, оцінка їх результативності.

Компетентності

Загальні компетентності:

- знання та розуміння предметної області та усвідомлення сфери професійної діяльності;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність працювати в команді;
- здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Предметні компетентності:

- розуміння специфіки навчання української мови дітей з відхиленнями у мовленнєвому і психічному розвитку,
- знання основ загальнотеоретичних дисциплін в обсязі, необхідному для розв'язання педагогічних, методичних і виховних завдань;
- знання шляхів і прийомів навчання дітей мови в залежності від порушень (типологічних та індивідуальних);
- застосування на практиці знання про методи і прийоми навчання розумово відсталих дітей з урахуванням розумового, психологічного та мовленнєвого розвитку дітей,
- втілення нових методичних ідей і технологій у практику навчання мови РВД.

Очікувані результати навчання

Студент повинен знати загальні питання методики з української мови; програми і підручники з української мови для 5-9 класів допоміжної школи; методики, прийоми і засоби навчання української мови у допоміжної школи; типи уроків з української мови, їх структуру, методику проведення у ДШ; особливості методики вивчення основних розділів української мови для допоміжної школи; методику навчання фонетики, орфоєпії, лексикології у ДШ; особливості методичної роботи вчителя-словесника у допоміжній школі.

Студент повинен уміти планувати навчальний матеріал на рік, півроку, з кожної теми, розділу; здійснювати моделювання навчального процесу; володіти технологією основних методів і прийомів навчання мови; оптимально використовувати засоби навчання; елементи програмування, комп'ютеризацію на уроках мови, виходячи із специфіки матеріалу, що вивчається, і з конкретного рівня розумового і психічного розвитку дітей; проводити методичний аналіз матеріалу, що вивчатиметься, а саме: встановлювати наступність і перспективність у його вивченні; співвідношення між теоретичними умінями школярів; диференціювати матеріал за ступенем складності його засвоєння, виділяти в ньому головне; працювати з підручником, уміло використовувати дидактичні можливості апарату навчальної книги, її рубрикацію, умовні позначення, питання і завдання, вправи, ілюстративний матеріал; складати план-конспект уроку: визначати тип уроку, його зміст і структуру, формулювати мету, визначати його цілі і завдання, добирати дидактичний матеріал, створювати систему вправ, прогнозувати пізнавальну діяльність учнів; вести позакласну роботу з предмета, вдало поєднувати її форми з програмним вивченням мови.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Вступ. Методика української мови в допоміжній школі як наука. Предмет і основні завдання методики в допоміжній школі. Методологічна основа методики мови.

Психолого-педагогічні основи навчання в допоміжній школі. Зв'язок спеціальної методики навчання мови з лінгвістикою, психологією, педагогікою, спецпедагогікою, спецпсихологією, дефектологією, логопедією, методикою навчання рідної мови в загальноосвітніх навчальних закладах.

Наукові дослідження в галузі спецпсихології і спецпедагогіки, дефектології, методики навчання рідної мови, досвід навчання мови дітей допоміжних шкіл, методична спадщина-основні джерела розвитку спеціальної методики навчання мови.

Методи наукового дослідження: вивчення й аналіз літератури, цілеспрямовані спостереження за діяльністю вчителів й учнів у навчальному процесі, результатами їх роботи, педагогічні експерименти.

Українська мова як навчальний предмет у допоміжній школі

Місце української мови в навчальному процесі. Корекційна роль навчання української мови в розвитку розумовідсталих дітей.

Практична спрямованість навчання української мови. Завдання і зміст роботи з української мови в допоміжній школі. Три рівні навчання української мови I кл., II – IV кл., V- IX класи.

Принципи методики української мови в допоміжній школі. Реалізація дидактичних принципів у навчанні мови: науковість, свідомість, активність, наочність, індивідуальний та диференційований підхід, принципи виховуючого і розвивального навчання, зв'язку школи з життям.

Методичні принципи навчання: взаємозв'язок усіх розділів мови (фонетика, лексикологія, граматики) в навчанні мови, зв'язок усного й писемного мовлення, розвиток фонематичного слуху і мовного чуття, зорових і просторових орієнтирів, тренування органів мовлення і руки в писанні.

Лінгвістичні, психологічні й дидактичні основи навчання української мови дітей з розумовими і психічними вадами.

Методи і прийоми, засоби навчання української мови в допоміжній школі.

Типи уроків з української мови, їх структура і методика проведення.

Програми і підручники з української мови для допоміжних шкіл.

Методика вивчення основних питань шкільного курсу

1. Методика навчання мови (фонетики, орфоєпії), у добукварний період.

2. Методика навчання мови в букварний період.

3. Методика навчання мови в післябукварний період.

4. Методика навчання теми «Будова слова, словотвір». Робота зі словом.

5. Методика підготовки РВД до оволодіння грамотним письмом, вивчення граматики, засвоєння частин мови (іменника, прикметника, дієслова, займенника, службових частин мови).

6. Методика опрацювання розділу «Речення».

Методика розвитку зв'язного мовлення

Формування мовної компетенції, достатньої для здійснення комунікації в межах певної сфери спілкування; формування мовленнєвих умінь і навичок дітей з розумовими вадами.

Способи допомоги учням у процесі розвитку мовлення.

Уточнення і збагачення словникового запасу РВД.

Формування в учнів мовленнєвих умінь через роботу над словом, реченням, текстом, засобами зв'язності. Використання ілюстративного матеріалу. Принципи, види робіт (усних і письмових), методика проведення переказів і творів у 5-9 класах.

Методика вдосконалення мовних умінь і навичок у 9 кл. допоміжної школи. Зміст і завдання роботи над мовним матеріалом та розвитком мовлення.

Позакласна робота з української мови, її значення та основні форми

Планування роботи з української мови. Загальні питання. Принципи планування. Складання календарних планів.

Облік знань, умінь і навичок з граматики і правопису в допоміжній школі

Значення і способи обліку знань і навичок. Види опитування учнів на уроці. Контрольні і самостійні роботи. Особливості обліку знань і навичок у допоміжній школі. Форми оцінювання знань, умінь і навичок. Особливості обліку знань і навичок у допоміжній школі. Форми оцінювання знань, умінь і навичок учнів по класах.

Підготовка вчителя до уроку в допоміжній школі

Складання плану-конспекту уроку, підготовка наочності й дидактичного матеріалу, опрацювання прийомів використання їх на уроці.

Методична робота вчителя-словесника

організація роботи методичного об'єднання (кафедри) словесників, самоосвіта вчителя – мовника.

Кабінети української мови в допоміжній школі – як центр навчальної, позакласної та методичної роботи (оформлення кабінету, планування його роботи, використання на уроках і в позакласній роботі з мови).

Знайомство з методичними посібниками для вчителів – словесників допоміжної школи, дидактичним матеріалом, збірниками завдань і вправ, словниками, що використовують учителі на уроці. Складання картотеки робочих матеріалів до уроку.

Робота з наочністю: добір наочності до даної програмної теми, виготовлення таблиць, схем, транспарантів для проектора, роздавального матеріалу до фрагментів уроку, тематичних карток тощо.

Розробка планів – конспектів до уроків різних типів: вивчення нового матеріалу, закріплення знань, умінь і навичок, узагальнення і систематизація вивченого, розвитку зв'язного мовлення.

Організація роботи над помилками в письмових роботах, заняття гуртка, складання плану. Тижні мови в школі, сценарії мовних ранків, вечорів, Шевченківських свят тощо.

Номер та назва змістових модулів

Змістовий модуль №1

Тема: Методика навчання рідної мови як педагогічна наука

Лекційні модулі

1. Теоретичні засади методики навчання рідної мови в допоміжній школі, особливості курсу.

2. Сучасні методи і прийоми навчання грамоти дітей з розумовими, психічними та мовними вадами. Звуковий аналітико-синтетичний метод.
3. Добукварний період навчання грамоти дітей у допоміжній школі: мета, завдання, зміст роботи.
4. Методи і прийоми роботи з дітьми у добукварний період.

Практичні модулі

1. Аналіз програми і підручників з української мови для 1-4 класів допоміжної школи. Основні розділи букваря і читанки, зв'язок між теоретичною і практичною частинами.
2. Методи і прийоми навчання мови у 1-4 класах допоміжної школи. Розробка вправ ігрового характеру.
3. Особливості структури і методики уроків добукварного періоду в допоміжній школі. Складання планів-конспектів уроків.
4. Структура уроку у добукварний період. Моделювання уроків.

Модулі самостійної роботи

1. Зв'язок методики навчання мови РВД з іншими психолінгвістичними та педагогічними науками.
2. Основні методи навчання грамоти у XIX і на початку XX ст. Характеристика сучасних методів навчання грамоти.
3. Наочність і її роль у навчанні грамоти.
4. Індивідуальна робота з учнями, що мають порушення фонематичного слуху і вади звуковимови.

Змістовий модуль №2

Тема: Букварний та післябукварний періоди навчання грамоти дітей допоміжної школи

Лекційні модулі

1. Мета, завдання і зміст роботи у букварний період навчання грамоти школярів I і II відділення допоміжної школи.
2. Початкове навчання читанню. Способи і техніка читання у I і II відділеннях.
3. Методи і прийоми навчання письма у букварний період.
4. Розвиток мовлення і мислення розумовідсталих дітей на уроках навчання грамоти.
5. Уроки читання. Відпрацювання способів і техніки читання, збагачення й активізація словникового запасу учнів.

6. Методи і прийоми навчання морфології формування елементарних понять про частини мови у I і II відділеннях початкових класів (у 5-9 класах).
7. Особливості словникового запасу школярів допоміжної школи та методи і прийоми словникової роботи.
8. Методика опрацювання елементів синтаксису у 5-9 класах допоміжної школи.

Практичні модулі

1. Етапи букварного періоду у початкових класах I і II відділень. Методика формування умінь читати прямі склади. Складання планів-конспектів на вивчення нової букви.
2. Уроки письма в букварний період. Прийоми формування графічних навичок, види роботи на уроці письма. Побудова уроку письма, його моделювання.
3. Розвиток мовлення учнів: види роботи над реченням і зв'язним мовленням. Побудова конспекту уроку розвитку усного мовлення.
4. Розвиток мовлення учнів на уроках читання. Прийоми збагачення мовлення учнів новими словами, логіко-лексичні вправи. Моделювання уроків читання.
5. Аналіз методів і прийомів навчання граматики. Розробка проблемно-пошукових завдань, вправ для роботи з реченням. Моделювання уроків.
6. Методика загального ознайомлення з частинами мови у 5-9 класах допоміжної школи: характеристика методів і прийомів; розробка фрагментів уроків на ознайомлення з іменником, прикметником, дієсловом.
7. Система орфографічних вправ під час вивчення граматики. Складання конспекту уроку з орфографії і моделювання його.

Модулі самостійної роботи

1. Психолінгвістична природа становлення орфографічної навички у РВД.
2. Порядок вивчення звуків і букв у початковій школі. Прийоми виділення звука.
3. Типові помилки під час читання у РВД.
4. Гігієнічні умови навчання письма.
5. Аналіз програм та підручників щодо наступності і послідовності формування граматичних понять у допоміжній школі.
6. Відвідування уроків у допоміжній школі.
7. Розбір речень за схемою аналізу для початкових класів. Складання плану-конспекту уроку з синтаксису.
8. Добір лексичних вправ різних видів для роботи на уроках з різних тем.

Змістовий модуль №3

Тема: Розвиток мовлення як головне завдання навчання мови в допоміжній школі

Лекційні модулі

1. Корекційно-практична спрямованість розвитку мовлення РВД.
2. Завдання й методика розвитку усного мовлення в 1-9 класах допоміжної школи.
3. Розвиток зв'язного писемного мовлення молодших школярів допоміжної школи.

Практичні модулі

1. Способи організації навчання усним зв'язним висловлюванням під час вивчення програмного матеріалу і на спеціальних уроках. Розробка уроку розвитку зв'язного мовлення і моделювання його.
2. Писемне зв'язне мовлення школярів. Види переказів та їх методика у допоміжній школі.
3. Види творчих робіт у допоміжній школі та методика їх проведення.

Модулі самостійної роботи

1. Поняття «мова», «мовлення», «текст», «будова тексту».
2. Аналіз програм і підручників «Рідна мова» щодо розвитку усного й писемного мовлення.
3. Складання тексту творчого переказу за матеріалами «Читанки».
4. Розробка циклу вправ для розсосередженої підготовки учнів до письмового переказу в 5 класі.
5. Перевірка учнівських зошитів.
6. Аналіз уроків з мови. Схема аналізу уроку, застосування її до уроків різних типів.
7. Спостереження над синтаксичною будовою мовлення РВД.
8. Організація роботи учнів з підручником.
9. Норми оцінювання усних і письмових відповідей учнів, критерії оцінювання.
10. Особливості уроку узагальнення і систематизації вивченого та уроків повторення для корекції знань і оцінювання учнів.

Змістовий модуль №4

Тема: Методика навчання РВД написанню творчих робіт

Лекційні модулі

1. Місце творчих робіт у системі навчання зв'язного мовлення РВД. Особливості роботи над виробленням комунікативних умінь.

2. Види та тематика творчих робіт з української мови у допоміжній школі. Підготовка вчителів і учнів до переказу тексту.
3. Методика проведення переказів різних видів (усних і письмових). Словесне малювання як метод підготовки до переказу.
4. Методика проведення творів різних типів (розповіді, опису, роздуму). Робота над формуванням навичок ділового мовлення у РВД. Організація роботи над помилками у творчих роботах учнів.

Практичні модулі

1. Словникова робота, добір підготовчих вправ до написання творчих робіт.
2. Виділення мікротем у висловлюваннях, складання плану, удосконалення мовного оформлення переказів.
3. Добір тематики творів для допоміжної школи. Моделювання уроків проведення твору-розповіді, твору-опису, твору-роздуму.
4. Складання конспекту уроку зі зв'язного мовлення. Аналіз учнівських переказів і творів. Оцінювання робіт. Організація роботи над помилками.
5. Аналіз типів мовленнєвих ситуацій. Добір прийомів активізації мовленнєвої творчості РВД.
6. Способи організації навчання зв'язним висловлюванням. Спостереження за зв'язком між змістом тексту і заголовком. Визначення засобів зв'язності у тексті. Методи і прийоми складання плану тексту.
7. Спостереження структури тексту і мовних засобів зв'язку речень у тексті. Складання планів текстів.

Модулі самостійної роботи

1. Позакласна робота з мови у ДШ. Підбір матеріалів для позакласної роботи. Добір текстів для переказів різних видів у ДШ.
2. Добір наочності до уроків зв'язного мовлення.
3. Позакласна робота з мови у ДШ: підготовка сценаріїв, виховних заходів з мови.
4. Добір матеріалів до оформлення кабінету української мови.

Рекомендована література

Основна література

1. Актуальні проблеми становлення і розвитку національної школи. – К. 1992. – 157 с.
2. Беляєв О. М. Методика вивчення рідної мови в школі / О. М. Беляєв. – К., 1987. – 432 с.

3. Вавіна Л. С. Концепція мовної освіти розумово відсталих школярів: Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин / Л. С. Вавіна. – К. 1994. – 44 с.
4. Вавіна Л. С. Перевірка і оцінювання знань учнів допоміжної школи / Л. С. Вавіна // Дефектологія. – 1990. – №2. – С.11-15.
5. Власова Т. А. Повзнер М. С. О детях с отклонениями в развитии: изд. 2-е допол. / Т. А. Власова, М. С. Повзнер. – М.: Наука, 1993. – 83 с.
6. Донченко Т. К. Організація навчальної діяльності учнів на уроках рідної мови / Т. К. Донченко. – К., 1995. – 280 с.
7. Дубовський С. Систематизація знань учнів допоміжної школи / С. Дубовський // Дефектологія. – 1998. – №4.
8. Єрмоленко С., Мацько Л. Навчально-виховна концепція вивчення рідної (державної) мови / С. Єрмоленко, Л. Мацько // Дивослово. – 1994. – №7 – С.21-33.
9. Єременко І. Урок у спеціальній школі / І. Єременко // Дефектологія. – 2008. – №2. – С.14.
10. Кравець Н. Оптимізація навчального процесу у допоміжній школі / Н. Кравець // Дефектологія. – 1998. – №4. – С.5-9.
11. Кравець Н. П. Розвиток мовлення в учнів молодших класів допоміжної школи / Н. П. Кравець. – К., 1999. – 125 с.
12. Кравець Н. Системний підхід до вивчення української мови в допоміжній школі / Н. Кравець // Дефектологія. – 2003. – №3. – С.43-46.
13. Концепція державного стандарту освіти учнів з порушенням мовленнєвого розвитку // Дефектологія. – 2000. – №2. – С.2-10.
14. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах: Підручник для студентів вищих навчальних закладів освіти. – К., 2000. – 476 с.
15. Мозгова Т. Планування роботи з учнями із загальним недорозвитком мовлення / Т. Мозгова // Дефектологія. – 2008. – №1. – С.41-44.
16. Національна система виховання: Концепція – К., 1991. – 24 с.
17. Олійник І. С. та ін. Методика викладання української мови в середній школі / За ред. І. С. Олійник. – К., 1989. – 476 с.
18. Омелянович І. Розвивальне навчання в допоміжній школі (період навчання грамоти) / І. Омелянович // Дефектологія. – 2000. – №4. – С.14-17.
19. Трофименко Л. Засвоєння РВД граматичних категорій / Л. Трофименко // Дефектологія – 1998. – №4. – С.2-5.
20. Форми навчання в школі / За ред. Ю. І. Мальованого. – К.: Освіта, 1992. – 110 с.

Додаткова література

1. Бурак Г. Ф. Слово – диво. Вправи, завдання, диктанти з рідної мови / Г. Ф. Бурак. – Стрий, 1993. – 157 с.

2. Горофименко Л. Взаємозв'язок навички читання і розвитку спілкування РВД / Л. Горофименко // Дефектологія. – 2001. – №1 – С.12-14.
3. Горофименко Л. Мовленнєва творчість семирічок із ЗПР / Л. Горофименко // Дефектологія. – 2000. – №1. – С.15-17.
4. Горофименко Л. Формування усного зв'язного мовлення / Л. Горофименко // Дефектологія. – 1998. – №3. – С.27-31.
5. Дефектологический словарь. – М., 1982. – 756 с.
6. Кравець Н. Актуалізація стимулів усного мовлення / Н. Кравець // Дефектологія. – 2003. – №2. – С.17-18.
7. Луцько К. Взаємодія пізнавальної діяльності та розвитку мовлення глухих / К. Луцько // Дефектологія. – 1999. – №1. – С.13-16.
8. Марченко Л. Передумови навчання зв'язного мовлення дітей з ЗПР // Дефектологія. – 2001. – №2. – С. 11-13.
9. Марченко Л. Складання оповідання з елементами творчості // Дефектологія. – 1998. – №2. – С.42-43.
10. Нарченко І. Навчання дітей із затримкою психічного розвитку складання оповідань з елементами творчості / І. Нарченко // Дефектологія. – 1998. – №2. – С.13-16.
11. Неживий О. І., Ужченко В. Д. Дидактичний матеріал з народознавства на уроках рідної мови. – К.: Освіта. – 1993. – 156 с.
12. Посохова Л. Вироблення у дітей з ЗПР соціально-комунікативних навичок / Л. Посохова // Дефектологія. – 1999. – №4. – С.31-35.
13. Стельмахович М. Г. Етнопедагогічні основи методики рідної мови / М. Г. Стельмахович // УММН. – 1993. – №5. – С.17-20.
14. Стріха А. Я., Гуревич А. Ю. Цікава граматики: Посібник для вчителя / А. Я. Стріха, А. Ю. Гуревич. – К., 1991. – 186 с.
15. Чередниченко Н. Орфографічна грамотність РВД / Н. Чередниченко // Дефектологія. – 1993. – №3. – С.7-11.

Форма підсумкового контролю успішності навчання:

- III курс – залік;
- IV курс – екзамен, дифзалік.

Засоби діагностики успішності навчання: контрольна робота, тестові завдання.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Система оцінювання знань студентів під час підсумкового контролю

<p>A (відмінно) 100 – 90 балів</p>	<p>Студент має глибокі міцні і системні знання з усього теоретичного курсу, може чітко сформулювати дефініції, використовуючи спеціальну термінологію, вільно володіє понятійним апаратом, знає основні проблеми навчальної дисципліни, її мету та завдання. Вміє застосовувати здобуті теоретичні знання у всіх видах практичних завдань.</p> <p>Використовує сучасні методи та підходи при вирішенні самостійних завдань всіх рівнів. Може самостійно обирати підходи та методи для вирішення завдань різного рівня складності.</p> <p>Широко застосовує основні категорії системного аналізу та системно структурного та функціонального підходів. На основі знань про системи може самостійно охарактеризувати структуру системи та функціональні зв'язки між її компонентами.</p> <p>Обсяг знань та рівень вмінь та навичок цілком відповідає та перевищує вимоги програми дисципліни.</p>
<p>B (добре) 89-82 бали</p>	<p>Студент має глибокі міцні і системні знання з усього теоретичного курсу, може чітко сформулювати дефініції, використовуючи фахову термінологію, вільно володіє понятійним апаратом, знає основні проблеми навчальної дисципліни, її мету та завдання. Студент має міцні ґрунтовні знання, виконує практичну роботу без помилок.</p> <p>Обсяг знань та рівень вмінь та навичок відповідає обсягу програми дисципліни.</p>
<p>C (добре) 81-74 бали</p>	<p>Студент знає програмний матеріал повністю, має практичні навички в фаховому аналізі, але не вміє самостійно мислити, не може вийти за межі теми.</p> <p>Обсяг знань відповідає програмі дисциплін, але допускає помилки в обсязі до 10%.</p> <p>Обсяг знань та рівень вмінь та навичок відповідає обсягу програми дисципліни.</p>
<p>D, E (задовільно) 73-60 балів</p>	<p>Студент знає основні теми курсу, але його знання мають загальний характер, іноді не підкріплені прикладами. Замість чіткого визначення пояснює теоретичний матеріал на побутовому рівні. Має прогалини в теоретичному курсі та практичних вміннях.</p> <p>Обсяг знань відповідає програмі дисциплін, але допускає помилки в обсязі від 10% - 25%.</p>
<p>FX (незадовільно) 59-35 балів</p>	<p>Студент має фрагментарні знання з усього курсу. Не володіє термінологією, оскільки понятійний апарат не сформований. Не вміє викласти програмний матеріал. Мова невиразна, обмежена, бідна, словниковий запас не дає змоги оформити ідею. Практичні навички на рівні розпізнавання.</p> <p>Обсяг знань відповідає програмі дисциплін, але допускає помилки в обсязі до 50%.</p>
<p>FX (незадовільно) 34-1 бал</p>	<p>Студент повністю не знає програмного матеріалу, не працював в аудиторії з викладачем або самостійно.</p> <p>Не володіє термінологією, оскільки понятійний апарат не сформований.</p>

	Не вміє викласти програмний матеріал. Мова невиразна, обмежена, бідна, словниковий запас не дає змогу оформити ідею.
--	--

Критерії оцінювання аудиторної роботи студентів

A 5 (відмінно) 100 – 90 балів	Студент повинен відмінно володіти матеріалом, його відповідь відзначається повнотою і висвітленістю матеріалу курсу, вона повинна ґрунтуватись з різних поглядів. При цьому студент повинен уміти висловити й мотивувати власне бачення з аналізованих питань. Студент повинен знати повний обсяг запропонованого в курсі матеріалу. Для цього він має ознайомитись з рекомендованою до курсу науковою літературою. Обов'язковим є знайомство з додатковою літературою, опрацювання її і використання при висвітленні питання. Відповідь повинна бути логічною, зв'язною, послідовною й аргументованою. Теоретичні положення мають бути підкріплені конкретними прикладами. Студент повинен уміти застосовувати свої теоретичні знання на практиці, логічно і послідовно викладати матеріал, пов'язуючи з суміжними темами, бачити міжпредметні зв'язки, наводити приклади і коментувати їх. Студент робить самостійні висновки, висловлює гіпотези, дискутує, аргументує, посилаючись на першоджерела.
B 4 (добре) 89-82 бали	Відповідь студента повна й аргументована, що спирається на знання різних поглядів на обговорювану тему. Студент повинен знати весь обсяг запропонованого в курсі матеріалу, проте може помилятися у неprincipiових моментах при викладі теорії чи окремих концепцій. Студент повинен опрацювати і знати основну рекомендовану літературу до курсу. Відповідь повинна бути логічною, викладеною правильною літературною мовою. У разі труднощів з аргументацією висловлюваних тез студенту можуть бути задані додаткові питання, які допоможуть йому чіткіше сформулювати думку. Свої теоретичні знання студент повинен уміти застосовувати на практиці.
C 4 (добре) 81-74 бали	Студент висвітлює різні точки зору на обговорювану тему. При знанні повного обсягу матеріалу, студент може помилятися в окремих питаннях при викладі окремої теми, чи загальних питань. При знанні рекомендованої літератури можуть допускатися помилки у значимості того чи іншого джерела. Студент повинен володіти усним і письмовим мовленням, щоб аргументовано давати відповідь. При необхідності студенту можуть задаватися додаткові питання, які допоможуть йому висловити думку. Теоретичні знання студент повинен застосовувати на практиці. Не завжди дотримується логіки викладу, хоч і вільно орієнтується у матеріалі, але інколи припускається одиничних помилок
D, E 3 (задовільно) 73-60 балів	Відповідь студента неповна і не достатньо аргументована. Студент повинен знати значну частину матеріалу, запропонованого в курсі, але ці знання можуть мати несистемний характер. Навідні питання викладача повинні наштовхувати студента на правильну відповідь. У мові викладу можуть траплятися граматичні і стилістичні помилки. Матеріал студентом засвоєно на рівні невпевненого переказування, вивчене відтворює не завжди логічно і послідовно, але не губиться при необхідності навести приклад. Знає стандартні дефініції
FX 2	Ставиться студенту, в якого відсутні знання матеріалу,

(незадовільно) 59-35 балів	запропонованого в курсі. Студент може частково відповідати на поставлені запитання, але сам не здатен викласти теоретичний матеріал і підкріпити його прикладами. Студент необізнаний з рекомендованою літературою, у його мовленні часто трапляються граматичні помилки, відчувається брак достатнього словникового запасу.
FX 1 (незадовільно) 34-1 бал	Студент повністю не знає програмного матеріалу, не працював в аудиторії з викладачем або самостійно.

Критерії оцінювання самостійної роботи студентів

A 5 (відмінно) 100 – 90 балів	Студент повно і всебічно розкриває винесені для самостійного опрацювання питання теми, вільно оперує поняттями і термінологією, демонструє глибокі знання джерел, має власну думку щодо відповідної теми і може аргументовано її доводити; усі види практичних завдань правильно виконані та оформлені належним чином (у вигляді реферату або законспектовані в зошиті)
B 4 (добре) 89-82 бали	Загалом рівень знань студента відповідає викладеному для оцінки «відмінно», проте припустився кількох помилок при розв'язанні завдань, винесених для самостійного опрацювання, обґрунтування неточні, не підтверджуються доказами; усі види практичних завдань правильно виконані та оформлені належним чином (у вигляді реферату або законспектовані в зошиті), проте трапляються поодинокі помилки у виконання завдань
C 4 (добре) 81-74 бали	Студент розкриває теми, винесені для самостійного опрацювання, проте не всебічно, дещо поверхово; припускається помилок при розв'язанні деяких завдань; усі види практичних завдань правильно виконані та оформлені належним чином (у вигляді реферату або законспектовані в зошиті), проте трапляються помилки у їх виконання; деякі завдання не виконані
D E 3 (задовільно) 73-60 балів	Студент розкриває не всі теми, винесені на самостійне опрацювання (лише 60% завдань), теми розкриті поверхово, студент припускається помилок при виконанні практичних завдань, завдання не оформлені належним чином, деякі завдання не виконані
FX 2 (незадовільно) 59-35 балів	Студент у загальних рисах розкрив питання, винесені для самостійного опрацювання, розуміє їх сутність, намагається робити висновки, але при цьому припускається грубих помилок, матеріал викладає нелогічно; студент виконав лише 50% завдань, винесених на самостійне опрацювання
FX 1 (незадовільно) 34-1 бал	Студент не може відповісти на поставлене запитання або відповідає неправильно, не розуміє суті запитання, не може зробити висновків, виконав менше 50% завдань, винесених на самостійне опрацювання; практичні завдання не оформлені належним чином

Критерії оцінювання реферативних робіт студентів

A 5 (відмінно) 100 – 90 балів	Студент повністю розкрив тему реферату, аргументував її конкретними прикладами, положеннями, використав належний бібліографічний апарат, оформив роботу згідно вимог такого типу
--	--

	робіт, вільно володіє фактичним матеріалом теми, дає вичерпні відповіді з даної теми
В 4 (добре) 89-82 бали	Студент розкрив тему реферату, навів її доказову базу, є посилання на конкретні джерела, належне оформлення роботи, орієнтується в темі реферату і дає відповіді на поставлені з неї запитання
С 4 (добре) 81-74 бали	Студент не повністю розкрив тему реферату, допустив неточності при формулюванні головних думок. В оформленні роботи наявні незначні стилістичні невправності
DE 3 (задовільно) 73-60 балів	При розкритті теми реферату студент не на належному науковому рівні висловлює її тези, положення, допускає помилки змістового характеру, наявні стилістичні невправності, робота оформлена не належним чином
FX 2 (незадовільно) 59-35 балів	Студент частково виконав реферат, не може аргументувати його основних положень, допускає помилки змістового характеру. Оформлення роботи не відповідає вимогам, що висуваються до робіт такого типу
FX 1 (незадовільно) 34-1 бал	Студент не написав реферат

Критерії оцінювання виконання студентами контрольних робіт

A 5 (відмінно) 100 – 90 балів	Студент ґрунтовне засвоїв програмний матеріал, повністю та правильно, без помилок виконав усі завдання контрольної роботи; робота оформлена належним чином (відсоток правильних відповідей 86 – 100 %)
В 4 (добре) 89-82 бали	Студент правильно та повністю виконав завдання контрольної роботи, проте допустив незначні помилки, деякі неточності; робота оформлена належним чином (відсоток правильних відповідей 79 – 85 %)
С 4 (добре) 81-74 бали	Студент повністю, однак з деякими помилками виконав завдання контрольної роботи; допустив неточності при виконанні завдань, робота оформлена в довільному порядку (відсоток правильних відповідей 71 – 78%)
D 3 (задовільно) 73-64 бали	Студент не повністю виконав завдання контрольної роботи, допустив помилки при виконанні, наявні деякі неточності при виконанні роботи, що свідчать про недостатнє засвоєння теоретичного матеріалу (відсоток правильних відповідей 64 – 70 %)
E 3 (задовільно) 63-60 балів	Студент виконав лише половину завдань контрольної роботи або виконав повністю, однак допустив значні помилки, що свідчать про недостатнє засвоєння теоретичного матеріалу (відсоток правильних відповідей 56 – 63 %)
FX 2, 1 (незадовільно) 59-1 бал	Студент не виконав завдання контрольної роботи або виконав із суттєвими помилками, що свідчать про повне незнання теоретичного матеріалу (відсоток правильних відповідей 27 – 55 %; 0 – 26%)

Критерії оцінювання диктантів

Кількість помилок	Оцінка
I—II курс (210 слів)	

0/0	A 5 (відмінно)
0/1, 0/2	B 4 (добре)
½, 1/1	C 4 (добре)
2/1, 2/2	D 3 (задовільно)
2/3, 3/3	E 3 (задовільно)
0/4, 4/0	F X 2, 1 (незадовільно)
III курс (250 слів)	
0/0	A 5 (відмінно)
0/1	B 4 (добре)
1/1	C 4 (добре)
2/2	D 3 (задовільно)
2/3	E 3 (задовільно)
3/4	F X 2, 1 (незадовільно)
4 курс (280 слів)	
0/0	A 5 (відмінно)
0/1	B 4 (добре)
1/0	C 4 (добре)
1/1	D 3 (задовільно)
1/2	E 3 (задовільно)
2/3	F X 2, 1 (незадовільно)

Критерії оцінювання презентацій

A (відмінно) 100 – 90 балів	Студент, який чітко виконав такі вимоги: зміст презентації відповідає поставленим дидактичним цілям і завданням; дотримано прийняті правила орфографії, пунктуації, скорочень і правила оформлення тексту; відсутні фактичні помилки; достовірно представлена інформація; лаконічний текст на слайді; зміст кожної частини текстової інформації логічно завершений; інформація подана привабливо, оригінально; текст виразно видно на тлі слайда, використано контрастні кольори для фону і тексту. На останньому слайді вказується перелік використаних джерел, активні і точні посилання на всі графічні об'єкти.
B (добре) 89-82 бали	Студент, у якого зміст презентації відповідає поставленим завданням; в основному дотримано правила орфографії, пунктуації, оформлення тексту; відсутні фактичні помилки; достовірно представлена інформація; наявний лише один логічний наголос, не завжди лаконічний текст на слайді, є певні зауваження щодо привабливості поданої інформації. На останньому слайді вказується перелік використаних джерел.
C (добре) 81-74 бали	
D, E (задовільно) 73-60 балів	Студент, у якого презентація не завжди відповідає поставленим завданням; наявні орфографічні, пунктуаційні помилки, не повністю дотримано правила оформлення тексту; зміст кожної частини текстової інформації логічно завершено.
FX (незадовільно) 59-35 балів	Студент, у презентації якого порушена стислість і лаконічність викладу, а також текст має недостатню інформативність; відповідність змісту презентації не відповідає поставленим дидактичним цілям і завданням; наявні орфографічні та пунктуаційні помилки.
FX (незадовільно) 34-1 бал	

Критерії оцінювання курсових робіт

Оцінка курсової роботи здійснюється за 100-бальною шкалою, яка складається з двох частин:

- 1) виконання курсової роботи (до 70 балів);
- 2) захисту (до 30 балів).

А (відмінно) 90-100 балів	Студент показав глибокі теоретичні знання тієї дисципліни, з якої виконана курсова роботи; оволодів первинними навиками дослідної роботи: збирати дані, аналізувати, творчо осмислювати, формулювати висновки; дає свої пропозиції і рекомендації з предмету дослідження; виконав роботу грамотно літературною українською мовою; оформив роботу у відповідності до вимог і подав її до захисту у визначений кафедрою термін; на захисті продемонстрував глибокі знання теми дослідження, тверде і впевнено відповів на запитання членів комісії.
В, С (добре) 74-89 балів	Студент показав досить високі теоретичні знання тієї дисципліни, з якої виконана курсова роботи; оволодів первинними навиками дослідної роботи: збирати дані, аналізувати, осмислювати їх, формулювати висновки, але не завжди критично ставиться до використаних джерел та літератури; дає свої пропозиції і рекомендації з предмету дослідження, однак відчуває труднощі щодо їх обґрунтування; виконав роботу грамотно літературною українською мовою, але допустив нечисленні граматичні та стилістичні помилки; оформив роботу у відповідності до вимог і подав її до захисту у визначений кафедрою термін; на захисті продемонстрував добрі знання з теми дослідження, відповів на запитання членів комісії.
Д, Е (задовільно) 60-73 бали	Студент показав достатні теоретичні знання з тієї дисципліни (дисциплін), з якої виконується дана робота: в основному оволодів первинними навиками дослідної роботи: збирати дані, аналізувати, осмислювати їх, формулювати висновки, однак допускає в роботі порушення принципів логічного і послідовного викладу матеріалу, мають місце окремі фактичні помилки і неточності; не може сформулювати пропозиції і рекомендації з теми дослідження, або обґрунтувати їх; допускає помилки в оформленні роботи та її науково-довідкового апарату; допускає численні граматичні та стилістичні помилки: на захисті продемонстрував задовільні знання з теми дослідження, але не зумів впевнено й чітко відповісти на додаткові запитання членів комісії.
Ф (незадовільно) менше 60 балів	На захисті студент проявив повне незнання досліджуваної проблеми, не зумів задовільно відповісти на поставлені питання, що свідчить про несамотійне виконання курсової роботи.

Критерії оцінювання випускних робіт

Оцінка кваліфікаційної роботи здійснюється за 100-бальною шкалою, яка складається з двох частин:

- 1) виконання роботи (до 70 балів);
- 2) захисту (до 30 балів).

<p>А (відмінно) 90-100 балів</p>	<p>Студент виконав роботу самостійно, на високому науково-теоретичному рівні, яка відбиває глибокі теоретичні знання і практичні навички випускника, його здатність до професійної діяльності як фахівця з міжнародних відносин; оволодів навичками науково-дослідної роботи у збиранні і систематизації даних, їх обробки, осмислення, систематично викладу, формулювання висновків; показав критичне ставлення до джерел і літератури, ввів елементи наукової новизни, сформулював власні пропозиції і практичні рекомендації; грамотно оформив кваліфікаційну роботу; написав роботу грамотно, українською літературною мовою, не допускаючи орфографічних, пунктуаційних та стилістичних помилок; продемонстрував глибокі знання теми дослідження, впевнено відповів на запитання членів комісії.</p>
<p>В, С (добре) 74-89 балів</p>	<p>Студент виконав роботу самостійно, на належному науково-теоретичному рівні, яка відбиває достатньо високі теоретичні знання і практичні навички випускника, його здатність до професійної діяльності як фахівця з міжнародних відносин; оволодів навичками науково-дослідної роботи у збиранні і систематизації даних, їх обробки, творчого осмислення, систематично викладу, формулювання висновків, допускає незначні порушення логічності й систематичності викладу; ввів елементи наукової новизни, однак не може в достатній мірі проаналізувати літературу і джерела з досліджуваної теми, сформулював власні пропозиції і практичні рекомендації; з дотриманням вимог держстандарту оформив кваліфікаційну роботу, але допустив при цьому 2-3 помилки чи неточності; написав роботу грамотно, українською літературною мовою, допускаючи при цьому поодинокі орфографічні, пунктуаційні та стилістичні помилки; на захисті продемонстрував глибокі знання теми дослідження, відповів на запитання членів комісії.</p>
<p>Д, Е (задовільно) 60-73 бали</p>	<p>Студент виконав роботу самостійно, на достатньому науково-теоретичному рівні, яка відбиває теоретичні знання і практичні навички випускника, його здатність до професійної діяльності як фахівця з міжнародних відносин; оволодів навичками науково-дослідної роботи у збиранні і систематизації даних, їх обробки, осмислення, систематично викладу, формулювання висновків, але допускає порушення логічності й систематичності викладу, некритичного ставлення до документів і матеріалів; допустив ряд помилок при оформленні роботи та її науково-довідкового апарату з відхиленням від вимог держстандарту; написав роботу українською літературною мовою, але допустив у ній велику кількість русизмів, орфографічних, пунктуаційних та стилістичних помилок; на захисті продемонстрував неглибокі знання теми дослідження, не зумів відповісти на окремі запитання членів комісії.</p>
<p>Ф (незадовільно) менше 60 балів</p>	<p>Студент абсолютно не орієнтується в роботі, не може відповісти на жодне запитання членів комісії, або виявиться, що робота є плагіатом.</p>

